

Székely

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET LAPJA

4/2

TARTALOM

Editorial 1

50 éves a CSEMADOK 1

Közművelődési koncepciók

Pordány Sarolta: A közösségi házak szerepe a bizonytalanság és a gyors változás korában 2

Kultúra, kultúrpolitika

T. Kiss Tamás: Egy méltatlanul elfeledett európeér – Gróf Apponyi Albert politikusi magatartásáról és kultúrpolitikájáról 5

Gazdálkodás és vidék

A magyar agrártermelés és a vidékfejlesztés – Beszélgetés Mátyus Ferencsel, a Pest megyei Agrárkamara alelnökével 13

Élet és művészet

Tóth Zsuzsanna: Országos falusi színjátszó találkozó és konferencia. Adácsról – előrenézve, visszapillantva 18

Arcképek

Sas István, a jászberényi Déryné Művelődési Központ igazgatója – Dr. Horváth Attila interjúja 24

Tóth Csaba: In memoriam Kicsiny Miklós 26

Pordány Sarolta: Pedagógiai sajtó, média és a felnőttoktatás 27

Romhányi András: A kultúra pénze, a pénz kultúrája 29

Könyvajánlás: Dr. Durkó Mátyás: Társadalmi kihívások; Dr. Durkó Mátyás: Társadalom, felnőttnevelés, önevelés 30

Pályázati felhívás: Mit tudunk magunkról? A Magyar Művelődési Társaság és a Magyar Művelődési Intézet millenniumi pályázata 32

Hírek

A SZÍN a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg
SZÍN 4/2 – 1999. április

SZÍN – országos közművelődési folyóirat. Megjelenik kéthavonta. A Magyar Művelődési Intézet lapja.
Szerkesztő bizottság: Bóka Mária (Székesfehérvár), Gyulai Lajos (Miskolc), Jagasics Béla (Zalaegerszeg),
Kary József (Eger), Slézia Gabriella (Budapesti Művelődési Központ), Szabados Péter (Kaposvár)
Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: FÖLDIÁK ANDRÁS

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8.

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel.: 201-5053; Fax: 201-5764

Megrendelhető a szerkesztőség címén.

Évi hat szám ára áfával: 607 Ft + postaköltség

Borítóterv: Szüts Eszter

E számunkat Gulyás Zsolt rajzaival illusztráltuk.

Heleszta Sándor az 1997-es falusi színjátszó találkozón a következőképp fogalmazta meg a művészet egyik szerepét: „A társadalomban ma a népességnek igen nagy arányú az a része, amelyik már nem tud a saját közvetlen élethelyzete és tapasztalatai, szocializációja által eligazodni a világban. Szüksége van arra, hogy más forrásokból is magatartásmintákat lásson, következményeikkel együtt.” És gondolatmenetéhez (lásd Tóth Zsuzsanna írása) hozzá kíváncszott: „Nincs és talán nem is lehet a személyes kapcsolatok megteremtésén és azok megtartásán kívül nagyobb, valósabb érdeke egy közösségnek.” Nincs mit hozzáfűzni. Elég, ha hagyjuk, hogy belénk férkőzzön a gondolat. In memoriam Heleszta Sándor.

Kicsiny Miklós, akitől lapunk most búcsúzik Tóth Csaba írásával, aki teremtett, létrehozott, alapított, s akit nem fognak elfelejteni szűkebb hazájában, de nem felejtik el a tágabban sem, mert mindenén túl a vele találkozó megkaphatta tőle azt az átnyalaboló figyelmet, amire manapság már kevés ember képes – tudta jól, amit Heleszta Sándor is, hogy milyen fontosak a személyes kapcsolatok. In memoriam Kicsiny Miklós.

Jó emberck voltak, jó szolgálattal.

Visszatérve a művészetről való gondolatokhoz, folytatni fogjuk a lapban, művészeti rovatunkban a művészetről valló írások közlését. Azokat is, amelyekben a szerző a művészet értelméről Heleszta Sándorhoz hasonlóan gondolkodik, s azokat is, melyeknek írója azt képviseli, amit legtisztábban a zenészek, hogy: „a zene transzcendens. Áthalad a közvetlen nyers érdekeken és hasznosságon, és megérinti... a szellemi világot. Vagyis a zene, a jó zene az embert nemcsak pillanatnyi hangulatában, hanem egészében alakítja; nemcsak a szférák zenéjét jeleníti meg, de a rend iránti érzékét és a világrendbe, a kozmikus rendbe való beilleszkedés élményét serkentgeti benne, és kapcsolatba hozza őt a szellemi világ egészével és annak az értékeivel.” (Dobszay László zenetudós in: Monory M. András–Tillmann J. A: Ezredvégi beszélgetések Kijarat Kiadó Budapest, 1998.)

A művészet való valamire. Annak is, aki létrehozza, annak is, aki él vele, annak is, aki eszközül használja. Akár problémát láttatni, helyzeteket letisztítani vagy gyógyítani is. Művészeti rovatunkban várjuk írásaikat.

E számunkkal lapunkban egy gazdálkodással, vidékkel, faluval foglalkozó új rovat is megjelenik, s terveink szerint – épp fordítva, mint az a művészeti számunkkal történt, hogy egy tematikus szám vezette be a rovatot – itt a rovat néhány-szori megjelenése után tervezzük a tematikus számot, s folytatjuk a rovatot azt követően is. Legközelebbi számunkban a regionális kutató empirikus kutatásai alapján összegezett gondolatokat közöljük a magyar gazdaság épségeiről, Bomlás és sarjadás a magyar gazdaságban címmel.

A Szín célja és vállalt feladata a falvakba való mind nagyobb számmal eljutás. Várjuk ezt szem előtt tartó írásaikat.

A csehszlovákiai, majd a szlovákiai magyarság kultúrája ápolásának legnagyobb szervezete a CSEMADOK – hivatalos nevén Szlovákiai Magyar Társadalmi és Köz-művelődési Szövetség – 1999-ben ünnepli fennállásának 50. évfordulóját.

Ennek kapcsán tavasszal ünnepek sorozatával emlékeztek meg ezen fontos társadalmi szervezet félévszázados születésnapjáról.

Március 6-án a CSEMADOK Országos Tanácsa Pozsonyban rendezte meg a központi ünnepséget. A Szlovák Rádió koncertterme zsúfolásig megtelt CSEMADOK-aktívakkal valamint Magyarországról, Kárpátaljáról, Horvátországból és Szlovéniából érkezett vendégekkel. A CSEMADOK egykori és mostani vezetői – önkritikát sem nélkülöző – beszédjeikben a szervezet eredményeit és kultúra-megtartó erejét hangsúlyozták. A magyarországi vendégek a magyarság nemzeti egységéről, kultúrájának megőrzéséről és ezen belül a CSEMADOK szerepének fontosságáról beszéltek. A kisebbségben élők képviselői hozzászólásaikban a közös sors nehézségeit és az összefogás erejét emelték ki.

A CSEMADOK vezetése az egybegyűltek közössége előtt adta át a kitüntetéseket a szervezet kiemelkedő munkát végző napszamosainak. Az ünnepi műsor – melynek előadói Szlovákia minden területéről érkeztek – méltó lezárása volt az eseménynek.

*

Március 20–21-én a CSEMADOK Galántai Területi Választmánya ünnepelt. A kétnapos rendezvény csúcsa a kopjafa-állítás és az ünnepi műsor volt. A hibátlanul megszervezett programon – a késő éjszakáig tartó műsorban – bemutatkoztak a járás előadóművészei és kulturális csoportjai is. A végzett munkát elismerő, lelkesedésre buzdító, ünnepi hozzászólások között szomorú eseményre is sor került: Kolár Péter a CSEMADOK elnöke bejelentette, hogy a szervezet központi irodáját – finanszírozási gondok miatt – áprilistól nem tudják működtetni.

*

Március 21-én a CSEMADOK Kassa-környéke Területi Választmányának, március 27-én a Dunaszerdahelyi Területi Választmány ünnepségére került sor. Hasonló megemlékezéseket tartott országszerte a többi Területi Választmány is.

*

A Magyar Művelődési Intézet és a SZÍN szerkesztősége ezúton kíván újabb 50 évi jó munkát és további sikeret a CSEMADOKnak.

A KÖZÖSSÉGI HÁZAK SZEREPE A BIZONYTALANSÁG ÉS A GYORS VÁLTOZÁS KORÁBAN

Ezzel a címmel rendezett világtalálkozót az IFS¹, a Settlementek és Közösségi Házak Világszövetsége tavaly decemberben, Izraelben. Úti beszámolómban a közösségi házak, művelődési házak szerepével kapcsolatos irányokat, főbb problémákat vázoltam fel. A több mint 300 résztvevőt számláló, 61 ország jelenlétével megtartott világtalálkozót az 1969-től működő, IACC (Israel Association of Community Centers), az izraeli közösségi házak legnagyobb szervezete – jelenleg 180 közösségi ház és 370 közösségi iskola tagja ennek a szövetségnek –, valamint az IFCC (Israel Federation of Community Centres) szervezte. Ez utóbbit 1976-ban, ernyőszervezetként hozták létre, s jelenleg valamennyi közösségi területen dolgozó szervezetet összefog.

Miért gondolom, hogy mindez érdekes és hasznos lehet a SZÍN olvasóinak, a hazai művelődési intézményekben dolgozó kollégáknak? Azt tapasztalom, hogy az egyes szakmákban – például a közművelődésben – a globális gondolkodáshoz, a világ egészét átfogó, globális információkra van szükség. Ehhez megbízható és rendszerezett tájékoztatást kellene kapnunk a meghatározó jelentőségű nagy régiókról, nyelvterületekről. Így el lehetne kerülni azt a mindannyiunk által ismert helyzetet, hogy elmegyünk egy másik országba, ott látunk valamit, ami tetszik, s hazaérkezve – saját munkánkat lekicsinyelve – azonnal belekezdünk a látottak másolásába. Ilyenkor néha (különösen, ha egy kis hatalommal, vagy pénzzel is rendelkezünk) alapos pusztitást tudunk végezni.

Még a hetvenes évek végén, amikor a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán kijelöltek egy ünnepi beszéd megtartására, találtam meg ezt a verset: „A varangyos béka zihálva, mászva, / fölér egy vakondtúrára, / körültekint, s büszkén kiált: / mily tág, no lám, a nagyvilág!” Akkor, ott nem értettem, hogy miért lett ebből a versikéből botrány, miért hívatott a párttitkár aszszony azonnal a szobájába. Nos, most, huszonhárom évvel később, már jobban értem az akkori felháborodást, meg ennek a versikének az örökérvényű üzenetét is. Óvatosan kell bánnunk a látottakkal, hallottakkal.

Mindezek után, mindezek figyelembevételével, térjünk rá, hogy milyen globális trendek figyelhetők meg a közösségi szolgáltató intézmények, a művelődési házak tevékenységében.

A közösségi házak fontos helyi, szocio-kulturális intézmények

A XIX. század végén megfogalmazott „settlement gondolat”², amely szerint, aki segíteni akar a szegénységben és kirekesztettségben élő embertársain, annak közelről kell látnia, átélnie a szegények problémáit, akár úgy is, hogy egy fedél alatt él velük, máig jelen van a nyugat-európai és amerikai szakmai gondolkodásban. A settlement mozgalom első, úttörő intézményei, mint a londoni Toynbee Hall (alapítva: 1884), az Oxford House (alapítva: 1884), illetve a chicagói Hull House (alapítva: 1889) őrzik ezeket a tradíciókat. Barnett S. A és Jane

Addams, a mozgalom megalapítója, olyan settlement házakat hoztak létre és működtettek, ahol valóban együtt is éltek a szegényekkel, s hittek abban, hogy oktatással, kulturális önkifejező képességeik fejlesztésével ki tudják segíteni őket reménytelen helyzetükből. Magyarországon Hilscher Rezső 1913-ban alapított hasonló intézményt Újpesten, hazatérve Londonból, ahol megismerte a Toynbee Hallban folyó munkát.

Azok a kollégák, akik ázsiai és afrikai országokból jöttek a világtalálkozóra, olyan programokról számoltak be, amelyek ennek a szegényekkel való közvetlen kapcsolattartásnak a fontosságát emelik ki. Előadás hangzott el például India egyik tartományában, Rajasthanban végzett népnevelő, felvilágosító munkáról, amelyet már (mai szóval) közösségfejlesztésként jelöltek a konferencia katalógusában. A lakosság alkoholfogyasztásának növekedése ellen harcolva az indiai kollégák felvilágosító rendezvényeket szerveznek, ahol bábszínház, vagy beszélgetéses formában bemutatják az alkohol okozta problémákat. Hasonló módszereket használnak az egészségügyi felvilágosító munkájuk során is.

A közösségi intézmények szociális és kulturális funkcióinak összekapcsolása az irányító munkában is megjelenik. Több országban, például Franciaországban is, a művelődési intézmények a szociális ügyekkel foglalkozó minisztériumhoz tartoznak. Az intézménylátogatók szociális helyzetét tekintik meghatározónak, s csak a szociálisan rászoruló családok szabadidő-eltöltését, művelődését támogatják állami forrásokból.

A közösségi házak fontos, óvó, védő szerepet betöltő intézmények

A szó konkrét és átvitt értelmében is megjelenik ez a trend az intézmények munkájában. Izraelben például, a világtalálkozóhoz adó országban, ennek a védelemnyújtásnak különösen nagy jelentősége van. A meglátogatott művelődési házak többsége óvóhelyként is működik, ha erre szükség van. Nagyon jól felszerelt, folyamatosan karbantartott, a mindennapi életben tornateremnek, táncteremnek használt helyiségeik vegyi- vagy légitámadás esetén is védelmet nyújtanak a helyi lakosságnak. A közösség itt tud elbújni, „túlélni” háborús helyzetekben. Gondolom, hogy ez a speciális szerep a lakosság szemében növeli az intézmények presztízsét. Hasonló, védő, óvó, menedéket adó funkciót más országokban is ellátnak ezek az intézmények, például nálunk is, hiszen a mostani árvíz idején, több településen is a művelődési házakba menekítették a bajba jutottakat.

A közösségi házak a hagyományörzés színterei

Ezen a konferencián főleg az afrikai és ázsiai kollégák számoltak be hagyományörző programokról. Ezekben az országokban viszont általában nincsenek is közösségi épületek. Az iskolák – ahol egyáltalán van épület – látják el a közösségi színtér funkciót. A hagyományörző csoportok, az egyházak és a vallási csoportok tevékenysége sok esetben összekapcsolódik. A szabad tereken, természeti környezetben megrendezett összejöveteleken találkozik a lakosság, s itt ünnepelnek, vagy beszélnek meg az őket érintő problémákat.

Több országban, régióban – Kelet-Közép Európához hasonlóan – nagy gondot jelent a nyelvi kommunikáció. Az Etiópiából érkező kolléga egy beszélgetés során elmondta, hogy náluk olyan helyi nyelveket, törzsi nyelveket beszél a lakosság nagy része, amelyet az ötven, vagy száz kilométerre levő honfitárs

¹ IFS – International Federation of Settlements and Neighbourhood Centres – Settlementek és Közösségi Házak Világszövetsége. (Alapítva: 1926, Párizs)

² Christian Johnson: Strength in Community – An Introduction to the History and Impact of the International Settlement Movement. 1995. Derby.

már egyáltalán nem ért meg. Az iskolai oktatásban általánossá tették az angol nyelvet, hogy a fiatalok legalább képesek legyenek szélesebb közegben is kommunikálni, s bekapcsolódni a világkereskedelembé. Az analfabétizmus mérsékléséért folytatott küzdelmükben nagyon komoly gondot okoz a nyelvi sokféleség. Ezen a kontinensen hagyományörzésen a helyi, törzsi hagyományokat értik, ezek ápolását segítik.

A közösségi házak a különböző korúak – fiatalok és idősek – társadalmi integrációjának intézményei

A tizenegy munkacsoportból kettő is az ifjúsági korosztály problémáival foglalkozott. Az egyikben az IFS ifjúsági programját³ vitattuk meg, a másikban, az európai ifjúságpolitika főbb irányairól volt szó. Az ENSZ munkarendjéhez kapcsolódva az IFS is kidolgozta a fiatalok támogatásának szükségességéről szóló felhívását. Jelenleg a világ lakosságának fele fiatal, és ez nagyon nagy erőforrást jelent. Az ENSZ dokumentumaiban a 18 és 30 éves kor közöttieket tekintik fiatalnak. A közösségi házak szempontjából a legfontosabb feladat ezen a területen: a fiatalok bevonása az intézmények, fiatalokat érintő döntéshozatalába, szabadidejük megszervezésének segítése, továbbá támogató programok indítása a sajátos élethelyzetükből adódó problémáik megoldására.

Nagy hangsúlyt kapott a harmadik életkorban lévők, az idősek társadalmi aktivizálásának módszertana is. Megismertünk olyan amerikai, komplex, szabadidős programokat, amelyekben – aktív részvételükre építve – az idősek közösségi alapú segítségét végzik. Ez a munka főleg az idősek által létrehozott civil szervezetekben zajlik. Érdeklőségként megemlítem, hogy az IFS delegáltja az ENSZ nem-kormányzati szervezeteket tömörítő testületében, New Yorkban, egy 84 éves, fáradhatatlanul dolgozó, lenyűgöző nemzetközi politikai tapasztalattal rendelkező hölgy, aki minden, a korának szóló udvarias segítségnyújtást sértett felháborodással utasított vissza.

A közösségi házak a nem-formális, nyitott képzések helyszínei

A munkanélküliek és az oktatási intézményhálózatból kieső fiatalok és felnőttek oktatását, továbbképzését szinte valamennyi országban felvállalja ez az intézményhálózat. A képzések közös jellemzője, hogy nem profit szerzési céllal szervezik azokat a közösségi házak, nem veszik át a szakképző intézményhálózat szerepét, többnyire nyitott képzéseket szerveznek, azaz a részvételt nem kötik előzetes feltételekhez, s a képzési időt és a tanulás helyszínét megválaszthatja a felnőtt tanuló. A finn kollégák számoltak be az országos szövetségükhöz csatlakozó settlementekben és közösségi házakban folyó, munkanélküliek számára szervezett képzésekről. Számos más olyan tanfolyamról is szó esett, amelyeken állampolgári jogokat, művészeti ismereteket, készségfejlesztést, tudományos ismereteket tanítanak a lakosságnak. Ezen a területen Magyarországnak igazán lenne mivel büszkélkednie, hiszen a művelődési otthonokban olyan sok képzés folyik, hogy valószínűleg még mindig ez lenne a hazai legnagyobb nem-formális képzési hálózat, ha hálózatként működne.

A közösségi házak a helyi, közösségi alapú vállalkozások, az új munkahelyteremtés koordinátorai

A sok érdekes gondolat közül talán számunkra a legaktuálisabb a közösségi házaknak ez az új szerepe, amely a helyi vállalkozók, vállalkozni szándékozók segítségét tűzi ki célul. Általáno-

san elfogadott az a vélemény, hogy a közösségi intézményeknek felelősséget kell vállalniuk a lakosság munkavégzési lehetőségeinek bővítésében. Más országokban az intézmények a mikro-vállalkozások segítésében vesznek részt, és különösen a női foglalkoztatás területén aktív ez a hálózat.

A közösségi házak a sérült emberek szocio-kulturális integrációjának intézményei

A settlement hagyományokat ápoló, a szociális és kulturális funkciókat összekapcsoló országokban a közösségi házak kiemelten fontos szerepet töltenek be a helyi közösség sérült tagjainak társadalmi integrálásában, közösségi életük, napközbeni ellátásuk megszervezésében. Jellemző, hogy az ilyen szerepet felvállaló intézményekben étkezést is biztosítanak a beteg, vagy sérült embereknek. Több helyen oktatást, kézműves foglalkozásokat, gyógytornát, művészeti programokat is szerveznek számukra. Több intézmény büszkélkedik olyan képzőművészeti alkotásokkal, amatőr színházi produkciókkal, amelyeket az oda járó sérült emberek készítenek.

A legmeggrázóbb élmény egy aprócska, arab-drúz-zsidó faluban érte a konferencia résztvevőit, a Tiberias közelében fekvő Magharban.⁴ Olyan kicsi község ez, hogy egyes térképek fel sem tüntetik. Itt egy olyan közösségi házban ültettek le bennünket, amelynek a falait megdöbbenően érdekes, remek bábokkal díszítették fel. Hamarosan kiderült, hogy ezeket a falu süketnéma lányai készítették. Ezek a tizenéves lányok minden bizonnyal családjuk körében elzárva tölthették volna el egész életüket, ha a közösségi ház munkatársai a segítségükre nem sietnek. Álljon itt a program kitalálójának neve, mert megérdemlik: Adnan Tarabshi közösségi ház igazgatója, a színház menedzseré. Miután mind ők, mind a segítségül hívott, „profi” bábműsor rendező, Pablo Ariel megtanulta a süketnéma jelbeszédét, magas színvonalon dolgozó, népszerű és sikeres bábszínházat alapítottak. A többségében mohamedán vallású, arab lányok megtanulták a bábok készítését, mozgatását, műsoraikkal bejárták Izraelt, életük egyszerre érdekessé, tevékeny és eseménydúsá vált, s nem utolsósorban sikerült annyi pénzt keresniük, hogy egyetemre, főiskolára mehessenek. Rokkant emberekből – önálló vállalkozókká váltak. A konferencia résztvevői egy videofilm segítségével ismerkedhettek meg a lányokkal, akik műsoraik részletei után jelbeszédrel közölték, hogy amíg ez a bábszínház nem jött létre, sokat sírtak, de azóta boldogok: „Immár szeretjük némaságunkat is, mert tudjuk, ez is Isten ajándéka.”

Izraelben az ember néha elgondolkodik, hogy vajon valóban olyan rendkívüli jelentőséggel bírnak-e mindazon hagyomány szentesítette, ősi kövek, amelyeket zsidók, keresztények és mohamedánok egymástól olyannyira elkülönülve imádnak: a Sírátófal darabjai, a Jézus által valaha megérintett kövek vagy a Sziklamecset. Itt, Magharban azonban nem a több ezer éves sziklák miatti meghatottság szorította el a torkunkat. Itt ma élő embertársainkért sikerült tenni valamit.

A közösségi házak a kisebbségi kultúrák ápolásának, a különböző kultúrák találkozásának intézményei

A közösségi házak többsége szinte a világ minden országában olyan városrészekben, térségekben működik, ahol több vallási, etnikai és nemzetiségi kisebbségi csoport él együtt. Ahol komolyan veszik, hogy egy adott közösségi ház a környezetében lévő valamennyi közösség számára egyenlő feltételekkel,

³ IFS Youth Programme. In.: Poverty, Young People and Partnerships – The Programme Priorities for the Years 1998–2000. (Az IFS ifjúsági programja. In.: Szegénység, ifjúság, partnerség – Kiemelt célok 1998–2000 között.)

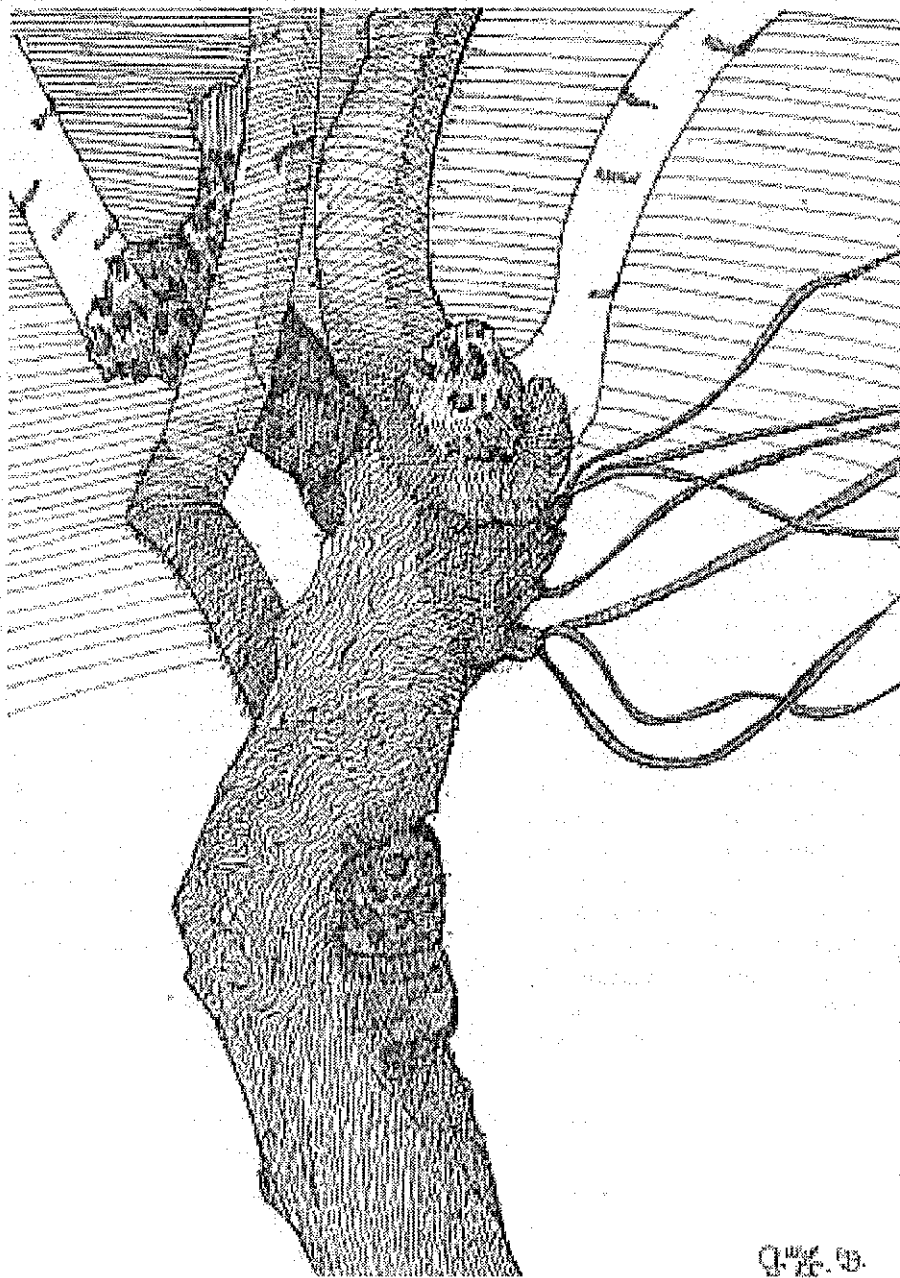
⁴ A bekezdés Dr. Hahner Péter történész kiegészítése.

egyenlő módon használható közösségi színtér, ott az intézmény programkínálata nagyon színes képet mutat. Amerikában az ilyen környezetben működő házakban semleges, szinte üres szobákat, tereket alakítottak ki, hogy egy-egy kisebbségi csoport saját ízlése, igénye szerint egyszerűen és gyorsan berendezhesse, átrendezhesse azokat. A rendszerváltozást követő hazai művelődési otthoni gyakorlatban is megjelentek az ilyen módon kialakított és működtetett intézmények. Amint a politikai környezet már nem akadályozta a hazai közművelődési szakmát annak kimondásában, hogy „sokféle kultúra van és sokféle közönség létezik”⁵, a szakma, különösebb elméleti elmélyülés és kutatás nélkül, szinte azonnal megreformálta az intézmények belső képét, és „multikulturálissá” alakította kínálatát. Természetesen ehhez a váltáshoz az is hozzájárult, hogy a különböző hazai etnikai- vallási és nemzetiségi kisebbségek egyre nyíltabban vállalták identitásukat, s keresni

kezdték azokat a helyszíneket, ahol újra kezdenek tevékenységüket, s megújíthatják saját közösségük felépítését.

A leghangsúlyosabb kérdéseket talán így lehetne összefoglalni a munkánkkal kapcsolatban: a globalizáció, a demográfiai változások, az információs- és gazdasági változások hogyan érintik az egyes régiókat a jövőben, s milyen hatást gyakorolnak a helyi közösségekre, s az őket szolgáló intézményekre? Nos, ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására valóban szükség van a hazai közművelődésben dolgozó szakemberek tapasztalatára, tudására.

Eloolvastam újra ezt az írást, s újabb és újabb közösségi intézményi funkciók jutnak eszembe. Talán a legszebb ebben a szakmánkban az, hogy olyan sokféle dolgot, ügyet fog össze ebben a teljesen részre esett világban. Talán ezért nem tudjuk évtizedek óta megnevezni sem, elmondani sem, hogy mit is csinálunk itt Magyarországon.

Q. 11. 10.

⁵ Az UNESCO 1966-ban, Ottawában megrendezett konferenciájának záródokumentumában rögzítették először ezt a kultúra definíciót, amely az elit kultúrák mellett a tömegkultúrák fontosságát is elismerte.

EGY MÉLTATLANUL ELFELEDETT EUROPÉER

Gróf Apponyi Albert politikusi magatartásáról és kultúrpolitikájáról

Amikor gróf APPONYI Albert 1933. február 7-én a svájci Genf városában elhunyt, nemcsak a dualizmus kor és a két világháború közötti korszak egyik jelentős politikusa távozott az élők sorából, hanem olyan európeert is elveszített az ország, aki műveltségével, széles horizontú látókörével még az ellenfelei körében is tiszteletet vívott ki magának.

APPONYI életének és munkásságának értékelése a halála utáni évtizedek során és a politikai rendszerváltások következtében mindinkább a lexikonok rövidülő szócikkeivé¹ szimplifikálódott, egyre negatívabb színezetet kapott.

Ki is volt APPONYI? Szükséges-e ma szólni arról az emberrel a XX. század legutolsó éveiben, aki a XIX. század fordulójának évtizedeiben élt és tevékenykedett? APPONYI személyére történő emlékezés – a kegyeleti gesztuson túl – bírhat-e mánap szülői üzenet értékkel? A mai és újraértékelő világban nem tűnik-e erőszakolt aktualizálásnak egy több mint hatvan évvel ezelőtt élt és munkálkodó politikus értékrendjének – jelen értekezés keretei közé szorított – bemutatása?

Kérdések, melyekre teljes körű választ ez a tanulmány nem tud adni. Hozzájárulhat azonban ahhoz, hogy ráirányítsa a figyelmet az egyén, egy tehetséges ember történelem- és társadalomformáló szerepére, felelősségére s természetesen korabeli lehetőségeire is.

APPONYI politikai pályájáról

APPONYI Albert gróf, dr. (nagyapponyi) (gróf APPONYI György (1808–1899) udvari kancellár és SZTÁRAY Júlia grófnő fia) 1846. május 29-én látta meg a napvilágot Bécsben. Mélyen vallásos családjában erős katolikus nevelésben részesült: tanulmányait 1857-től 1863-ig a jezsuitáknak hasonló szellemű kalsburgi intézetében folytatta. Egyetemi éveit Pesten és Bécsben töltötte, mint joghallgató. A tanulmányainak befejezését követően 1868-ban külföldi útra indult. Nagy utazásokat tett Németországban és Franciaországban. Még Egyiptomba is elutazott. 1869 őszén a szuezi csatona megnyitójának ünnepségére. A franciaországi tartózkodása során kapcsolatba került royalista francia arisztokratákkal, főleg Charles-Farbes-René Montalembert (1810–1870) marquisnak, a francia „liberális” katolikusok magyarbarát vezérének társasága tett rá nagy hatást. (Montalembert-re egyébként részint báró EÖTVÖS József hívta fel APPONYI figyelmét. Részint Montalembert gróf kapcsolatban állt APPONYI apjával sőt a családok női tagjai is bensős viszonyban voltak egymással.)

A politikai közéletben 1872-től szerepelt, mikor mint a szendendrei kerület DEÁK-párti képviselője a törvényhozásban is megjelent. Atyjának a megfontolt haladást képviselő, majd „ókonzervatív” politikus arisztokrata népszerűtlenné vált politikai irányultsága miatt APPONYIT nem fogadták nagy rokonszenvvel.

Az 1875-ös választásokon négy (egy kőszegi, bács megyei, erdélyi és nyitrai) helyen kisebbségben maradt. Az 1875 és 1877 közötti időszakban politikai kérdésekkel csupán felsőházi tagként foglalkozhatott.

A Ház-ba 1877-ben jutott be ismét, a bóbrói kerület (Árva megye) mandátumával. Már az első parlamenti fellépésével felhívta magára a figyelmet. A gyámügyi törvényjavaslatához hozzászóló APPONYI szónoki képességeivel nagy feltűnést keltett.

Munkásságának és tevékenységének súlypontja ebben az időszakban a közigazgatás a kereskedelem és a külpolitika kérdéseire esett.

Az 1875-ös fúzió után – családi hagyományainál és politikai hajlamánál fogva – a báró SENNYEY Pál (1824–1888) féle konzervatív blokkhoz csatlakozott, amely még ez évben kiegészült a Szabadelvű Pártból kilépett független szabadelvűekkel. A párt az Egyesült Ellenzék, majd a Mérsékelt Ellenzék nevet vette fel s az ő és SZILÁGYI Dezső vezerségét követte. A párt programjának alapvető kérdései a közigazgatás államosítása és a nemzetközi jellegű katonai követelések voltak.

APPONYI a parlamenti választásokon 1881-ben már a Mérsékelt Ellenzék jelöltjeként győzött Jászberényben. Győzelme a magyarországi választások történetében szinte egyedülállóan tartósan bizonyult. Hiszen 1881-től 52 éven keresztül ő képviselte a jászok fővárosát a mindenkor magyar parlamentben.²

APPONYI, amikor SZILÁGYI Dezső (1840–1901) a Mérsékelt Ellenzékből kilépett, a párt egyedüli vezetőjévé vált.

APPONYI személye, az 1889. évi véderőjavaslatok elleni támadásai, különösen TISZA Kálmán (1830–1902) miniszterelnök (1875.X.20–1890.III.13.) bukása után került előtérbe. Amikor gróf SZAPÁRY Gyula (1832–1905) átvette a kormányt (1890.III.13.–1892.XI.17) úgy tűnt, hogy APPONYI Nemzeti Pártja (1892. augusztusától most már ez volt a párt neve), mivel a közigazgatás államosítását SZAPÁRY kormányprogrammá emelte, a Szabadelvű Párttal egyesül, és APPONYI az új kabinetben tárcát fog vállalni.

A Függetlenségi Párt heves támadásai miatt azonban a kabinet ejtette az államosítási tervét. A kormány beírta annyival, hogy törvényt alkotott az államosítás elvéről. Erre APPONYI és pártja ismét heves ellenzékévé vált a SZAPÁRY-kabinetnek.

Az egyházpolitikai kérdések tárgyalásának napirendre tűzésében jelentős szerepet játszott APPONYI parlamenti beszéde.

Felsőzólásaiban szorgalmazta a polgári házasság intézményesítését, ám reformjavaslatának beterjesztésekor mégis ellenkezett a polgári házasságkötés kötelezővé tételét, sőt ellene is szavazott a törvényhozásban.

BÁNYFY Dezső (1843–1911) kormányát (1895. I. 14.–1899. II. 26.) elsősorban hadügyi és katonai kérdésekben támadta. Támadásai akkor élesedtek, sőt váltak szenvedélyessé, mikor az 1896-os erőszakos választásokon pártját „megtizedelték”, sőt a kormány pressziója csaknem őt is kibuktatta régi kerületéből, Jászberényből. A millennium alkalmával szorgalmazta a pártok közötti megbékélést. Hozzájárult 1897 végén Ausztriához való viszonyunk ideiglenes rendezéséhez, ám erőteljesen hangsúlyozta a végleges, önálló berendezkedés jogát. APPONYI elismerte annak szükségességét, hogy Magyarország Ausztriához, majd később a kettős szövetség létrejötté után Németországhoz is kapcsolódjék. Ugyanakkor látta, hogy a magyar biztonság megőrzése milyen árat követelt: a nemzetiségi törekvések visszaszorítását. APPONYI 1867 után mindinkább himni kezdett abban, hogy a teljesebb nemzeti lét felé vezető haladás elkerülhetetlen, elementáris erejű „biológiai” erőként hat. Erről tanúskodnak az Emlékirataim-ban írt megjegyzései is. Az Ausztriával lejáróban lévő gazdasági kiegyezés tárgyalásai, bécsi és ischli tanácskozások eredménytelensége miatt további heves támadásokat intézett a

kormány ellen. Ezek kiinduló pontjaivá váltak annak a küzdelemnek, amely végül báró BÁNYFY Dezső kormányának a lemondásával végződött.

APPONYI 1899-ben – SZÉLL Kálmán (1843–1915) kormányra (1899.II.26.–1903.VI.27.) kerülésével – pártjával együtt belépett a *Szabadelvű Pártba*. Az 1901-es képviselőház elnökévé választotta. Székfoglalóját az összes párt rokonszenvvel fogadta. Megkapta a valóságos belső titkos tanácsosi címet is.

Az újoncjavaslat ellen folyt obstrukció³ idején jelentős számban érkező küldöttségeket a parlament iránti bizalom megőrzésére intette. A KHUEN-HÉDERVÁRY Károly gróf (1849–1918) miniszterelnöksége (1903.VI.27.–1903.XI.3.) alatt szinte egész tekintélyét latba véve a parlamenti rend megővését támogatta, ám az obstrukciót nem tudta megállítani. 1903. július 21-én leszállt az elnöki székről és egy hatalmas beszéd keretében védelmezte a kormányt, de egyúttal nyilvánosan is kiállt a korábbi katonai követelések mellett, melyet az egész ellenzék hatalmas tapsalattal üdvözölt. A KHUEN-HÉDERVÁRY-kormány második lemondása után a úgynevezett „*kilenc bizottságban*” APPONYI programja szolgálta a katonai ügyek alapkérdéseit. A „*kilenc bizottság*” dolgozta ki azt a javaslatot, hogy milyen változásokat kellene a hadsereg szimbólumaiban és intézményében végrehajtani annak érdekében, hogy a magyar jelenlétet erősebben demonstrálhassák a közös hadseregen belül. Ezek a javaslatok jóllehet mérsékelték voltak, az uralkodó elszánt ellenzését váltották ki. Utóbb a korona mégis elfogadta azokat.

TISZA István (1861–1918) gróf kormányra (1903. XI. 3.–1903. VI. 18.) kerülésekor APPONYI 1903-ban lemondott a képviselőházi elnökségről. Álláspontját a kabinet katonai elképzelései nem egészen fedték, APPONYI mégis bentmaradt a *Szabadelvű Pártban* és csak 1904 november 26-án, a párhuzamos képviselőházi ülések alkalmával lépett ki. Vele együtt távoztak régi hívei is, akik újból megalakították a *Nemzeti Pártot*. APPONYI ugyan helyeselte a hárszabály-módosítást, annak parlamenti elfogadását a választási reform tárgyalásáig mégis erőteljesen akadályozta. Amikor a kormány feloszlatta az országgyűlést, elhagyta addigi álláspontját, és 1904 után pártjával együtt belépett a *Függetlenségi és 48-as Pártba* s tagja lett az ellenzék vezető bizottságnak.

APPONYI 1905 és 1906-ban folytatott politikai tevékenységét figyelembevéve elmondható, hogy a nemzeti ellenállás egyik vezére és irányítója. Több város és község díszpolgárává választotta. Ő szerkesztette 1905-ben a szövetség ellenzék felirati javaslatát. A béke helyreállítását követően WEKERLE Sándor (1848–1921) kabinetében (1906.IV.8.–1910.I.17.) elvállalta a kultuszárca vezetését 1906.IV.8-tól 1910.I.17-ig. A nevéhez fűződik többek között a néptanítók fizetésrendezéséről, az állami és nem állami elemi iskolák jogviszonyáról, a népoktatás ingyenességéről szóló törvény. Igyekezett „tágabb teret” biztosítani az oktatásban a magyar nyelv használatának. A kultúra decentralizációja és a vidéki szellemi élet fellendítése érdekében kultúrházakat létesített. Kimunkálta az új kongruatortörvényt.⁴ Előkészítette a katolikus autonómiáról szóló javaslatot, valamint a középiskolák reformját. A tárca vezetésétől 1910 elején vált meg.

A koalíció bukását követően kettészakadt a *Függetlenségi és 48-as Párt*. APPONYI, KOSSUTH Ferenc (1841–1914) pártjához csatlakozott. KOSSUTH Ferencnek 1914-ben bekövetkezett halála után, a párt elnökévé választották.

A háború kitörésekor résztvett a *Treuga Dei* (Isten békéje). A középkorban időnként meghirdetett hadakozási tilalom, harc,

viszálykodás felfüggesztése. Itt az egymással szembenálló magyar pártok fegyverszünete a háború idejére.) előkészítésében, amely az országra kényszerített harcban egységes közvéleményt állított a kormányzat mögé.

Gróf TISZA István 1915 májusában helyet ajánlott APPONYI-nak az alakítandó koncentrációs kabinetben. Ő ezt nem fogadta el.

A pártközi béke 1916-ban felborult. Az ellenzék azt követelte, hogy a külügyek és a hadügyek ellenőrzésére az ellenzék tagjaiból parlamenti bizottság induljon tárgyalni Bécsbe. A kormány ehhez hozzájárult. Az ellenzék APPONYI Albert és ANDRÁSSY Gyula (1860–1929) grófokat, valamint RAKOVSKY Istvánt (1858–1931) küldte Bécsbe. BURIÁN István (1851–1922) közös külügyminiszter azonban olyan ridegen fogadta a bizottság tagjait, hogy APPONYI azonnal visszatért Budapestre és lemondott a megbízatásáról.

A választójogi parlamenti vitában sürgette a háborús hősök választójogát.

Az ESTERHÁZY Móric (1881–1960) kabinetben (1917. VI. 15.–1917. VIII. 20.), majd a két WEKERLE-kormányban (1917. VIII. 23.–1918. I. 25. és 1918. I. 25.–1918. V. 8.) ismét kultuszminiszter (1917. VI. 15.–1918. V. 8.). A tisztségéről 1918 nyarán köszönt le.

A forradalmak idejét visszavonult a politikai élettől. A kommunisták üldözése elől Dunántúltra menekült, Pozsony megyei eberhardi birtokára költözött. Csak jóval a *Tanácsköztársaság* bukása után tért vissza a fővárosba és vett részt a Sir George CLERK (Sir George RUSSEL (1874–1951)) féle tárgyalásokon. Gróf BETHLEN István javaslatára felvetődött, hogy kormányelnök legyen. Ezt a tervet ANDRÁSSY Gyula gróf és RAKOVSKY István is támogatta. A terv azonban meghiúsult a pártok egy részének ellenzése miatt. Így HUSZÁR Károly (1882–1941) lett a miniszterelnök (1919. XI. 24.–1920. III. 15.) APPONYI ismét visszavonult a politikától, de fellépett a fehérterror ellen. Energiáját a béketárgyalások előkészítésére fordította. Fel is kéri 1919. december elején a békedelegáció elnöki tisztségének ellátására.

Párizsba a magyar békedelegáció 1920. február 7-én érkezik, és a békefeltételeket tartalmazó dokumentumokat február 15-én veszi át Neuilly-ben, a madridi kastélyban. Másnap, február 16-án APPONYI angol, francia és olasz nyelven megrázó erejű beszédben védelmezi a magyarság igazát és előterjesztette a magyar békeküldöttség álláspontját. A *Legfelsőbb Tanács* azonban az előre megállapított békefeltételeken nem volt hajlandó sem nyhfteni, sem változtatni. APPONYI léköszönt tiszteiről.

Párizsból SIMONYI-SEMADAM Sándor (1864–1946) miniszterelnöknek (1920.III.15.–1920.VII.19.) írt nevezetes levelében azt hangsúlyozta, hogy Magyarországon zajló események, a tisztí különítmények reakciói is, kárára vannak a magyar ügynek külföldön. APPONYI Albert gróf, látva, hogy *Párizsban* minden munkája hiábavaló fáradozásnak bizonyult, lemondott a békedelegáció vezetésének tisztségéről.

A békét tartalmazó dokumentumot ezért BENÁRD Ágost (1880–1968) népjóléti miniszter kényszerült aláírni. A SIMONYI-SEMADAM kormány pedig – miután a békeszerződést elfogadás végett előzőleg még a nemzetgyűlés elé terjesztette – június 26-án lemondott.

Az első nemzetgyűlési választások idején – jóllehet APPONYI nem tartózkodott Magyarországon – *Jászberény* képviselővé választotta.

A Magyarországra visszatérő APPONYI választóihoz sietett, beszédet mondott *Jászberényben*. Összefoglalását adta a kül- és

belpolitikai követeléseinek, és *határozottan szembeszállt az erő-
södő antiszemita irányzattal.*

APPONYI-t 1921 májusában országos ünnepek keretében köszöntik 75. születésnapján és közéleti munkálkodásának 50 éves jubileumán. A *Vigadóban* tartott ünnepi ülésen BETHLEN István gróf miniszterelnök köszöntötte APPONYI Albert grófot. Többek között a következőket mondta: „Mi, akik mellett kezdtek pályafutásunkat, akik tőled tanultunk ideálokat szeretni és tisztelni, mi tudjuk, hogy mit tettél a nemzetért. Mi tudjuk, hogy te voltál az, aki ezt a nemzetet újból nemzeti öntudatra ébresztetted, a nemzeti eszmét magasra emeled, mi tudjuk azt, hogy te voltál, aki ennek a nemzetnek a külföldön becsületet szerezted.

(Úgy van!) Te egymagad több szolgálatot tettél ennek a nemzetnek, mint az egész zsurnalisztika és az egész politikai élet. És hogyha vannak kritikus szellemek, akik ebben az anyagi korszakban az emberek értékét csak a látható, csak a kézzel fogható sikerekkel mérik, úgy ezeknek azt mondom, hogy a sikerek az isteni Gondviseléstől függenek.”⁵ IV. KÁROLY (1887–1922) király (1916. XI. 21.–1918. XI. 13.) pedig ebből az alkalmából APPONYI grófot Aranygyapjas Renddel tüntette ki. A gróf a kitüntetést Svájcban 1921 nyarán személyesen vette át a királytól.

APPONYI a magyar kormány megbízásából résztvett a *Nemzetek Szövetségét, a Népszövetséget* előkészítő nemzetközi bizottság tárgyalásain. A tárgyalásokon fontos tisztséget töltött be. A testület egyik alelnökévé is választotta.

IV. KÁROLY király második (1921. X. 23) visszatérési kísérlete, az ún. királypucscs után szembefordult BETHLEN István (1874–1946) kormányával (1921. IV. 14.–1931. VIII. 24.).

Erőteljes támadást indított a kormányzat trónfosztó javaslatával szemben. Az előterjesztés tárgyalásakor élesen tiltakozott a király kiszolgáltatása ellen, s beszéde végén deklarációt olvasott fel, amely szerint a trónfosztó javaslat szakítást jelent az ősi alkotmánnyal. A választójogi javaslat tárgyalásakor ugyancsak ő terjesztette elő az ellenzék deklarációját, amely tiltakozott a választójogi javaslatnak rendeleti úton való életbeléptetése ellen. A választójogi törvényjavaslat tárgyalásakor tartott beszédének hatására a BETHLEN-kormány visszavonta a képviselői esküről szóló szakaszt.

A második nemzetgyűlésben ismét a *jászberényi* kerület képviselőjeként és pártoknyilvánítóként emelkedhet szólásra. A nemzetgyűlés korelnöke volt, de annak ünnepélyes megnyitásán közjogi aggodalmai miatt nem jelent meg. Tagja a külügyi és közjogi bizottságnak. Igen sokat dolgozott a *Külügyi Társaság* elnökeként.

Ebben az időben a napi politikai eseményekben ritkán vett részt, inkább elvi és alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozott.

APPONYI jóllehet az ellenzék soraiban foglalt helyet, pártoknyilvánítóként, pártokon felül álló szerepre törekedve mindenkor higgadtan a nemzet érdekeit szem előtt tartva gyakorolt bírálatot a kormány működésével kapcsolatban. Nem egyszerűen szavazott kormányzati előterjesztés mellett, főként az 1920-as évek legvégén, és a halála előtti években némi közeledést mutatva a kormány felé.

Az 1920-as években APPONYI-t elsősorban a külpolitikai területeken jelentkező problémák érdekelték. Minden lehetőséget felhasználott annak érdekében, hogy a trianoni békeszerződés igazságtalanságáról szólhasson, és szerves részt vállaljon a nemzetközi politikai életben. A kabinet felkérésére 1925 őszén WALKÓ Lajos (1880–1954) miniszterrel és TÁNCZOS Gábor (1872–1953) altábornaggyal együtt képviselte Magyarországot a *Nemzetek Szövetsége* ülésén. Két beszédet is tartott. Az egyik a kisebbségek védelméről, a másik a biztonsági szerződés-

sekről szólt. Beszédének kedvezőtlen fogadtatása miatt 1925 októberében felvetette a kérdést: maradjon-e vagy lépjen ki Magyarország a szövetségből? Genfben a *Népszövetség* közgyűlésén 1927 szeptemberében beszélt a népek egymáshoz való közeledéséről és a leszerelés elkerülhetetlenségéről. 1928-ban a nemzetközi bírászkodás függetlenségéért szállt síkra.

Aktívan vett részt a nemzetgyűlés munkájában. Állást foglalt a magyarországi frankhamisítási ügyben is. A parlamenti vitában hangsúlyozta, hogy nem tartja bűnösnek a kormányt, ám amennyiben a BETHLEN-kabinet úgy érzi, hogy maradásával káros hatást kelt külföldön, akkor mondjon le.

Az *Interparlamentáris Unió* konferenciáin ő volt a magyar küldöttség vezérszónoka. 1923 őszén több egyetem meghívására Amerikába utazott. *New York*-ban, *Chicago*-ban és sok más amerikai és kanadai városban tartott előadásában arra törekedett, hogy az amerikai közvéleménnyel megismertesse a magyar kérdést, Közép-Európa problémáit. Az 1920-as évek második felében (1927) *Hollandia több városában*, (1928) *Berlinben* és (1929) *Rómában*, majd (1930) *Zürichben* tartott nagyszerű előadásokat a magyar ügyről.

Amikor 1926. május 29-én betöltötte életének 80. évét, elhárította magától, hogy a törvényhozás ünnepelje. Érdemeit mégis törvénybe iktatták, s még életében a főváros egyik legszébb terét róla nevezték el. A hivatalos *Amerika* táviratban köszöntötte, tengerentúli tisztelői pedig aranyserleggel lepték meg.

Az első országgyűlés képviselőházában ismét *Jászberény* mandátumával foglalhatott helyet. A *Ház* megnyitáskor a korelnöki tiszt APPONYI-t illette volna, ő azonban alkotmányjogi aggodalmai miatt ezt továbbra sem vállalta.

Kiváló szónok volt. Korabeli visszaemlékezések, de az összegyűjtött beszédei is ezt látszanak alátámasztani. Műveltségét és szónoki képességeit még TISZA István gróf is nagyra értékelte, jóllehet politikai ellenfelei voltak egymásnak.

APPONYI kultúrpolitikájáról

Gróf APPONYI Albert amikor elfoglalta a kultuszminiszteri bársonyszéket, programbeszédében hangsúlyozta: „Az én programom... támogatni... mindazokat az egyházakat, hitfelekezeti hatóságokat és hitközségeket, amelyek teljes garanciát nyújtanak arra nézve, hogy az ő nevelésük, az ő oktatásuk a nemzeti célokkal, az állami szempontokkal párhuzamos irányban halad, azt megerősíti... De öntudatosan törekszem arra, hogy olyan iskola ebben az országban ne létezhesen, amely a *nemzeti vagy hazafiúi felfogással* szemben még csak a *semlegesség álláspontjára* is helyezkedik”. A teendői mellett azokról a kérdésekről is szólt, amelyekben várakozó állápontra helyezkedett. Többek között a polgári iskola, az egységes középiskola, az országban létesítendő harmadik egyetem vagy a festészeti akadémia létrehozása ügyében kért haladékot a képviselőháztól. Kultúrpolitikájának középpontjában – szavaival – „a *nemzeti egyéniségek, a nemzeti gondolatnak, az állami egységnek megerősítése*” állt.⁶

1906. április 8-tól 1910. január 17-ig tartó első kultuszminisztersége idején születtek a legjelentősebb és legtöbb vitát kiváltó törvényei, amelyeket „*Lex Apponyi*”-ként, a magyarosítás tetőpontjaként emlegetnek.⁷ APPONYI a képviselőház 1906. december 18-i ülésén terjesztette elő a népközlési törvényjavaslatát. Azzal a kéréssel fordult a képviselőkhöz, „hogy a költségvetés megszavazása által” őt támogassák, mert segítségükkel tudja tervszerűen és fokozatosan ám a lehető leggyorsabb ütemben kiépíteni a „magyar nemzeti kultúrának nagy épületét”.⁸

A törvénytervezet országos méretű vitát váltott ki. Sokak szerint APPONYI érvényesítette a legkarakterisztikusabban a kiegyezés utáni Magyarországon a magyar nyelven – (államnyelven) – történő tanítást szolgáló iskolapolitikát. A szocialista viszonyok között született művelődéstörténeti munkák azt próbálják alátámasztani, hogy ő törekedett leginkább visszaszorítani a nemzetiségi oktatást, előtérbe helyezve a magyar nyelv minél szélesebb körű terjesztését.⁹

Az 1907. évi XXVI.tc. és az 1907. évi XXVII.tc.-k az állami népiskolai tanítók illetményeiről és az állami népiskolák helyi felügyeletéről, továbbá a nem állami népiskolák tanítóinak a javadalmazásáról, a nem állami népiskolák jogviszonyairól intézkedtek. A törvények az állami tanítót állami tisztviselőnek, a községi és felekezeti iskolai tanítót pedig köztisztviselőnek nyilvánították.

A törvényi paragrafusok azt fogalmazták meg, hogy az iskolákban magyar nyelven történjen az oktatás. Például az a szakasz, mely szerint minden nem magyar tanuló népiskolában a magyar nyelvet úgy kell tanítani, hogy a tanuló tanulmányainak befejezésekor gondolatait szóban és írásban is magyarul tudja kifejezni.

A törvények szankcionáltak is. Kimondták, hogy amennyiben a tanító elhanyagolja a magyar nyelv tanítását, fegyelmi eljárás alá vonható.

Az 1907. évi törvények szerint a felekezeti iskolafenntartó államsegélyben csupán akkor részesülhet, ha az iskolai tanítási terv és tanulmányi rend megfelelt a törvény által előírt követelményeknek. Erről APPONYI miniszteri jelentésében részletesen is szólt, amikor a törvény végrehajtásáról beszélt.¹⁰

Az említett törvényekhez kapcsolódott az 1908. évi XLVI.tc., amely az elemi népiskolák ingyenességéről intézkedett.

APPONYI a törvényjavaslat indoklásakor arra az alapállásra helyezkedett, „hogy az elemi oktatással összekötött műveltségnek megszerzése nemcsak az egyének érdeke, hanem a társadalomnak és az államnak is”.¹¹

A képviselőház által elfogadott törvény számos haladó intézkedést tartalmazott. Nemcsak összefüggött a tankötelezettséggel, de ki is egészítette báró EÖTVÖS József (1813–1871) eredeti 1868. évi XXXVIII. törvényét. Ugyanakkor APPONYI most is hangsúlyozta a magyar nyelven történő tanítást. A törvény értelmében például a nemzetiségi felekezeti iskolák csak akkor részesülhettek állami támogatásban, ha jó eredményeket értek el a magyar nyelv tanításában és megfeleltek az 1907. évi törvényekben foglaltaknak.¹²

APPONYI kultuszminisztersége idején a kulturális élet más területein is kezdeményezően lépett fel. Törvények megalkotására ugyan már nem került sor. A kultuszminiszter foglalkozott a kisdudóvás korszerűsítésével, átszervezte a kereskedelmi szakoktatást, kapcsolatot próbált teremteni a tanítóképzés és a gazdasági jellegű tanítóképzés között.

APPONYI elképzelései között a gazdasági népiskolák számára külön gazdasági népiskolai tanítók képzése szerepelt, a tanítóképző intézeti gyakorlóiskolai tanítók részére speciális képzőtanfolyamok megszervezése is megfogalmazódott. Ezekhez az elgondolásokhoz illeszkedett volna a polgári iskolai tanárokat képző főiskola, és a tanítóképző intézeti speciális tanárképzés felállítása.¹³

APPONYI kultúrpolitikájában kiemelt helyet foglalt el a VKM 1906. évi 11890. sz. rendelete. A miniszteri rendelet fontos állomása volt annak a küzdelemnek, amelyet a tanítóképző intézeti tanárság és tanítóság vívott a tanárképzés és képesítés megoldása ügyében, de azt is jelentette, hogy a tanítóképző intézeti tanárképzést most nem törvényel rendezték, mint pél-

dául a középiskolai tanárképzést az 1883. évi XXX. tc. Az új rendelet szerint a tanítóképző intézeti tanárképzésnek kettős célja van. Részint, hogy a jelöltek filozófiai és pedagógiai tanulmányok alapján elméletben és gyakorlatban megismerkedjenek a népoktatás, a tanítóképzés feladataival, szerkezetével és metodikai eljárás módjaival, részint, szakcsoportjuk témakörében kiegészítsék szakismereteiket és a szakcsoport egyik tárgyából mélyebb tudományos képzést kapjanak.

A rendelet talán legjelentősebb újítása, hogy intézkedett a tanítóképző intézeti tanárok képesítővizsgálatáról és a tanári oklevél kiadásáról. Ezt a feladatot az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottságra bízta.

A rendeletben új volt az is, hogy a középiskolai tanárok oklevelük érvényességét kiegészítő vizsgával (neveléstörténet, a népoktatás szervezettana, további népiskolai és tanítóképző intézeti gyakorlati tanítás) kiterjesztették a tanítóképzőre.

A tanítóképző intézeti tanárképzés szabályozása a gyakorlatban azt jelentette, hogy a tanárjelölt 11 éven át folytasson közép- és felsőfokú tanulmányokat. Végezze el az 5 éves tanítóképzőt, ezt követően 8 féléven keresztül választott szakokon pedagógiai főiskolai és vele párhuzamosan egyetemi tanulmányokat végezzen.

Végül 4 féléven át tanuljon a tanítóképző intézeti tanárok kollégiumában. Ez utóbbi volt az Apponyi Kollégium.¹⁴

APPONYI minisztersége idején számos kulturális, elsősorban oktatási intézmény kezdte meg a működését. Többek között 1906-ban létesült az Országos Pedagógiai Könyvtár, középszintű kereskedelmi iskola Szatmárnémetiben. 1907-ben kezdődött meg az oktatás Budapesten a X. kerületi állami gimnáziumban, a budapesti katolikus érseki gimnáziumban és Karántsebes állami gimnáziumban, de Szabadka és Marosvásárhely középszintű kereskedelmi iskolájában és Szatmárnémetiben az állami faipari szakiskolában is. Ebben az évben kezdte meg működését Budapesten a Thököly úti középszintű kereskedelmi iskola.

1908-ban indult meg a tanítás az ország nagyobb városaiban az ún. munkásgimnáziumokban, Szombathelyen beteg gyermekek számára létesült a hazai „szabad levegős iskola”, az év szeptemberében jött létre a budapesti IX. kerületi gimnázium és az ún. „német birodalmi iskola”, valamint Gyergyószentmiklós állami gimnázium. Ebben az évben nyílt meg Debrecenben az állami fémipari szakiskola.

1909-ben kezdte meg működését Kiskunfélegyházán a katolikus tanítónőképző intézet, Pozsonyban és Marosvásárhelyen hazai középszintű kereskedelmi leányiskolákban indult meg a tanítás.

APPONYI Jászberényhez fűződő kapcsolata miatt illő megemlíteni Jászberény iskolai életét fejlesztő tevékenységét is. Miniszterként 1906 és 1908 között a VKM budgetjéből segítséget nyújtott a városnak, hogy nyolc tanyaközpontban iskola épüljön. APPONYI rendelkezése alapján Jászberényben két 6-6 osztályos népiskola felépítését határozta el a képviselőtestület. Ebben az időben nemcsak Jászberényben, hanem a Jászszág valamennyi településén a korábbi időszakhoz képest gyorsabb üteművé váltak az iskolaépítések.

APPONYI felkarolta és támogatta a szabadoktatást. 1907 májusában arra kérte az Országos Közoktatási Tasnácsot, hogy dolgozzon ki javaslatot (esetleg törvénytervezetet) az analfabéta felnőttek írni-olvasni megtanítására. A testület kezdeményezésére alakult meg a Szabadoktatási Tanács.¹⁵ Jelentős szerepet vállalt az 1907-es pécsi Szabadtanítás Magyar Országos Kongresszus összehívásában is.¹⁶ Az 1920-as években sem zárkózott el az iskolán kívüli népművelés fejlesztését szolgáló kormányzati programtól.

APPONYI figyelemmel kísérte a *Uránia Egyesület*, a *Szabad Lyceum* és az *Erzsébet Népakadémia*¹⁷ működését. Ezek a szervezetek előadások, felolvasások és tanfolyamok megrendezésével terjesztették a kulturális értékeket nagyobb városokban, időnként kisebb településeken is. Miniszterként szorgalmazta a tudományos eredmények népszerűsítését, például a *Népszerű Főiskolai tanfolyamok* útján, a közművelődési egyesületek segítségével pedig arra törekedett, hogy csökkentse az analfabéták számát.

Nagy zenekedvelő volt. Jelentős szerepet játszott a filharmonikus hangversenyek megszervezésében és a zenei élet fejlesztésében.

APPONYI törvénnyel¹⁸ is támogatni, rendezni szeretete volna a *közművelődést*. Felkérésére JANCSÓ Benedek (1854–1930), emlékiratot készített a törvény előkészítése céljából.

Az emlékirat el is készült. JANCSÓ „a szabad oktatásnak nemcsak ellenőrzését, támogatását, hanem annak vezetését, irányítását, hivatalos apparátussal való szervezését az állam kormányára bízva s céljaira a társadalmi tényezőket használja fel” – írta róla SCHNELLER István (1847–1933).

Az emlékirat nagy vitát váltott ki. A vitában egész sor kiváló közéleti ember vett részt. Szinte valamennyi hozzászóló a „szabad tanítás”, a szabadság, a társadalmi mozgalom mellett állt ki.

Az elkészült APPONYI-féle 1908-as törvényjavaslat-tervezet végül az alábbi fontosabb kérdésekre tért ki.

- az iskolán kívül eső oktatás tagozatokra való osztására;
- az iskolán kívüli oktatást szervező, irányító és koordináló szervekre, azok szervezetére, teendőire és jogaira;
- a központi szerv, a felállítandó „Országos Iskolán-kívüleső Oktatási Tanács” szervezetére, feladataira és jogaira;
- a tananyagra, melyet minden fokon a minisztérium határozhat meg és engedélyez;
- az anyagi forrás, a költségek biztosítására.

APPONYI törvénytervezet-javaslatát ugyan széles kört ölelt fel, mégis megmaradt a szabadtanítás problémakörénél. Miután a tervezetet nemcsak tekintélyes egyetemi tanárok utasították el, de a hivatalnokok egy része is ellenezte, maga a kultuszminiszter vette le a napirendről.

APPONYI miniszterségéhez fűződik a „*békenap*”, valamint a „*madarak és fák napja*” (1906) megtartása. Különböző kedvezményekkel segítette a középiskolai diákok tanulmányi kirándulásainak a megszervezését. A polgári leányiskolákban új tantervet vezetett be. A tanterv növelte azoknak az óráknak a számát, amelyek a háztartási, „embertani” és a családi élet körébe vágó ismeretek elsajátítását szolgálták.¹⁹

APPONYI erőteljesen szorgalmazta a különféle oktatási-nevelési intézmények együttműködését. Azt tervezte, hogy tanácskozások segítségével koordinálhatja a különböző tárcákhoz tartozó szakoktatási szervezetek működését. Remélte, hogy kialakítható egy együttműködési rendszer, amely megfelel a „nemzet társadalmi és gazdasági viszonyainak és nemzeti hivatásának”.

A századforduló idején az állami fenntartású iskolák mellett különböző felekezetekhez kötődő nevelési-oktatási intézmények jöttek létre és erősödtek meg Magyarországon. Ezekhez különféle – mai szóhasználattal civil, társadalmi szerveződésű – szakmai szervezetek hálózata társult. Például APPONYI minisztersége idején alakult meg 1906-ban az Országos Gyermekvédő Liga, ebben az évben jött létre a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, 1907-ben szervezte meg önmagát a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület és az Országos Evangélikus Tanáregyesület. 1908-ban alakult a Galilei Kör a baloldali értelmiség kulturális

szervezete, 1909-ben pedig az állami népiskolák tanítóit tömörítő Magyarországi Tanítóegyletek Országos Szövetsége, mint „a hazai egyetemes tanítóság egyedüli képviselője” kezdte meg a működést.

APPONYI tervei között szerepelt egy *felsőoktatási törvény* megalkotása is. Javasolta 1908-ban az egyetemi tanrend, vizsgarend és fegyelmi szabályzat módosítását. Minisztersége idején tovább folytak a budapesti egyetem orvoskari létesítmények építkezései, 1907-ben Központi Röntgen Intézet létrehozására került sor. Egy évvel később megkezdhetette működését a *szemészeti, az elmekórtani és a stomatológiai klinika*. APPONYI kultuszminisztersége idején fejeződött be báró WLASSICS Gyula (1852–1937) által (1895. I. 15.–1903. XI. 3.) megkezdett és BERZEVICZY Albert (1853–1936) miniszter (1903. XI. 3.–1905. VI. 18.) időszakában folytatott *műegyetemi építkezés*.

APPONYI támogatta a magyar diákok külföldi tanulmányútjait és egyetemi tanulmányait. Ösztöndíjat biztosított az angol és francia egyetemek nyári időszakban rendezett tanfolyamaira. Jelentős szerepet játszott a pozsonyi és a debreceni egyetem létrehozásában.

A képviselőházi naplóban foglaltak szerint vallásos meggyőződése megmutatkozott az egyetemi professzorok megítélésében. Nem utasította vissza a felekezeti oktatók elleni képviselőházi megnyilvánulásokat.²⁰ A század első éveiben WLASSICS Gyula kultuszminiszter a tanszabadság nevében megvédte a polgári radikális PIKLER Gyulát (1864–1937) az ellene tüntető vallási ifjúsági szervezetekkel szemben. PIKLER ellen 1907-ben ismét kiobbant ellenállást APPONYI nem intette le, sőt 1908-ban kilátásba helyezte, hogy PIKLER kollégiumát, a jogbölcseletet törölni fogják a doktori szigorlat tárgyai közül.

APPONYI elérte, hogy a *színházi ügyek* intézése 1907-ben a belügyminisztériumból átkerüljön a kultusz tárcához. A színházi ügyeket a belügyminisztérium ugyanis 1867-ben a helytartótanács rendőri ügyosztályától örökölte. Az 1870-es években már történtek parlamenti felszólalások, melyek az áthelyezést szorgalmazták. A döntés azonban hosszú szóbeli tárgyalások és levelezések után született meg. A színházi ügyeknek a kultusz tárcához történő átkerülését (1907. július 31.) követően APPONYI szakértői bizottságot hozott létre, mert a *Nemzeti Színház* életveszélyes épületében a székesfőváros nem engedélyezte a darabok bemutatását. De a kultuszminiszter sem volt hajlandó felelősséget vállalni. Dokumentumok bizonyítják, hogy APPONYI igen behatárolt foglalkozott az új *Nemzeti Színház* építésével. Az éles viták kereszttüzében sajnos nem született megoldás. Ezért nem maradt más hátra, mint a *Népszínház* meglehetősen súlyos feltételek mellett való kibérlése. Az 1908/9-es évad az új épületben kezdődhetett.²¹

APPONYI nevéhez fűződik a *Néptanítók Lapja*-nak újjászervezése. A folyóirat szerkesztését BENEDEK Elek (1859–1929) bízta, aki pedagógiai jellegű munkákon kívül ismeretterjesztő és tudományos témákat érintő írásokat is közölt. A *Néptanítók Lapjának* „Iskolánkívüli közoktatás” című melléklete rendszeresen foglalkozott a népművelés történeti, elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Az időnként zenei sőt gazdasági mellékletekkel bővített folyóirat valamennyi iskolatípushoz eljutott.

A kultuszminiszter APPONYI támogatta a Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1907-ben indult folyóiratát is, amely *A Gyermek* címmel jelent meg. Minisztersége idején 1908. január 15-én adták ki a *Magyar Középiskola* című folyóiratot, amely a *Katolikus Középiskolai Tanáregyesület* kiadványa volt. Az 1909-ben megszerveződött *Evangélikus Tanítóegyesület* pedig az *Evangélikus Népiskola* című lapot jelentette meg. Ugyancsak 1909-ben

indult *Juventus* címmel egy latin nyelvű folyóirat gimnáziumi tanulók számára. A *Magyar Gyógypedagógia* című szaklap is ebben az évben született meg.

APPONYI törekedett arra, hogy eleget tegyen az 1880-as évek legelején megalkotott és a képviselőház által elfogadott műemlékek védelméről szóló 1881. évi XXXIX. tc.-ben megfogalmazottaknak. Miniszterként fontos szerepet játszott THÖKÖLY Imre (1657–1705) hamvainak végleges elhelyezése céljából 1908/09-ben a *késmárki* evangélikus templomhoz kapcsolódó kápolna felújításában.

APPONYI azok közé tartozott, akik felismerték a *kulturális külpolitika* fontosságát. A VKM költségvetésének terhére híres külföldi tudósokat hívott *Magyarországra*. A *Magyar Tudományos Akadémia* igazgatósági tagjaként (1888) támogatta a hazai tudományos és irodalmi társaságokat. Lehetővé tette, hogy magyar tudósok és neves művészek rendszeresen részt vegyenek nemzetközi tudományos illetve művészeti rendezvényeken. Különösen kiemelkedett az 1908-ban megrendezett *londoni magyar kulturális kiállítás*. APPONYI és a VKM apparátusa arra törekedett, hogy a bemutatkozás felölelje a magyar iskolaügy- és kultúra teljes körét. A kor színvonalán elkészített tablók (grafikonokkal, fényképekkel) bemutatásra kerülő tárgyak (tankönyvek, taneszközök) és a magyarországi oktatást ismertető APPONYI által írt angol nyelvű monográfia sikert aratott. Elismerést váltott ki a kiállításnak az a

része, ahol angol szerzők magyar nyelven megjelent műveivel találkoztak az érdeklődők.

Gróf APPONYI Albert, gróf ESTERHÁZY Móric (1881–1960) kormányában (1917. VI. 15.–1917. VIII. 20.) és a harmadik WEKERLE-kabinetben (1917. VIII. 23.–1918. X. 31.) 1917. VI. 15-től 1918. V. 8.-ig ugyancsak kultuszminiszteri posztot töltött be. A háború okozta megpróbáltatásokat és terheket nehezen viselő *Monarchia* azonban egyre csekélyebb mozgásteret, és mind kevesebb lehetőséget nyújtott a kultusztárcának.

APPONYI kultuszminiszteri munkálkodása inkább kezdeményezésekben fogalmazódott meg, melyek közül csak nagyon kevés valósulhatott meg. Ez utóbbi közé tartozott például a tanítóképzés *Jászberényben* történő megindítása.²²

APPONYI az egyre konfliktusosabbá váló kül- és belpolitikai helyzetben, a háborút viselő kabinet tagjaként elsősorban politikusként s nem annyira szaktárca vezetőként vállalt feladatokat.

Történelmünkben nem különleges jelenség, hogy a magyarországi polgári átalakulás folyamatában kiváló arisztokraták jelentős vezetőserepet játszottak. Gróf APPONYI Albert is ezek közé tartozott. A több nyelven kitűnően beszélő művelt arisztokrata az 1867. évi kiegyezés utáni mérsékelt, majd az 1920-as években királypárti érzelmű politikusként a nagypolitika iránt érdeklődött.²³ Mint kultuszminiszter europaerként munkálkodott a nemzeti kultúra őrzése és a nemzet európai mértékű fejlesztése érdekében, és a magyar szellemi Pantheon egyik jelentős alakja.

Jegyzetek

¹ A magyar legújabb kor lexikona. Bp. 1933. Szerkesztette: STRAZIMIR Oszkár. 350–352.p., A magyar állam élete. Bp. 1932. Szerkeszti: KARCSAG Vilmos. 320–324.p., Új magyar irodalmi lexikon. Bp. 1994. Főszerkesztő: PÉTER László. 52.p., Pedagógiai lexikon. Bp. 1997. Főszerkesztők: BÁTHORY Zoltán, FALUS Iván. 100–101.p.

Gróf APPONYI Albert politikusi pályájának árnyalt megközelítésére vállalkozott KISS Endre. Szerinte APPONYI azok „közé tartozott, akinél a sok beszéd /a legkonkrétabb értelemben parlamenti szónoklatainak híres retorikai teljesítményei/, illetve az ugyancsak tekintélyes mennyiségű írás inkább *elrejtette*, mintsem egyértelműen artikulálta a legfontosabb álláspontokat. APPONYI *többszörös* gondolatvilággal, módszertannal, személyiséggel rendelkezett. Megítélése alapján APPONYI személyiségének alaprétegét a 19. század konzervativizmusa alkotja, *második világát* az 1860–70-es években „dülő európai politikai aspirációjú klerikalizmus és a szociálpolitikai törekvéseket nagy tudatossággal asszimilálni kívánó konzervativizmus”. A *harmadik* összefüggő ideológikus mondanivalója a *Monarchián* belüli minél nagyobb magyar különállás követelése volt. Végül a *negyedik* nem más, mint APPONYI saját „filozófiája”, amely a „művelődés konzervatív-keresztény eszményeinek” a meghirdetése. Lásd: KISS Endre: Apponyi Albert az ideológus és politikus = Történelmi Szemle, XXIX.évf. 1986. 1. sz., 1–35. p. Lásd még KISS József: Adatok Apponyi Albert oktatásügyi alkotásaihoz = Jászági Évkönyv 1993. Felelős szerkesztő: PETHŐ László, Jászberény, 1993. 47–59. p.

² Gróf APPONYI Albert és a Jászság pontosabban Jászberény közti kapcsolatról írt CSEH Géza: Országgyűlési választási mozgalmak Jászberényben a kiegyezéstől a millenniumig = Zounek. A Szolnok megyei levéltár évkönyve. 3. Szolnok, 1988. 99–120.p. A jászberényi választóihoz fűződő kapcsolatáról APPONYI az Emlékirataim. Ötven év. Ifjúkorom – huszonöt év az ellenzékben. A Pantheon Irodalmi Intézet R.-T. kiadása Bp. 1926. című kötetben is említést tett. Lásd: 175–177.p.

³ Obstrukció = a parlamentben szokásos harci módszer; a kisebbség minden, a házszabályokban megengedett módot felhasználja, hogy a számára nem kívánatos javaslatok és határozatok elfogadását késleltesse, akadályozza.

⁴ Kongrua: lelkészeknek egyházi jövedelem kiegészítésül folyósított államsegély.

⁵ BETHLEN István gróf beszédei és írásai. Első kötet. Válogatott beszédei. Bp. Genius Könyvkiadó R.-T. Kiadása. 1933., 168.p.

⁶ Részlet a programbeszédéből, melyet a költségvetési vitában mondott 1906. december 13-án. Lásd: Az 1906–1911. évi országgyűlés képviselőházának naplója. V. kötet. 15–24.p. Valamint Országgyűlési Értesítő 1906. dec. 16. 15. p. Apponyi kultuszminisztert beszéde elhangzása után elsősorban a polgári radikálisok támadták. Lásd: Harkányi Ede: A középkor újjáébredése Magyarországon = Huszadik Század, 1907. XVI. kötet 8. évf. 168–174. p. vagy a Huszadik Század, 1911. 24. kötet 6. számát a 728. p.

APPONYI kultúrpolitikájával foglalkozott: NEMÉNYI Imre: Gróf Apponyi Albert mint kultúrpolitikus = Magyar Tanítóképző. 1933. 3. sz., TOLNAI István: Gróf Apponyi Albert = Nevelés. 1941–42. 5. sz., KERÉKESHÁZY József: Apponyi. Bp. 1943.

⁷ DOLMÁNYOS István: A „Lex Apponyi”. (Az 1907. évi iskolatörvények.) = Századok, 1968. 3–4. sz., BELLÉR Béla: A nemzetiségi iskolapolitika története Magyarországon 1918-ig = Magyar Pedagógia. 1974. 1. sz., NÁRAY Lajos: Apponyi törvényei = Budapesti Szemle. 1909. 1–22. p.

⁸ Az 1901–1906. évi országgyűlés képviselőházának naplója. V. kötet. 139–142. p.

⁹ Egyébként a marxista szemléletű Magyarország Története 1890–1918. (Főszerkesztő: HANÁK Péter, szerkesztő: MUCSI Ferenc) Akadémiai Kiadó. Bp. 1978. című kötet is elismeri: „a Lex Apponyi azonban távolról sem vezetett a román iskolák felszámolására. A szlovák nyelvű oktatás teljesen elenyészett volna. Az iskolahiány, az analfabétizmus egyébként is szoros határok közé szorította az iskolapolitikai akciót”. 641. p. Lásd még PÖLÖSKEI Ferenc: Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910–1914. Bp. 1970–51 p. MANN Miklós: Kultúrpolitikusok a dualizmus korában. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp. 1993. 130–135. p. APPONYI magyarosító kultúrpolitikájáról gróf BETHLEN István a következőket írta: „Abban az időben Magyarországon és Európában is természetesnek tekintették, hogy a nemzetiségek az anyanyelv mellett az államnyelvet is elsajátítsák”.

BETHLEN maga is támogatta 1907-ben elmondott képviselőházi felszólalásában az APPONYI-féle törvényjavaslatot és annak indoklását. Lásd: BETHLEN István emlékirata. 1944. Zrínyi Katonai Kiadó. Bp. (1988) 17. p. Az oktatás magyarosítására tett kísérletek hiábavalónak bizonyultak. Maga BEKSICS Gusztáv (1847–1906) a magyarosítás szószólója is elismerte már 1906-ban, hogy önmagában a magyar nyelvű oktatás a magyarosítás eszközeként nem lehet sikeres a magyar patriotizmus tételeinek súlykolása, erős, magyar társadalom teljes mértékű támogatása nélkül. Lásd: BEKSICS Gusztáv: A Szabadelvűpárt története. Bp. 1907. Budapesti Hírlap. 111. p. Pethő Sándor is azt írta 1926-ban, hogy ezek a törvények „korántsem voltak olyan veszedelmesek az idegen népfajokra, mint ahogy azokat a radikális és a nemzetiségi propaganda feltűnteteni igyekszik. Különösen román részről világszerte nagy agitációt fejtettek ki Apponyi iskolatörvényei ellen, maga a hazai románság azonban alig egyesztűs küzdelme után leszerelt és állami szubvenció érdekében vállalta azokat az iskolatörvényeket”. Lásd bővebben: PETHŐ Sándor: Gróf Apponyi Albert. Bp. 1926. Figyelemre méltóan nyilatkozott az 1907-es törvényekről közvetve gróf KLEBELSBERG Kuno 1925. február 2-án, báró EÖTVÖS József halálának évfordulóján tartott beszédében is. A következőket mondta: „az osztrák hagyományos politika nem engedhet meg, hogy mi nemzetiségeink politikai erejét lényegesen gyöngítsük s ha igazán átfogó intézkedéseket akartunk volna tenni, az utolsó pillanatban lefogták volna cselekvésre kinyújtott kezünket. Kisebb intézkedéseket Bécs szívesen megengedett, mert jól tudta, hogy ezekkel számotrevő eredményeket elérni nem lehet, de igenis zavarni a magyarság és idegen ajkú honfitársaink jó viszonyát, melynek időnként örvendetes kifejlődését Bécs sanda szemmel nézte. Ilyen volt s ezért magyar szempontból egyenesen ártalmas is volt, hogy egyes meggondolatlan sovinszitikus kitérősek a külföld előtt azt a látszatot keltették, mintha nemzetiségeink elviselhetetlen nyomás alatt állnának, holott a valóság az volt, hogy még a magyar nyelv hivatalos használatára vonatkozó törvényekből is a legtöbb rendelkezés a papíron maradt és igazán hatályos intézkedések a valóságban, az életben nem történtek. Szomorú büszkeséggel nézek vissza arra az időre, mikor mint a miniszterelnök nemzetiségi osztályának vezetője, WEKERLE Sándornak 1907-ben, utalással FERENC Ferdinánd ismert törekvéseire is, nemzetiségi téren mérsékletet és fokozott óvatosságot ajánlottam. EÖTVÖS József nemzetiségi műveit akkoriban éjjel-nappal forgattam”. Lásd: Gróf Klebelsberg Kuno beszédei a törvényjavaslatai 1916–1926. Az Athenaeum Kiadása, Bp. 1927., 270. p.

¹⁰ Miniszteri jelentés az 1907. évi XXVII. törvénycikk végrehajtásáról, a magyar nyelv tanításának tervéről. Lásd bővebben: Magyarország közoktatásügye az 1907. évben Bp. 1909. 18–20. p.

APPONYI már évekkel korábban is foglalkozott az oktatás helyzetével és a tanítók javadalmazásának rendezésével. Például a képviselőházban 1893. április 29-én tartott beszédében szót emelt a tanítóságért. Kifogásolta, hogy az egyházi hatóságok nem biztosítják a tanító „tisztességes fizetését” és az állami ellenőrzés hiányos. Lásd bővebben: APPONYI Albert gróf beszédei. II. kötet. 1890–1895. Singer és Wolfner kiadása. Bp. 1896. 693–729. p.

¹¹ Közli: MANN Miklós: Oktatáspolitikai koncepciók a dualizmus korában. Bp. 1987. 210–213. p.

¹² MANN Miklós: Kultúrpolitikuskok a dualizmus korában i. m. 132. p. DOLMÁNYOS István kutatásai arra hívták fel a figyelmet, hogy APPONYI minisztersége idején igen sok fegyelmi vizsgálatra került sor tanítókkal szemben. Lásd: DOLMÁNYOS István: A „Lex Apponyi” im. 521. p.

¹³ APPONYI a felsőkereskedelmi iskolák tanfolyamát 1906-ban négy évre emelte. Lásd bővebben. SCHACK Béla–VINCZE Frigyes: A kereskedelmi oktatásügy fejlődése és mai állapota Magyarországon. Bp. 1930. 275–285. p. és VIG Albert: Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben. Bp. 1932. 241. p.

Továbbá: APPONYI beszéde a polgári leányiskolákról, szakiskolákról, melyet a költségvetési vitában mondott 1908. május 20-án. Lásd: Az 1906–1911. évi országgyűlés képviselőházának naplója. XIX. kötet 27. p. Uo. A középfokú oktatás gyakorlati irányba tereléséről 1908. május 21-én tartott felszólalása.

¹⁴ Lásd bővebben: TÓTH Gábor: A magyarországi tanítóképző intézeti tanárképzés története. Apponyi Kollégium Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp. e. n.

¹⁵ Az országos Szabadoktatási Tanács már nem a minisztersége idején, hanem 1911-ben alakult meg.

¹⁶ Az 1907-es pécsi szabadoktatási kongresszusról és következményeiről részletesen írt – többek között: FELKAI László: A szabadoktatás pécsi kongresszusa 1907-ben és az iskolán kívüli oktatás történetének áttekintése = Pedagógiai Szemle, 1954. 4–5. sz. A Szabad Tanítás Pécsen. 1907-ben tartott Magyar Országos Kongresszusának Naplója. Kiadja a Kongresszus Végrehajtó Bizottsága. PÁLYI Sándor közreműködésével szerkesztette VÖRÖSVÁRY Ferenc. Franklin Kiadó, Bp. 1908. Dr. TAR Károly: Társadalom és művelődés (Tanulmányok) Népművelési Propaganda Iroda. Bp. 7–18. p.

¹⁷ FELKAI László: Az Uránia Magyar Tudományos Egyesület első évtizedei = A magyar felnőttoktatás története konferencia dokumentumai. Debrecen, 1997. október 6–8. Bp. 1998. Szerkesztők: MARÓTI Andor, RUBOVSKY Kálmán, SÁRI Mihály. 117–124. p. Továbbá lásd: a Közművelődés c. folyóirat 1924. évi számait.

¹⁸ APPONYI a közművelődés támogatása érdekében kísérletet tett arra, hogy a felnőttoktatást törvény útján rendezze. A Közoktatási Tanácshoz intézett leiratában írta: „Oly időkben midőn a politikai tekintetek sürgetik, hogy a közéletben az általános szavazatjog alapján eszközöltessék a részvétel, a közérdek ártalmával tűrhető csak az olyan közműveltségi állapot, mely szerint az összes polgári népességből magyar földön csak 51,4% tud írni és olvasni”. Lásd: H. Sz. VIII. évf. 547–549. p. Közli: TAR Károly: Fejezetek a magyar népművelés történetéből. Tankönyvkiadó, Bp. 1977. 92–93. p. Továbbá: JANCsó Benedek előadó tanácsos Emlékirata az iskolán kívül eső oktatás országos szervezésének tárgyában. A Szabad Oktatás Országos Szervezője. Franklin Kiadó. Bp. 1909., SCHNELLER István: A szabad tanításról. Erdélyi Múzeum. XXVI. k. új folyam IV. 1909.1. füzet., Dr. NOVÁK József: Törekvések a magyar népművelési törvény megalkotására. Előadás a népművelési oktatók és kutatók szombathelyi tanácskozásán. Stsz: 17463/67. T. KISS Tamás: A felnőttoktatás törvénybe foglalásának kísérleteitől a közművelődési törvény megalkotásáig = Szfn. 2/5. 10–17. p. és a Művelődéstörténet 2. kötet. Bp. 1998. Szerkesztette GELENCSEr Katalin, 703–723. p.

¹⁹ Lásd: Szemelvények, dokumentumok a polgári iskola hazai történetéből: Szerk: SIMON Gyula. Bp. 1987. 63–76. p. Továbbá lásd: MÉSZÁROS István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996. Nemzeti Tankönyvkiadó. Bp. é. n., 69–71. p.

²⁰ MANN Miklós: Kultúrpolitikuskok a dualizmus korában... i. m. 134. p.

²¹ Lásd bővebben: A Nemzeti Színház százéves története. II. kötet. Iratok a Nemzeti Színház történetéhez. Magyar Történelmi Társulat, Bp. 1938. Szerkesztette és közzéteszi: PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán., 672–679., 703–711., 716. p. Továbbá a miniszterelnökség iratai az Országos Levéltárban (O.L.M.E. 3882/1907.)

²² APPONYI 1917. október 10-én kelt 158871. VI. b. számú rendelkezésével utasította Jászberény polgármesterét az állami tanítóképző létesítéséről. Lásd bővebben: dr. BENEDEK Sándor–dr. WIRTH István: Fejezetek a Jászberényi Tanítóképző Főiskola történetéből = Tanító- és óvóképző főiskolák az új ezredév küszöbén. Óvó- és tanítóképző főiskolák tudományos közleményei XXVII. Debrecen, 1996. Főszerkesztő: dr. CSEH Sándor. 115–132. p. A jelenlegi tanítóképző épülete az 1920-as években épült gróf KLEBELSBERG Kuno minisztersége idején.

²³ APPONYI szinte valamennyi publikációja és az egész életpályája igazolja, hogy elsősorban a nagypolitika iránt érdeklődött. Igaz szűzbeszéde a képviselőházban az 1873. évi költségvetés részletes tárgyalásakor kulturális vonatkozású volt. A felállítandó Országos Zeneakadémia érdekében szólalt fel. Az előző országgyűlés ugyanis mint „főlölesleges luxuskiadást” törölte az intézmény létesítését szolgáló tételt a költségvetésből. Lásd: Dr. Gróf APPONYI Albert: Emlékirataim... i. m. 64. p. és APPONYI Albertet gróf beszédei I. kötet 1872–1890. Bp. 1896. 1–4. p.

Gróf KLEBELSBERG Kuno (1875–1932) kultuszminiszter (1922. VI. 16.–1931. VIII. 24.) szerint „ha lettek volna nagy szám-

mal olyan embereink, akik nemcsak a politikában és a publicisztikában, hanem az irodalomban, tudományban és művészetben sikerrel képviselheték volna Európa előtt a magyar gondolatot, akkor nem történt volna nézetem szerint az, ami megtörtént Trianonban. Gróf Apponyi Albert, Berzeviczy Albert, Lukács György és még néhány magyar reprezentatív ember rendkívül sokat tett e téren". Lásd: KLEBELSBERG Kunó: A magyar gondolat a külföld előtt = Pesti Napló, 1927. március 6. Közli: Gróf KLEBELSBERG Kunó: Neonacionalizmus. Atheneum Kiadó R.-T. Bp. 1928., 20–26. p., és GLATZ Ferenc: Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kunó válogatott beszédei és írásai (1917–1932) Európa Könyvkiadó. Bp. 1990., 408–413. p. Gróf APPONYI Albert is hasonló elis-

meréssel nyilatkozott KLEBELSBERG személyéről a Pesti Napló, 1932. október 16-i számában.

Bár APPONYI szerint is „sok olyan költséges intézkedés történt, amely elhalasztható lett volna, ... de...” olyan tág látókörű és annyira impulzív erővel bíró kulturpolitikus, mint amilyen ő volt, nem terem minden nap, s ma hozzá fogható államférfiút a művelt világnak szinte egyetlen államában sem ismerek.” – írta.

APPONYI figyelme az 1920-as években alapvetően alkotmányjogi kérdések irányába fordult. Még a Közművelődés című kulturális folyóirat 1924. évi számaiban is e tárgyból több részből álló értekezést jelentetett meg a nemzeti élet fejlesztése és az állampolgári nevelés érdekében. Lásd: Közművelődés 1924. évi számait.

A MAGYAR AGRÁRTERMELÉS ÉS A VIDÉKFEJLESZTÉS

Beszélgetés Mátyus Ferencsel, a Pest megyei Agrárkamara alelnökével

– Kellő gazdálkodási tapasztalattal és vezetési ismerettel a háta mögött arra kérném, hogy beszéljen a magyar agrártermelés minden olyan aspektusáról, amely fontos tudnivaló a vidékfejlesztési tevékenységek során!

– Bevezető gondolatként annyit, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya az Agrártermelés Tudományos Alapozása című Stratégiai Kutatási Program keretében 1999. február 3-án „A falu és vidék fejlesztésének stratégiai kérdései Magyarországon” címmel tudományos tanácskozást rendezett. A felkért előadók különböző aspektusból elemezték a témakört, koncepciókat próbáltak felvázolni és vitára bocsátani. Véleményem szerint nagy szükség van ilyen rendezvényekre. Alkalmassak rá, hogy a nemzetgazdaság globális kérdéseivel kellő rálátással, nem elveszve a részletekben foglalkozzanak. Alkalmassak az előnyök és a hátrányok vizsgálatára egy olyan nemzeti stratégia kialakítása érdekében, aminek alapvető célja, hogy a ma embere képes legyen az ebben a térségben, régióban elfogadható életkörülményt biztosítani magának, családjának, környezetének.

Én azt tartom, hogy a nyugati példákkal és tanácsokkal, hazahozott élményekkel sok minden befolyásolható itthon, de vallom, hogy mindenekeelőtt meg kell tudnunk tenni a mi első önálló lépéseinket. Ez az önazonosságunk körüli rendet is megteremtene, s helyreállítaná erkölcsi pilléreinket.

Nemzeti egyezség, bizalomelvre épülő közmegállapodás kell életkörülményeink javítására, a társadalmi feszültségek feloldására. Ezt sugallja az MTA tanácskozás hangulata is, amikor a tárgykörben elhangzó referátumok felvillantják a gazdaságban mutatkozó zavarokat, és keresik a kibontakozás esélyeit.

Tudható a témakör kapcsán, hogy itt többről van szó, mint agrárgazdaságról, és nem zárul a kör a mezőgazdasági tevékenységet végzőkkel. A vidéken élők esélyéről, elfogadható életkörülményeik kialakításáról van szó. A cél felismerése mellett a hogyanra kell helyes megoldást találni. Ehhez kellenek a szakmai műhelyek, és köztük a folyamatos együttműködés. Olyan műhelymunkára gondolok, amelynek alapját a megfelelő ismeretek, kutatási háttér adják, s amely komplex látásmódjának köszönhetően más megoldásokhoz képes jutni, mint a hagyományos ágazati érdekeken, a tárcaszintű problémamegoldáson felülemelkedni nem tudó tervezés.

A jelenlegi kormányzat – gondolom – ebben az irányban tett lépést, amikor megerősítette miniszterelnöki hivatalát a koordináció fokozása érdekében. Így a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumnak nem kell vállalnia a falu és vidékfejlesztés komplex felelősségét, e tárca érdemben foglalkozhat a falu és vidék fejlesztés az agrártermelés eszközrendszerével megvalósítható részével. Ami egyébként elégnem elég a vidék boldoguláshoz, felemelkedéséhez, mert ehhez integrált fejlesztésre van szükség a gazdasági és társadalmi erőforrásaink komplex mobilizálásával. S ezalatt értem a hajtóerő mielőbbi felkutatását és számbavételét, hogy ne kelljen késlekedni aktivizálásukkal, s gondolok arra is, hogy erőforrásainkat a kölcsönhatások függvényében egész társadalmunk mozgósításával kell hasznossá tenni. Ez a célok eléréséhez szükséges teendőik világos meghatározásával képzelhető el, és csak úgy lehetséges, ha a potenciális érdekelttel teljes mértékben résztvevői a tervezésnek és a megvalósításnak.

Érdemesnek látszik az agrárium lehetséges szerepét viszonylag pontosan látnunk a vidékfejlesztés vonatkozásában, de eh-

hez nem árt, ha először az agrárgazdaságot pozícionáljuk a nemzetgazdaságon belül.

A vita, hogy a magyar gazdaságban az agrárgazdaságnak milyen szerepe legyen – különös módon – nincs eldöntve. Egy- mászt követő párt- és kormányprogramok, szakmai társadalmi szervezetek elképzelései, koncepcionális önkormányzatiságból fakadó kamarai vélemények, érdekképviselői szervezetek gondolatsorai – amelyeket alkalmanként megnyugtatónak érez az ember – szinte állandóan napirenden vannak, mégsem integrálódnak. Ezért nem eredményezett áttörést az 1997-ben kidolgozott agrárprogram, és az agrárgazdaság fejlesztésének elősegítésére született törvény sem, mert ezek nem részei egy nemzeti stratégiai döntés sorozatnak, amely nagy látószöggel közelít és nem befolyásolt lobbyérdekkektől, hanem azt veszi tekintetbe, hogy mi is az alapvető jövőképe hazánknak. Ennek alapján tudhatnánk meg ugyanis, hogy mit várjunk el boldogulásunk érdekében az agrárgazdaságunktól, azaz céljaink megvalósítására miképpen tegyünk alkalmassá. A nemzeti stratégia megalkotásához elkerülhetetlen a politikai hatalom és a szellemi elit összefogása. A Miniszterelnöki Hivatal, amely megerősödött létszámában és feltételezhetően szaktudásában is, a Tudományos Akadémiával folytathatna harmonikus együttműködést. A koordinatív feladatokat a Miniszterelnöki Hivatal tudná leghatékonyabban ellátni, összehangolva az egyes kormányzati tárcák és azok felügyelete alá tartozó intézmények munkáját. A nemzeti erőforrások figyelembe vételével lehetséges meghatározni a jövőbeni magyar gazdaság azon pilléreit, amelyekre bizton lehet a következő évtizedekben építkezni. A vidékfejlesztés racionális megvalósítása nem jöhet létre az agrárgazdaság jövőjére vonatkozó nemzeti konszenzus létrejötte nélkül. Ez feltétele, hogy a politika olyan gazdasági környezetet alakítson ki, amely az agrárgazdaságot, mint a vidékfejlesztés lényegi részét, valamilyen módon helyzetbe hozza.

Kiindulni abból szoktam, hogy saját nemzeti érdekeinket nincs aki nálunk jobban felismerje és képviselje. S hogy elsősorban nemzeti erőforrásainkra érdemes építkezni, hiszen ezek az erőforrások azok, amelyeket tehermentesen hasznosítani, használni lehet fejlődésünk érdekében. Arról nem is beszélve, hogy visszanyerhetjük sokszor megtépzott önbizalmunkat, ha a meglévő hazai erőforrások kiaknázásában rejlő lehetőségeink tudatára ébredünk. Véleményem szerint első helyen nem szerepelhet más, mint nemzeti humán erőforrástömegünk, szellemi tőkénk, és szakterületemet szem előtt tartva ide sorolnám az agrárszektor alanyainak vitathatatlan cselekvőkészségét, tenni akarását, szorgalmát.

S mit látunk, ha a helyzetet elemezzük? A rendszerváltozást – óhatatlanul – a gazdaság felgyorsuló hanyatlása, a munkahelyek tömeges megszűnése kísérte, s mindez legkevésbé a vidéki lakosságot kímélte. A nagy termelő egységek először a vidéki üzemeket zárták be, s a munkahelyek előszörre a bejáró dolgozókat távolították el. Szántalan cég csődbe jutott, és a teljes létszám elbocsátásra került, ami sújtotta a városi lakosságot is, de érdekes módon a vidéken élő emberek helyzetének értékeléséhez kötődött hozzá az a felelősséget oldó, felemelő képzet, hogy ők azért a földközelségből fakadóan nincsenek olyannyira veszélyeztetve, mint a városi lakosság. S mindez úgy, hogy tudván tudjuk, hogy a vidéki emberek többsége nem vesz részt az agrártermelésben, nem rendelkezik termőfölddel és ehhez eszközökkel. A vidék lakosságának az a része, amelyik mezőgazdasági dolgozóként szövetkezetekben érte meg az

új gazdasági helyzetet, megtapasztalhatta a szövetkezetek többségének elszegényedését, csődbe jutását, majd átalakulásukat követően egy a korábbinál is jelentősebb létszámcsökkenést, még tovább növelve a vidék munkanélküliségét. A kárpótlás számtalan, még ma is megoldatlan problémát okozott, miközben a kárpótlás általi földtulajdonláshoz fűzött elképzelés, hogy legyen ez az indulást segítő hajtóerő, hogy kis- és középvállalkozások illetve agrár családi vállalkozások életre tudjanak kelni, nem tudott megvalósulni. A kárpótoltak nagy része nem kívánt és kíván földműveléssel foglalkozni. Aki viszont igen, annak az esetek legnagyobb részében a kárpótolttal földterület nem elegendő ahhoz, hogy életképes vállalkozást indíthasson. Jelentős számú kárpótolttal esetében a földterületek széttagoltsága akadályozza a termelést, máskor a földterületek kiméretlenek, és sokaknál késlekedik a telekkönyvi bejegyzés.

A szövetkezetek átalakításával érdemesnek látszik még egy gondolat erejéig foglalkozni. A kolhoz típusú szövetkezetek csak a szocialista kényszerpályán, állami beavatkozások mellett tudtak fejlődni, és a segítség elmaradásával életképességük, jövedelmezőségük leromlott és fokozatosan eladósodtak. Agrár bérmunkásokat foglalkoztattak terhes adózási rendszerben, így nem alakulhatott ki az a tulajdonosi szemlélet és szándék, ami elengedhetetlen a gazdaság versenyképességéhez. Átalakításukkal tehát nem lehetett nem egyet érteni. De ami a szövetkezetek sorsának alakulásában lejátszódhatott, azt épp az agráriumra vonatkozó nemzeti konszenzus kialakulásának késlekedése okozta. A politikai hatalom e kolhoz típusú szövetkezetek átalakítását megfogalmazta, az érdekelt hírvivők, az érdekeiket másképp érvényesíteni tudók pedig az átalakítás helyett a szövetkezetek felszámolását, szétverését, megszüntetését, megsemmisítését kezdték meg. Így tehát a szövetkezetek egy részének átalakítása a verjük szét, hordjuk szét, szedjük szét, kinek mi jut, marakodjunk rajta mozgalmas időszakokkal kezdődött meg. A gazdaság átalakításának koncepciója hiányában anarchia lett úrrá az agrártársadalom körében. A kibontakozás világos stratégiájának érvényesülése híján a tulajdongyűjtésre koncentrállhattak az esélyesebbek, s a minden változást törvényszerűen polarizáltságában megélő társadalom kismimizettjei ehhez asszisztáltak.

A szakminisztérium, az Állami Vagyonügynökség és az érdekképviseletek közös feladata lehetett volna az élelmiszeripari vállalatok és szövetkezetek közös privatizációs modelljének kialakítása, mégpedig az EU szervezeti struktúra mintájára, és ezzel megteremthető lett volna a termékpályák mentén az organikus kapcsolat az alapanyag termelők, feldolgozók és kereskedők között. Hogy ez akkor nem jött létre, a magántulajdon mindenhatóságához fűzött túlzó kormányzati reményeknek köszönhető. Az érdekképviseletek pedig az időben legitimációs gondjaikkal foglalták el magukat. Beavatkozás hiányában a termékpályák szereplői között az ellenérdekeltség miatt mélyült a szakadék, a piaci zavarok általánossá lettek, és a vertikumban képződő jövedelem megosztásában a termelők pozíciója egyre romlott, kiszolgáltatottságuk fokozódott.

Az átalakult szövetkezetek közül azok tudtak a piaci kihívásoknak megfelelni, amelyekben a menedzsment és a tagok új típusú érdekközössége ki tudott alakulni, és ahol a termelési vertikum feletti termelői felügyelet megvalósult. Az átalakult szövetkezetek többségének helyzete nem stabilizálódott, és nem képesek a kis vállalkozások vertikális összefogására sem, ezért halaszthatatlan az új típusú felvásárló értékesítő szövetkezetek szervezése, elterjesztésének segítése állami támogatással, és nem utolsósorban a köztestületi kamarák és a szakmai érdekképviseletek közreműködésével.

A privatizáció, a földkárpótlás segíthette volna, hogy nyugat-európai mintára családi vállalkozások alakuljanak ki ha-

zánkban, és ezen vállalkozások – családi jellegűkből fakadóan – a nyugat-Európában látható és tapasztalható előnyöket biztosítva váljanak működőképessé, sőt versenyképessé a meglévő vállalkozási formákkal.

A baj az, hogy a rendszerváltozást követő harmadik kormányzati ciklus elején, még mindig nem teremtődtek meg a jövőt szolgáló agrár vállalkozási modell feltételei. A késedelem egyik oka finanszírozási problémára vezethető vissza. Az agrárvállalkozások a működésükhöz szükséges tőke pótlásához a bankok által elvárt hitelképességgel többségükben ugyanis nem rendelkeztek, s így a hozzárendelt állami támogatásban sem tudtak részesülni. Ez persze nem csak agrárprobléma, hiszen az iparban és a kereskedelemben a kis- és középvállalkozások részére a bankok hitelkockázatra hivatkozással ugyanúgy nem kívánnak hitelt folyósítani. A valódi ok, hogy nem készültek fel a gazdaságszerkezet váltására, mert nem fűződött hozzá érdekeltségük, kényszerülni pedig nem kényszerültek a számukra ismeretlen nagy létszámú vállalkozói kör lényegesen több körültekintést és adminisztrációt igénylő hitelezésére. S ez így már hibás gazdaságpolitikának tekinthető, hiszen a nemzetgazdaság szerkezetváltása kedvező hitelkonstrukciók nélkül nem tud végbemenni. Meg kell állapítani, hogy a gazdaság tulajdonformában és szerkezetben egyaránt megnyilvánuló alapvető változásai esetén az állam feladata sokkal hangsúlyosabb kell legyen, mint egy jól működő gazdaság esetében. Ez persze elképzeléseim szerint nem jelenti azt, hogy elfogadhatónak tartanám, ha a kezdő vállalkozók vagy vállalkozási szándékot megfogalmazók ahelyett számítanának az állam segítségére és költségvetési forrásra, hogy az önszerveződésükben rejlő lehetőségeket felismernek, s megteremtenék piaci érdekérvényesítésüket, gazdasági céljaiknak megfelelően. Viszont ehhez kormányzati feladat lehet a szaktudás, marketing-ismeret, piaci információ és egyéb tudnivaló elsajátításának szervezett módját és lehetőségét megteremteni. De ez minél inkább az egyes térségek önkormányzatainak, köztestületeknek, vagy akár szakmai egyesületeknek lesz feladata, annál egészségesebb. Mert annál inkább kihasználódnak a saját térségben demokratikusan létrehozott önkormányzati szerveződésekben rejlő lehetőségek. És a területi elhelyezkedésű és szakmai önkormányzatok, polgármesteri hivatalok élesztőivé, szervezőivé, közreműködőivé, résztvevőivé válhatnak a gazdaság talpra állításánál.

– És hogyan helyezhetők el a magyar gazdaság alakításában való részvételüket illetően a gazdasági kamarák?

– További eszközrendszer bevezetéséről gondoskodott a törvénykezés, amikor 1994-ben létrehozta a gazdasági kamarákat. A törvény preambulumból fakadóan a köztestületi kamarák alapvető feladata, hogy önkormányzaton alapuló működésükkel mozdítsák elő a gazdaság fejlődését és szerveződését, az üzleti forgalom biztonságát és a piaci magatartás tisztességét, a gazdasági tevékenységet folytatók általános, együttes érdekeinek érvényesülését. A törvényalkotók abbéli szándéka, hogy a gazdasági önkormányzatokat jogosítványokkal ruházták fel, közérthető: önszervezésükben végezhetik a gazdaság szerkezeti átalakítását, a piacgazdaság bevezetését. Sajnos nem mentesíthetők a gazdasági kamarák sem a felelősség alól, mert az elmúlt öt évben nem igazán álltak a törvény által megfogalmazott teendőik élén. Sok helyen hallható vád a kamarákkal szemben, hogy csak a tagdíjat hajtják be, de nem tudni, mit adnak érte. Felmerül a kérdés, hogyan létezhet olyan alulról építkező önkormányzatiság, ahol a maguk közül megválasztott tisztviselőket nem tekintik előjáróiknak, és a létrehozó tagok saját szervezetüket maguktól idegennek és élősködőnek tartják? Nyilván úgy, hogy e területen is látszat-demokrácia létezik csak.

Az egyes gazdasági kamarák különböző erőforrásokkal rendelkeznek, ezért teljesítményük is eltérő. Általában jellemezték őket a nehézkes indulás, aztán egyes kamarák reményt keltő változáson estek át. Ha a szakterületünket érintő agrárkamarát vizsgáljuk, nyugodt lelkiismerettel kimondható – és személyes érintettségemből fakadóan is állíthatom –, hogy a legnagyobb gondot az jelentette, hogy a Magyar Agrárkamara nem tudott zavartalanul beilleszkedni a többi, már tevékeny gazdasági szereplő közé. Ehhez az is hozzájárult, hogy nem tervezte meg építkezését, nem volt stratégiája és kibontakozási terve, és – az általánosan megfogalmazott törvényi teendők és feladatok élemzése hiányában – olyan feladatterve, amely segíthette volna az eligazodásban. Így nem is tudta kialakítani azon szerepkörét, amely lényegét tekintve különböztetné meg a gazdaságban az egyéb szervezeti tömörülésektől. Mindezeknek köszönhetően az elmúlt négy esztendő alapvetően a küzdelem színtere volt.

A kamarák azon feladataikat szorgalmazták – és meggyőződés szerint túlhangsúlyozták – amelyek az államtalanítási koncepcióba illeszkednek. Igyekeztek minél több közfeladatot átvenni az államtól. És háttérbe szorították a szolgáltatás jellegű feladataikat, épp azokat, amelyeket pozitívan érzékelhetett volna a tagdíjat fizető kamarai tagság.

Furcsa sajátossága ennek a történelmi időszaknak, hogy az agrárkamarák megkapták az akkori Földművelésügyi Minisztériumtól a falugazdászokat, mintegy 550–560 főt. Velük, mint agrármérnökökkel, szakemberekkel a kamara szolgáltatás jellegű feladatait jól el tudta volna látni. Ehelyett a szakemberek, a falugazdászok, akik a kamaránál gazdajegyzői címet kapva működtek, közigazgatási feladatok adminisztrációs részét végezték munkaidejük többségében. Az már csak a sors fintora, hogy az utolsó kormányváltást követően a kamaránál működő gazdajegyzőket megfinanszírozó költségvetési forrást elvonták, és pályázatot kiírva ismételen falugazdászként a többségük átvételre került a megyei földművelésügyi hivatalok állományába. Az történt tehát, hogy a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a falugazdászokat a megyei FVM Hivatalok állományába helyezte, és alapvető feladatukká tette az agrárvállalkozóktól igényelt adatszolgáltatási kötelezettségek, alapinformációk begyűjtését, valamint a költségvetésből finanszírozott agrártámogatási rendszer működtetésével összefüggő feladatok ellátását. Az 1999 évi agrár támogatási rendszer EU konform módon adatszolgáltatási kötelezettséghez köti kedvezményeit, vagyis támogatásban csak az a vállalkozó részesülhet, aki az adatszolgáltatási előírásnak eleget tesz. Hozzáteszem, hogy a fejlett világ minden országában a nálunkénál lényegesen bővebb, és szigorúbb adatszolgáltatásra köteleznek minden egyes termelőt, a szabályozott piacgazdaság jegyében.

Problematikusnak azt érzem, hogy ahogy az agrártársadalom sosem nélkülözte a belső feszültségeket, úgy volt ez jellemző az agrárkormányzat és az agrárkamara közötti viszonyra is. S ez az átalakuló agrárgazdaság vállalkozóinak rovására volt így, s van még így jelenleg is. A képlet: az állami hatalom és az alulról építkező önkormányzati előjáróság egymással packázása a vállalkozók kárára. Ha lehet ebben rangsorolni, akkor az önkormányzatok erkölcsi felelőssége a nagyobb, ezért a kamarák, mint választott tisztségviselők által irányított szervezet rovására bátorkodom írni ezt a mulasztást.

– Képviseletet lehet-e az agrárkamara 94 óta egy olyan koncepciót, aminek alapján mozdulhatott volna valamit a magyar agrárgazdaság?

– Az agrárkamarára magára is jellemző a belső ellentét. A tisztségviselők is két táborra szakadtak, részben a múltjuknak, részben az elképzeléseiknek köszönhetően, de egzisztenciális

okok miatt is, s a konfliktusok politikai felhangoktól sem mondhatók mentesnek. A kialakult helyzet belülről emészti a kamarát, és sajnos nem tud a belső feszültség a változás irányába hatni. Meg kellene újulnia a vezetésnek, mert a tisztségviselői kör egy része nem kíván változtatni az agrárkamara eddigi gyakorlatán, és másokat okol a súlyos helyzetért. A személyi változások alapja nem szabadna, hogy a politikai hovatartozás legyen, hanem olyan tisztségviselőkre és apparátusbéli emberekre van szükség, akiknek van koncepciójuk, és akikben van tenni akaráss, akik a szándékukat a tagsággal el tudják fogadtatni, és alkalmasak elképzeléseik megvalósítására is.

– Tehát vannak agrárszakemberek, akik tudták és tudják, hogy mit kellett volna és mit kellene csinálni?

– Mindent tudók nincsenek. De a szakterületüket és a környezetüket kitűnően ismerők többen voltak és vannak. Magam is többet ismerek közülük. A 90-es évek elején pedig jónéhányan és jómagam is hangosan kifejezésre juttattuk, hogy baj van a privatizáció végrehajtásánál. Nemzeti vagyonunk valódi értékei pusztultak a változás viharában, és cseréltek gazdát fillérékért. Tudvalevő, hogy nemzeti agrár és élelmiszeripari termékeink jelentős része – nem csak a volt szocialista táborban, hanem az Egyesült Államoktól Európa legigényesebb piacaiig – versenyképes volt, saját korábbi területemről hozva a példát, ahogy a világbanki hitelekkel finanszírozott húsipari fejlesztések által létrehozott legkorszerűbb technológiákkal gyártott export termékeink is. De gabona exportunk is tetemes dollár bevételt hozott. Tudatosságból, vagy inkább kényszerűségből a szocialista időszak 80-as éveiben komoly investíciókra került sor az agrárszektorban, mert látható volt, hogy az agrár és élelmiszeripari termékeink export volumene – kedvező szaldója révén – meghatározó a külgazdasági egyensúlyunk alakulásában. Ezek a technológiák a 90-es évek elején is működőképesek voltak, tehát az értékeinkre nagyobb figyelmet fordító, átgondoltabb privatizációra lett volna szükség. Megfigyelendő, hogy nem is egyformán hajtották végre a volt szocialista tábor tagországai a magánosítást. Lényegesen eltér tőlünk a lengyel és a cseh példa. És hogy melyik az üdvözítőbb megoldás, azt a jövőben meg is fogjuk tapasztalni. Mi azzal dicsekedtünk, hogy élen jártunk a privatizációban, és mérőszámként a privatizációs bevételünket szerepeltettük. A privatizáció hatékonyságáról nem volt szó és a vagyon veszteséggel egyetlen adat sem foglalkozott. Ideologikusan a legfontosabbnak az látszott, hogy világos legyen, az állam a legrosszabb tulajdonos, és az állam így is cselekedett. Megvonta a működő tőkét a vállalataitól, magukra hagyta őket likviditási zavarukban, s a csődtörvény kibocsátásával a felszámolásba kergette többségüket. Az eladósodott vállalatok az erre felkészületlen hitelintézetek ölébe zuhantak, majd értékük töredékéért gazdát cseréltek, vagy felszámolódtak, a pénzügyintézetek pedig a bankkonszolidációban megdicsőültek. Nem is merek rágondolni, ha a bankkonszolidáció egy részét az állam a tulajdonában lévő vállalataira költötte volna, és így nem romokként kellett volna megszabadulnia tőlük, utcára rakott munkavállalók tömegével, akkor mi történt volna. Persze, hogy tetszettünk a nemzetközi tőkének, hiszen mi láttuk őket legszívesebben, és azt kell mondom, hogy majdnem ingyen adtuk nekik – saját szakterületemről hozva a példát – a világszínvonalú élelmiszeripari üzemeket, aminek beláthatatlan következményei közül az már látható, hogy a piac kiszolgáltatottsága ilyen konstrukcióban még fokozottabb a magyar agrártermelők részére. Nem kellett volna a saját kárunkon tanulnunk, hiszen a szakmabéliek jól tudták, hogy a prosperáló nyugat-Európában a feldolgozóipar termelők tulajdonában van. A nyersanyag termelése többségé-

ben családi, kis- és középvállalkozásokban történik, ezek szövetkezéseket hoztak létre megtermelt agrártermékeik biztonságos tárolására, feldolgozására, és piacra juttatására. De közösen végzik a termelésükhöz szükséges anyagok és eszközök beszerzését is. Termelésük biztonsága érdekében tartják fontosnak a beszerző, feldolgozó és értékesítő szövetkezések létét. Ez a rendszer az agrár termékpiacok mindegyikén működik: hús, tej, gabona, bor, gyümölcs, virág, primőrök, ipari növények, fa, stb. A termelők tökékoncentrációval megépítették, és szövetkezet formában mint résztulajdonosai működtetik a termékeik feldolgozására és tárolására szolgáló üzemeket, szakalkalmazottakra bízva ezek üzemeltetését, a piaci munka végzését, valamint gazdasági információk közvetítését a tulajdonosi kör részére, döntéseik megalapozása érdekében. A rendszer működőképességét és biztonságát a tulajdonosi struktúra, a nyersanyagtermelők vertikum feletti irányító és ellenőrző funkciója garantálja. Számátalan előny rejlik a konstrukcióban. A közös beszerzések jelentős árengedménnyel járnak (műtrágya, vegyszerek, vetőmag, gépek stb.) és költség-megtakarítás érhető el a szállításkor is. A közvetlen beszállítói kapcsolattal kiiktathatók a közvetítők, akik hazánkban kiszívják az amúgy is csekély jövedelmet a szektorból (zöldség, gyümölcs és virágpiac, élőállat kereskedelem, stb.). További előnyök: a gazdasági kiszámíthatóság, közös árképzés, jövedelem politika és marketing stratégia, valamint az összehangolt piacszabályozás, piaci zavar-elhárítás, intervenciós rendszer és érdekérvényesítés.

Hollandiában és Dániában járva tanulmányoztam Magyarországon leglabilisabb szakágazat helyzetét. A dánok büszkék voltak, hogy lélekszámuk másfélszeresét, mintegy 16 millió sertést állítottak elő évente, kitűnő minőségben és jövedelmezően, és magasan feldolgozott élelmiszerként értékesítették a világ minden részén. (Dánia az EU legnagyobb főlíás sonka és bacon exportőre.) A piaci zavarok iránt érdeklődtem, ami nálunk esetenként az elviselhetőség mértékét is meghaladta. A világpiaci zavarokról, az eseti túlkínálatok nehezen védhető hatásairól azonos véleményen voltunk, nézetazonosság jellemzett bennünket az agrártámogatottság kérdésében is. Érthetlenséggel reagáltak azonban minden kérdésemre, ami a hazai vertikumon belüli érdekellentétekből fakadt. Egyértelműként sőt az evidencia szintjén kezelték, hogy a belső zavarok elhárításához, mérsékléséhez szabályozott piacgazdaságra van szükség, és ez spontán módon nem tud kialakulni.

A piac önszabályzó hatása működik, amikor áruhiány esetén az árak felszöknek a kereslet hatására, sőt közhangulat, vagy piaci manipuláció hatására felvásárlási láz tör ki, és a fogyasztók a magasabb ár ellenére saját tartalékot képeznek. A magasabb piaci árak visszahatva növelik a felvásárlási árat, többet fizetnek a feldolgozók az állattartóknak, akik ezzel többet bevételhez jutnak, és ez meghozza a sertéshizlalási kedvet és a további jövedelem reményében növelik a hizlalási számot. Reménykedve a kialakult helyzet tartóságában, mások is nekiállnak sertést hizlalni, ezért megnövekszik a malacok iránti kereslet, aminek hatására felmennek a malac és takarmány árak, ebből fakadóan drágul a hizlalás, és csökken a várható profit, de az igazi tragédia a piacon fog bekövetkezni, mert a többelthizlalás hatására túlkínálat alakul ki, többet akarnak eladni, mint amennyit a feldolgozók felvásárolni szándékoznak. A vágásérett állatok továbbtartása veszteség és minőség romlással jár, ezért a termelő még alacsonyabb áron is sűrgeti az eladást, s ez jelentős árcsökkenést és nemritkán az önköltséget sem fedező árbevételt jelent. A veszteséggel járó hizlalási ciklus azt eredményezi az állattartásban, hogy sokan abbahagyják, tehát az újabb ciklus végén hiány prognosztizálható.

Ahogy az a példából is látható, a piac önszabályzó mechanizmusa gerjesztő hatású, egyre nagyobb amplitúdókkal billenti

ki az egyensúlyból a kereslet és kínálat viszonyát. A piac szabályozása nem más, mint a gerjesztő hatások csillapítása a szabályzó eszközök céltudatos használatával. A kereslet és kínálat egyensúlyának a megteremtése a cél, vagyis hogy annyit termeljünk, amennyit el tudunk adni. Ebből fakad, hogy előbb adjuk el, és utána termeljük. Ehhez kellene a már említett – termelők összefogásával alapított – értékesítő szövetkezések, melyekben kereskedelemhez értő szakembereket közösen foglalkoztatnak, akik szerződéses állománnyal fedezik a termelést, vagyis piaci kapcsolataik és információik alapján közvetítik a termelők felé a piac igényét mennyiség, minőség és szállítási terminus vonatkozásában.

A szabályozott piacgazdaságban a vertikális kapcsolatok szerződéses jogviszonyra és kölcsönös bizalomra épülnek, ami a hosszú távú együttműködés elengedhetetlen feltétele. A piaci egyensúly fenntartásához természetesen elvárás, hogy csak kvótata tulajdonos, és csak annak mértékéig termelhet. A követelmény betartását szigorúan ellenőrzi, és szükség esetén szankcionálja az adott termékpiac-szabályozási rendszer, amit az egyes államokban különböző szervezeti formában működtetnek. A termelés igazi biztonságát, jövedelmezőségének további növelését a tulajdonosi kapcsolatra épülő vertikális integrációk szolgálják (termelés – feldolgozás – kereskedelem).

Magyarországon a 90-es évek elején bekövetkezett ideológiai rendszerváltozással nem járt együtt a gazdaság piacokonform átalakulása. A magánosítást a politika kisajátította, és hozzá nem értő módon erőltetett tempót diktálva üzleti titok leple mögé rejtve, elzárkózva a nyilvánosság elől, a valódi értékek alatt privatizálta az állami tulajdont. Az élelmiszeripar túlnyomó része külföldi szakmai befektetők többségi tulajdonába került, ezzel minimalizáltuk az unió tagállamaiban bevált vertikális struktúra kialakításának lehetőségét. Mert nem kaptak esélyt alapanyag termelőink a feldolgozó üzemek közös tulajdonlására, ezáltal az import termékekkel való gyakori megmérgettetés is növeli a kiszolgáltatottságukat. A kialakult helyzet kényszerítőleg hat a nyersanyagtermelőkre, hogy beszerző-értékesítő szövetkezetekbe tömörüljenek, mert közösen üzleti előnyökhöz lehet jutni, és a piacgazdaság kihívásainak így tudnak megfelelni.

A mezőgazdasági árutermelés piaci versenyszférához tartozik, fogyasztói igényt elégíti ki az árban realizálható tisztességes jövedelem ellenében. Az elmúlt esztendő tapasztalatai azt igazolják, hogy a privatizáció önmagában kevés, a magánosítással nem jár automatikusan a gazdaság szerkezeti korszerűsödése és a jövedelemtermelő képesség megvalósulása. Az agrártermelés több mint egy évtizede jövedelemválságban szenved, ami azt jelenti, hogy a piaci értékesítés során nem realizálódik az előállítás önköltségét fedező árbevétel. A jövedelmezőség lényegesen különbözik a vertikális szereplők között, a jövedelemválság az első fázisra, az alapanyag termelésre, a mezőgazdaság és az állattenyésztés kategóriájára, tehát a termelő szférára vonatkozik, ezért célszerű a megkülönböztetés a feldolgozó ipartól, és főképpen a kereskedelmi forgalmazóktól. Meg kell keresni a válság okait, és a gazdaság szereplőinek együttműködését sürgetve lehet fokozatosan mérsékelni, majd felszámolni.

A válság költségvetési előirányzatoktól való elsődleges függését hangsúlyozzák az agrár érdekképviseletek és kamarák, ami a probléma leegyszerűsítését, sőt tévútra terelését jelenti. A jövedelemhiányt pótolni, megfelelő jövedelemtermelő képességet létrehozni évente elfogadott költségvetésen keresztül történő állami beavatkozással, szinte reménytelen kísérletnek számít. Költségvetési támogatások révén legfeljebb a növekedés üteme mérsékelhető.

A mezőgazdasági termelők általános jövedelemhiányának felszámolása csak piackonform eszközök és módszerek céltudatos alkalmazásával oldható meg, és ehhez a termelők érdekérvényesítő képességét kell kifejleszteni, megteremtve a vertikális szereplőkkel való konszenzusra épülő együttműködés formáit, és ezzel alkalmassá tenni a termelőket az áralku során az egyenrangú szerepkörre. Az alkupozíció csak a termelők összehangolt termelési kvóta és felvásárlási ár megállapodásával biztosítható, és az elvárt jövedelemszintet a kölcsönösen elfogadható áralku garantálhatja.

A kibontakozó piacgazdaságban a termelő szféra kellő szervezettsége nem alakult ki, ezért egymást károsítják piaci versenyhelyzetükben, árban aláigérve egymásnak kölcsönösen rontják árjövödelmüket. Ezért kell a termelőket összefogni, tevékenységüket összehangolni, amelyre egyik mód a már említett értékesítési szövetkezesek létrehozása, a piaci biztonság és a magasabb árbevétel realizálása érdekében.

További jövedelem tartható a termelők birtokában a jelenleg viruló közvetítő kereskedelem kiiktatásával, amely sem érdemi kockázatot sem ráfordítást nem vállal és csak hasznot húz a termelők és feldolgozók közti szervezetlenségből. Közvetítő kereskedelem fölözi le a hasznot a termékek piacra juttatásánál is, ahol a létrehozott nagybani piacok a maffia bölcsőjévé váltak. A termelők nem tudják reális árgényüket érvényesíteni, mert már a bejáratok előtt agresszivitással, árra vonatkozó erőszakkal szembesülnek. Csak megjegyzem, hogy ez a közvetítő kereskedelem a legkevésbé megfogható feketegazdaság jelenleg.

Ugyancsak nagyon fontos a mezőgazdasági termelők és állattartók jövedelemtermelő képességét befolyásoló piaci hatás, a kereslet-kínálat egyensúlyának biztosítása, vagy legalábbis az egyensúlyzavarok elmúlt időszakban tapasztalható elviselhetetlen mértékének egyértelmű korlátozása. Nagyfokú bizonytalanságot és ezzel kockázatot rejt magában a termelő vállalkozása, amikor esetenként téves információk és zavaros piaci jelzések alapján akarja eldönteni, hogy milyen és mennyi termékkel kíván a piacon megjelenni.

A piacgazdaság nem szükségszerűen jelenti a termelő kiszolgáltatottságát, de a spontán törekvések többségében kudarcra ítélték, vagyis az áru piaci elhelyezhetőségének biztonsága arányos a piac szabályozottságának mértékével.

A szabályozás elsősorú letéteményesei maguk a vállalkozók, tevékenységük elengedhetetlen összehangolása nem más, mint a várható piaci igény kielégítésének egymás közötti megosztása, úgynevezett kvóták meghatározása, amivel jelentősen csökkenthető a kereslet-kínálat egyensúlyának felborulása, amely teljes mértékben nem szüntethető meg a mezőgazdasági termelés természeti hatásoktól való nagymérvű függése miatt.

A piac szabályozásához tehát az egyes termékpályák nagyfokú szervezettségére van szükség, amit a terméktanácsok hatékony működtetésével tudnak a vállalkozók elérni. Ezen érdekérvényesítő tevékenységet ellátó szervezetek tisztségviselőikén keresztül tartják a kapcsolatot a kormányzattal az állami szerepvállalás ügyében, és ennek a szervezetnek kellene alkalmassá válnia a kvóták leosztására, de ehhez kötelező tagságra, és a tagokra nézve kötelező döntési kompetenciára lenne szükség, a szankcionálás jogosítványával együtt. A gazdaság hosszú távú kiszámíthatóságát, és az évek óta tartó árjövödelem válságból való kilábalást csak a piac valamennyi szereplőjének tartós szerződéses együttműködésével lehet garantálni.

Agrárgazdaságunk termékstruktúráján is változtatni kell, ki vagy át kell alakítani, mégpedig a változó bel-, és külpia

tőségeink függvényében – a földrajzi elhelyezkedésünk és természeti adottságaink mind teljesebb kihasználásával. Hazánkban nem célszerű a nemzetközi nagytőke által manipulált agrár tömegtermelés versenyében résztvenni, és gyakori veszteségeit viselni. A gazdaságban a közelmúltban bekövetkezett tulajdoni és szerkezeti változások sem kedveznek a föld és tőkekonzentrációt igénylő tömegtermelésnek. Agrárgazdaságunktól méltán várhatjuk el – humán és természeti erőforrásaink ismeretében – a hazai szükségletünk teljes körű kielégítését, és a dinamikus külpia részvételt. Az export vezétermékeink kiválasztásánál piaci filozófiánk csakis az lehet, hogy nem sokat akarunk eladni olcsón, hanem magas minőségi követelmények mellett speciális igényeket akarunk kielégíteni kedvező árjövödelemszinten. Ilyen termékek lehetnek például: biotermékek széles választéka, friss primőr zöldségfélék konyhakész kiserelésben, szezonális jelleggel friss zamatós gyümölcsök és egyéb kertészeti, melegeházi termékeink, továbbá ezen termékek házias jellegű feldolgozásban és/vagy tartósított állapotban. Természetes környezetben nevelt illetve tartott házi és vadállatok friss húsa szállodák és éttermek részére. A hazai turizmus további belátatlan lehetőségeket rejt magában, megismertetve vendégeinkkel népi fogyasztási szokásainkat, specialitásainkat. Parasztoskánk küllemben és ízben vetekszik a közismert Pármái sonkával, Pick és Hertz szalámmink kedvelt a nagyvilágban. A magas sikértartalmú étkezési minőségű húzánk kedvező áron értékesíthető, mégis célszerűbb a fajtanemesítési eredményeink és a kedvező természeti adottságaink mind teljesebb kihasználásával lényegesen fokozni különböző vetőmagjaink termelését és forgalmazását.

A külpia elhelyezhetőség megkívánja az állandó termékminőséget, amelynek feltétele a legkorszerűbb genetikai, termelési, feldolgozási, csomagolási és szállítási technológiák alkalmazása.

– És az agrárvállalkozók szemszögéből mindez hogy néz ki?

– Legtöbben az agrárvállalkozók közül sem tudják, hogy mit és hogyan akarnak, nem ismerik a céljaik eléréséhez vezető utat, és többségük nem rendelkezik a vállalkozáshoz nélkülözhetetlen szellemi és materiális tőkével sem. Nehéz ezt kimondanom, s ha ezt így kimondom, számtalan kérdés jut az eszembe. Miért van ez így, vagy alakult ez így? Mely része gyökerezik ennek a régebbi múltból, a parasztsághoz kötődő értékekből? Felelős-e múltbeli szerepe vagy a rendszerváltást követő időszakban betöltött szerepe miatt ezért az agrárértelmiség? Mulaszt-e az agrárértelmiség? Vagy mondható-e az, hogy az agrárértelmiség politikai múltjából vagy anyagi érdekeltségéből fakadóan lelkiileg megsérült az elmúlt esztendőben? Vagy mégis talpon tudtak maradni, és a vesztesek mégis csak a korábbi agrárbérmunkások lettek, akik szakmai ismeretek hiányában még kiszolgáltatottabbá váltak, mint a szövetkezetekben voltak? Kimondható-e az, hogy elítélendő az, hogy a szövetkezeti elnökök és agrárvezetők, akik éltek a változások adta lehetőségekkel és megvagyonosodtak?

Mennyi kérdés! De mindezek közül engem leginkább az agrárvállalkozókra vonatkozó foglalkoztatnak. Miattuk gondolom nagyon fontosnak agrárgazdaságunk világossá, áttekinthetővé tételét, beleértve megalkotott nemzetgazdasági koncepciónk is. S azt is, hogy mielőbb a szabályozott piac részesei lehessenek, s főleg mindezt azért, hogy a tisztánlátás és a védettség, amit a szabályozott piac által élvezhetnének, segítsen nekik a tényleges vállalkozóvá válásban. Én magam ezt az érdeket vagyok képes egyértelműen támogatni tevékenységemmel.

ORSZÁGOS FALUSI SZÍNJÁTSZÓ TALÁLKOZÓ ÉS KONFERENCIA ADÁCSRÓL – ELŐRENÉZVE, VISSZAPILLANTVA

Az alábbi írás alapját az összefoglalás, vitaindítás, vagy még inkább a gondolatébresztés szándékával adtam közre 1998. őszén, ekkor zajlott a második adácsi Országos Falusi Színjátszó Találkozó és Konferencia.

Az 1997-ben nagy sikerrel ismét újtárra indított falusi színjátszással foglalkozó találkozók – a Műhelytalálkozó és az adácsi Országos Találkozó és Konferencia – hiánypótló eseményként illeszkedtek a színjátékos programok közé, s szinte kézzel foghatóan érezhető volt hatásuk. Nem csak csoportok és vezetők találta egymásra, s indult gyümölcsöző kapcsolatuk, de hangot kaptak, fesztivál-szerű keretbe jutottak – és itt elsősorban Adácsra kell gondolnom – olyan csoportok, amelyeknek addig szinte egyáltalán nem volt országos visszhangjuk. És nem csupán a legjobbakra gondolok.

Az 1998. évi találkozó bizonyos mértékig magán viselte az amúgyis áldatlan kulturális állapotunkra jellemző jegyeket: a bizonytalanság – különösen pénzügyi téren – kicsit más helyzetet teremtett, mint 1997-ben, amikor előre tudtuk a rendelkezésre álló kereteket. (Igaz, szinte véletlenül.) Ennek a bizonytalanságnak köszönhető, hogy határon túli barátaink közül kevesebben jelentek meg 1998-ban, a meghívókat csak az utolsó időszakban mertük kiküldeni; úgynevezett szakmai érdeklődők is kevesebben voltak. Ennek objektív okai között kell felsorolni természetesen az őszi időszak zsúfoltságát, a nagyszámú program-kínálatot; esemény- és rendezvénytörődést.

Mindez cseppet sem befolyásolta a csapatok lelkes, szakmai értékelésre szomjazó részvételét, szép számban jelentkeztek, és volt, akit már nem lehetett fogadni – viszont sikertült átirányítani másik fesztiválra. A fent említett késedelmek nem befolyásolták a szakmailag komoly előkészületeket, és ismét – mint 1997-ben is tettük – elismeréssel kell szólnunk a vendéglátók figyelmességéről. Ennyit előljáróban.

Nézzük meg, milyen az Adácson tapasztalt kép alapján a falusi színjátszás helyzete 1997-ben, és ehhez képest milyen elmozdulásokat mutatott 1998 végén!

I. Kivonatoss emlékeztető az 1997-es Falusi Színjátszó Találkozó és Konferenciáról

A találkozó előkészítése 1996-ban indult, amikor már többszörösen felvetődött az igény arra, hogy a falusi színjátszással, a viszonylagos elszigeteltségben élő csoportokkal foglalkozunk, bemutatkozási lehetőséget biztosítsunk számukra.

A pályázatot – ily módon kezdeményezőként fellépve – az egri Megyei Művelődési Központ nyújtotta be, először a Nemzeti Kulturális Alaphoz, majd a Művészeti és Szabadművelődési Alapítványhoz. A találkozó tervét a Magyar Művelődési Intézet bővítette egy – a falusi színjátszás kérdésével foglalkozó – konferencia gondolatával, tervével is. E célból munkatervünkben a Minisztériumtól kértünk céltámogatást, amit el is nyertünk. Az egri Megyei Művelődési Központ munkatársa, Nyese Ildikó – aki remekül szervezte meg a feladatokat, és hasznosította a kapott információkat – tartotta kézben az ügyet. Tevékenyen bekapcsolódott a szervezési-előkészítői munkába a Szabad Színjátszásért Egyesület, a konferencián pedig képviseltette magát a Magyar Színjátékos Szövetség is.

Az adácsiakban – elsősorban a helyben működő Veritas Színpad vezetőjében, aki egyben a Művelődési Ház igazgatója

is: Szekeres János személyében, valamint a csoport tagjaiban – segítőkész és gondos vendéglátókat találtunk.

Úgy vélem, a szervezői oldal összefogása jól előkészítette a rendezvény sikerességét.

A gondos szervezésnek köszönhető az is, hogy ismeretlenebb csoportok is felbukkantak.

Az 1997. évi konferencián elhangzottakról:

Heleszta Sándor, a Magyar Művelődési Intézet Vizuális és Előadóművészeti Főosztályának akkori vezetője a következőket mondotta bevezetőjében:

„... Négy szót mondanék és indoklom, hogy miért, mit értek rajta: identitás, empátia, kommunikáció, közös érdek.

Mint néprajzos, kultúrát kutató, irodalom tanár, művészetpszichológiával foglalkozó ember úgy látom, hogy a színház és a színjáték mindig akkor volt fontos egy társadalomban, és akkor élt igazán, ha identitásokról tudott beszélni. Akár természeti népeknél, akár a görög színházban, akár Shakespeare Globe Színházában, vagy Schiller Ármány és szerelem című művében, de korunk Godot-ra váró emberénél is a színház akkor volt igazán jó, hogyha tágabb vagy szűkebb közösségek, csoportok, társadalmak sorskérdéseiről beszélt. Ez a témaválasztás problémája. Engem nagyon érdekel, hogy az itt fellépők milyen szűkebb vagy tágabb társadalmi csoportok milyen sorskérdését érintik.

A másik az empátia, amin azt értem, hogy tudjuk és valljuk: a művészet az, ami leginkább betekintést enged a másba, a másik ember, a vetélkedő, kooperáló, az együttérző, együttszemlélő, a gazember vagy a hős lelkivilágába. És azt hiszem, Vekerdi Lászlónak igaza volt, amikor azt mondta – pár évtizeddel ezelőtt –, hogy korunkban fontossá válik a művészet, mert a sokféleség, a megosztottság idején talán tud mondani nekünk valamit a máságról, a másik emberről, a másik érzelmeiről, gondolatairól, másféle érzelmekről, gondolatokról. A társadalomban ma a népességnek igen nagy arányú az a része, amelyik már nem tud a saját közvetlen élethelyzete és tapasztalatai, szocializációja által eligazodni a világban. Szüksége van arra, hogy más forrásokból is magatartásmintákat lásson, következményeikkel együtt. Azt gondolom, ez elég racionalis hipotézis. Hogy ez az arány változik-e vagy sem és merrefelé, én igen is úgy gondolom, hogy ebben nagyon fontos szerepe van a művészetnek, ezen belül a színjátszásnak, a falusi színjátszásnak. Az a kérdés, milyen figurákat, milyen karaktereket választanak, mutatnak be, s ez a témaválasztással is összefügg.

Kommunikáció. Ebben a körben sokan kedvelik, én magam is szeretem John Steinbeck írásait, könyveit, tanulmányait. Olyan jelenségekre kérdez rá, hogy vajon igaz-e, hogy széles társadalmi rétegek, és mi mindnyájan, távolabb kerülünk a szótól. Az az érzésem, hogy a kommunikáció minden szegmensében igen nagy változások vannak, nem csak a verbálisban. Intonálni sem tudunk már olyan széles skálán; a mimikánk, gesztusaink is átalakulnak. Márpedig a színjáték keményen kommunikáció, nem csak színpadon egymással, hanem a közönséggel is. S engem nagyon is érdekel, hogy milyen gazdagon, milyen skálán, milyen eszközökkel teszik ezt a színjátékok.

Közös érdek. Mérei tanár úrra hivatkozva azt mondom, nagyon fontos. Hipotézisként. Ugyanis akik csinálják a színjátékokat, azoknak közös élmény. De azoknak is, akik a közönség soraiban ülnek. Em-

beri kapcsolatokat tartó és megtartó közös élmény. Ennek az élménynek a megszerzése, ez a közös érdek. S függ attól, hogy kik, hányan ülnek ott a nézőtéren. Hogy milyen témáról, milyen figurák, milyen kommunikációs szinten beszélnek. Közös érdek, hogy ez mindenkit érdekeljen. Közös érdekünk, hogy beszélni, kommunikálni tudjunk minél szélesebb közönséggel közös dolgainkról. Nincs, és talán nem is lehet a személyes kapcsolatok megteremtésén és azok megtartásán kívül nagyobb, valóságosabb érdeke egy közösségnek."

A bevezető eszmefuttatás után a jelenlévők saját gondolataikat megosztásával szövegeztek hozzá a kérdésselvetéshez.

A határainkon túlról érkezettek szerint odaát egy kicsivel talán kedvezőbb és rosszabb is a helyzet, mint idehaza. Kedvezőbb, mert ott, az elszigeteltségben, a magyarság megtartásának eszköze is a színjátszás, olyan találkozási pont, amit épp a közös nyelv védelme hevít fel, ugyanakkor rosszabb is, hiszen még kevesebb bemutatkozási lehetőségük van – és a rendezők eszköztárára sem tudott igazán megújulni az elmúlt évek során. Kevés a szakirodalom, kevés a kapcsolat, kevés a kitekintési lehetőség. Miközben idehaza többen egyesületi formákba tömörülve keresnek új utakat, kint egyesületi formákon belüli harcokról is gyakorta esik szó. Ezeket a gondolatokat elsőként **Forrai Tibor** – aki Erdélyből (Homoródszentpál) érkezett és a Jászó Társaságot képviselte – vetette fel, ám hamarosan szinte mindenki csatlakozott hozzá. Szavaiából kivehető volt, hogy az erdélyi amatőr színjátszásban igen termékenyítőleg hatott a zsámbéki rendezőtáborok megléte. Eljutni Zsámbékra is nagy szó, de első sorban a képzés (lenne) nagyon fontos. Erdélyben több fesztivált is szerveznek, ám mivel anyagi segítség kevés adatik, a csoportok nehezen jutnak el ezekre. Sok faluban csak a munkára kihasználhatatlan téli időszakokban foglalkoznak színjátszással, ezek a csoportok a mozgalom számára alig ismertek.

Berta Ferenc, aki a Vajdaságból (Kisoroszi) jött, az ottani Magyar Művelődési Szövetséget képviselte. 250–300 ezer magyar él a Vajdaságban, együtt 120 ezren, a többiek szórányosan. Magyarságtudatuk megtartásához elengedhetetlen a közösségek megléte, a művelődési házakban működő csoportok, összejöveteli lehetőségek, hiszen iskoláik, saját papjaik nincsenek már. Itt az identitástudat egyik fontos eszköze a színház. Kisorosziiban 1996-ban indult a Vajdasági Amatőr Színjátszók Találkozója – éppen ennek az identitástudatnak a jegyében.

A határon túlról érkezettek beszámolóit **Dusza István** (Pozsony, Új Szó Szerkesztősége) folytatta. Elmondta, hogy Szlovákiában kettőséggel jellemzi az amatőr színjátszást, mind a magyar, mind a szlovák színjátszás helyzete rányomja a bélyegét. Ismertette a szlovák amatőr színjátszás rendszerét: A, B, C kategóriákban versenyeztetik a csoportokat. A „C” a kezdők és az állandósult falusi színjátszók kategóriája, a „B” a nagyobb amatőröké. Saját versenyek vannak évente, s a legjobbak eljutnak a szlovák Színházi Aratás Szemlére. A falusiak nem jelentkeznek ilyen versenyekre, félnek a megmérettetéstől, a zsúritól. A harmadik részt a félprofi szintet elérni akaró alternatívok jelentik.

A magyarországi és határainkon túli helyzetet **Nagy András László** (Szabad Színjátszásért Egyesület) gondolatai kapcsolták egybe. Elmondta, hogy éppen azért született meg a zsámbéki találkozó ötlete, hogy teret adjon a Kazincbarcikáról és Balassagyarmatról kizorult határon túli színjátszók számára. Igen ám, csak hogy megteremtésével egyidőben kizorultak onnan a hazaiak, s ez vetette fel annak szükségességét, hogy új szisztémát kellene alkalmazni. Így alakult ki a Műhelytalálkozó és Adács szükségességének terve. Nagy András László szerint

alkalmat kell teremteni a találkozásokra, hiszen sokat tanulhatunk a határon túliaktól. Mi például csak most kezdünk szembeülni azokkal a gondokkal, hogy nem tudunk kultúrát vásárolni. Tehát vagy lemondunk róla, vagy beérjük a készen kapott konzervkultúrával (tévé) – vagy saját magunk teremtjük meg azt.

Solténszky Tibor, a Magyar Színjátékos Szövetség elnöke érdeklődött afelől, hogy ma, a század végén, hogyan és miért jön létre egy falusi színjátszó csoport. Kis közösségben élő emberek döntenek úgy, hogy színházat csinálnak. De hogyan „termelődik ki” az az ember, aki felvállalja, végigviszi az ügyet, vállalja egy csoport vezetését? Azt, hogy hogyan hat vissza a megalakult és működő csoport a falu közösségére, általában tudjuk; erősítő, megtartó, emberformáló erővel hat – de hogy hogyan jön létre, azzal ritkán találkozunk.

Mucza Endre, a nagykátai Színjátszó Egyesülettől, mintegy a kérdésre válaszolva elmondta, hogy náluk Gulyás István személye hozta létre és össze a csoportot, az ő lelkesedése vitte magával a Társulatot. Mikor meghalt, a folyamat megtorpant. A művelődési ház sem segíti már úgy őket, probléma a darabválasztás, a rendező-hiány. Igyekeznek tehát kinevelni maguk közül rendezőket, erre jó alkalomnak látszik a Pest-megyei rendezői tábor.

Nagy Gábor, a Sitkei Színkör vezetője az egyik legfontosabb kérdést vetette fel. Mi legyen egy csoport működésének célja; a színházcsinálás vagy a közösségformálás? Az ő csoportjára döntő hatással volt, hogy találkoztak Soltis Lajossal. A vele való munka igényesebbé tette őket. Így aztán döntés elé kerültek; maradjon-e a nagy létszámú társulat, három tagozattal, vagy legyen egy kisebb létszámú csoport, akivel csak színházat csinálnak. A nagy létszámú csoport működéséhez egyébként pályázatokon szerzik be a pénzt, és a Művelődési Ház biztosítja a működés hátterét.

Solténszky Tibor szerint a probléma nem csupán az amatőr csoportoknál jelentkezik. A profikra is jellemző, hogy társulatok esnek szét, összeállnak színészek egy-egy darabra. Valószínű, hogy egy mobilabb színházi rendszer kialakulásának tanúi vagyunk.

A megbeszéléshez több kisebb település, iskola színjátszó csoportjainak vezetői is hozzászóltak. Teljes általánosságban azt panasztolták, hogy kevés a támogatás, az sem kiszámítható előre. Sok helyütt megszűnt a művelődési ház nyújtotta ingyen próbalehetőség, az önkormányzat sem tud segíteni. Problémát okoz a darabválasztás, holott az iskolától a nyugdíjas csoportokig igen fontos erőt jelent a színjátszás; összekovácsolja a közösséget és rejtett képességeket hoz felszínre. Ezekre a problémákra jómagam (T. Zs.) vettem fel – felsorolás szinten –, hogy régebben hányféle kiadvány segítette az amatőr színjátszók, rendezők munkáját. Ezek felújítása, ideológiai frissítése szükséges ugyan, de igazán nagy segítséget nyújtanának. A felvetett gondolatra szinte mindenki reagált, de Solténszky Tibor kérdésére, miszerint volna-e elég nagy kereslet, s el tudnánk-e tartani ilyesfajta könyvkiadást, bizonytalan válaszok születtek.

Gáspár Imre, Gyöngyöshalászi művelődési házában és színjátszó csoportjának vezetője, mintegy csatlakozva elmondta, hogy legalább egy bibliográfiát kéne közreadni az ajánlott darabokról. Aggódott, hogy változik a jogdíjak kérdése, mert akkor egyes kiscsoportok tönkre mennek. Művelődési házukba színházat hívni nincs pénzük, s nekik is – a csoportnak – kábé kell csinálniuk, mert csak arra jön be a közönség.

A darabválasztás nehézségeire utalva Heleszta Sándor kifejtette, hogy ma igen nehéz a helyzet, mert mit kéne kiadni? Ré-

gen könnyű volt sorozatokat szerkeszteni. Ma a darabválasztás összefügg a társulat összetételével, ráadásul amit az egyik csoport el tud játszani, a másiknak nem megfelelő. A társulatok témaválasztása is érdekes. Miért pont azt választották? És nagyon valószínű, hogy a társadalmi problémák is éreztetik hatásukat.

Nagy András László remek ötlete volt, hogy a társulatok adják le, milyen bemutatóik voltak, azok rövid leírásával. Pár év alatt óriási anyag gyűltne így össze, amit haszonnal lehetne forgatni.

Lengyel Pál szerint, aki végighallgatta a beszélgetést és látta az előadásokat, „megállt az idő”. Már az ötvenes években is ilyen darabokat látott. Szükségesnek érzi, hogy visszacsatolást kapjanak, hogy szakemberekkel segítsék a fejlődést. Például a dramaturg hallgatók bevonásával, akiknek gyakorlati munkájuk alig van – ez komoly színvonalbeli változást jelenthetne az együttreszervekciókban.

Ezután újabb komoly kérdés került terítékre, a minősítések kérdése. Soltész Tibor elmondta, hogy bár több ellenvetés is felmerült, úgy tűnik, a csoportok maguk igénylik a minősítés rendszerének visszaállítását. Közvetették a feltételeket és Mosonmagyaróvárott tartják a „főpróbát”. Felvetette ugyanakkor, hogy külön legyenek-e falusi és városi minősítések?

Lengyel Pál szerint úgy jó a rendszer, ha mindenki kaphat valamilyen minősítést, tehát külön mérik a teljesítményeket. Kiemelten támogatná a gyerekszínházakat, és ismét említette a szakmai segítségnyújtás szükségességét.

Zalatnay Edith, a SzSzE titkára felvetette, hogy ha a falusiakat és a városi amatőröket külön mérjük, mi lesz az olyan, se-hova be nem sorolhatókkal, mint pl. a Kerekasztal Társaság?

A beszélgetésnek mintegy záróakkordjaként Soltész Tibor egy olyan elismerésnek a kialakításáról, illetve kialakításának tervéről beszélt, ami az amatőr színjátszásban betöltött szerepéért, munkásságáért adományozható a kítettetettnek, s a népművelésért adható díjak között van. Cím, pénz, országos elismerés – ám még támogatókat kell keresni.

Heleszta Sándor szerint a díjátadást gálaműsorral lehetne egybekötni, s hogy erre már tervezet is készült, amire a Miniszteriumban rábólintottak. Reméli, hogy ebből lesz is valami.

Visszapillantva a konferenciára:

Mik voltak tehát az általános gondok?

– kellene a megmérettetési és találkozási lehetőségek

– óriási hiány van a képzések terén, ugyanakkor nagy az ellentmondás is; hiszen a képzések valós költségeit kevesen tudnák állni

– kevés a szakember (amatőr rendező), s a színjátszók képzése is hiányzik, tehát a színházi minőség még nem elég kiegyensúlyozott

– egyre több helyen nincs igazán lehetőség próbálni, játszani, megszűntek a támogatás-fenntartás régi formái, az újak megszerzéséhez nem rendelkeznek elég ismerettel (pályázatok, szponzor-keresés...)

– fentiekből következik, hogy a falusi csoportok nagy része bizonytalan vezetéssel és bizonytalan körülmények között dolgozik

– szükség volna kiadványokra; elméleti és gyakorlati útmutatókra, szövegkönyvekre

Az előadásokról:

A találkozón végül 9 csoport képviseltette magát. Erősen érződött a bemutatott művek alapján is, hogy a játszóknak a magukra-hagyatottság állapotában vannak. Rengeteg jószándékú kísérlet és erős akarás van az előadások mögött, csak hogy ez

gyakorta nem találkozik össze a színházi alapismeretekkel, rossz a darabválasztás, nem mérik fel a játszóknak tudását és képességeit. Hiányzik, ha úgy tetszik a dramaturgiai háttér, a rendezői koncepció, a jelmez- és díszlettervező szeme. Sok hibát lehetne tehát felróni, mégis azt mondom, hogy előremutató esemény részesei voltunk. Azok a csoportok ugyanis, amelyek szükségét érzik a megmérettetésnek, önmaguk megmutatásának – ki akarnak lépni a szűkös keretek közül, és gondolom, fejlődésre is készek. Tapasztalatokat kell gyűjteniük, tanácsokat kellene kapniuk, hogy fejlődjenek és erősödjenek. Útmutatásokra van szükség – ezt megerősítették a konferencián elhangzottak is, darabválasztási tanácsoktól a csoportépítési technikákig. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt a nem elhanyagolható tény, miszerint ezek a csoportok erős közösségformáló erőt képeznek a falu életében, valós kohéziót, amelyek komoly hatással bírnak a falu életének számos területére.

A bemutatókat egyértelműen a népszínművek, rövid, mulatságos jelenetek és a zenés műfaj felé hajlás jellemezte – miközben az énektudás és a járulékos technika elmaradt a kívánalmaktól. Érdekes volt megfigyelni, hogy a happy end iránti igény igen erős, a boldog vég szinte elmaradhatatlan volt a darabokban. Még a konfliktusokban sűrű darabok is (Gárdonyi: A bor vagy Móricz: Sári bíró c. darabjára gondolok) legömbölyített formát mutattak – azaz az ellentétek csiszoltan jelentkeztek bennük. Bizton mutatja ez is a mese iránti vágyat, a mindennapoktól való elfordulás szándékát is. Hogy ez mennyire jó tendencia, az külön vizsgálódás tárgya lehetne.

A fellépő csoportok és műsoruk:

Adács, Zéta Kulturális Egyesület Színjátszó Csoport;
Mágnás Miska

Rccsk, Rákóczi Nyugdíjas Klub Színjátszói; A kérő (népi játék)

Nagykátai Színjátszó Egyesület; Móricz: Sári bíró
Gyöngyös, Stúdió, vagy amit akartok... ; Egyszer egy cigánylány (mesemusical)

Nagykörű, Cseresznyevirág; Móricz: Zördög
Jánossomorjai Amatőr Színház; A kölcsönkért unoka (zenés játék)

Sitkei Színkör; Gárdonyi: A bor
Tizsaszentimre, Nyugdíjas Egyesület; Karnyóné
Héreg, Színjátszó Csoport; Móricz: Sátán

Az előadások után és vasárnap délelőtt volt alkalmuk a zsűroroknak tapasztalataikat, benyomásaikat megosztani a csoportokkal. Izgalmas munka-periódus indult el, s tudunk néhány folytatásról, vagyis arról, hogy a mentorként rendelt szakembert meghívták segíteni.

Összegezve, úgy vélem, hogy a találkozó sikeres volt. A résztvevők nem csupán élményhez jutottak – közös játék és közös étkézések, az egymás előadásait nagy figyelemmel kísérő áhítat, a közös dolgokat előhozó konferencia –, de igazi, régi fesztivál-hangulatot is élvezhettek, majdhogynem lakodalmi vigasságba torkolló, baráti találkozásuk alkalmával.

II. Még kivonatossabb emlékeztető az 1998. évi konferenciáról és találkozókról

Bajban lennék, ha bővebben kellene kifejtenem, miről is volt szó az 1998-as megbeszéléseken. Mert hogy ugyanarról, mint 1997-ben. Még a Műhelyfesztivál sikertörténetének változása sem sikeredett, noha hasznosságához aligha férhet kétség, mégis, alig jött össze a megfelelő számú csapat, hogy dol-

gozzanak. Mi lehet az oka? Rossz az időpont, vagy nem akarnak szembesülni hibáikkal a csoportok?

Ahogy összegeztük problémáinkat, gondjainkat, végig azon gondolkodtam, hogy ment-e a világ előbbre? Történt-e valami, ami igazolta reményeinket, vagy amit meg tudtunk valósítani?

Bevallom, hogy ez is, az is töredékes élményem. A dologhoz hozzájárul, hogy időközben elvesztettük Uray Györgyöt, a Szabad Színjátszásért Egyesület elnökét, aki kegyetlen és súlyos betegsége miatt távozott körünkől és Heleszra Sándort is, aki önként lépett ki ebből a világból. Nem csupán az ő távozásuk, de az amatőr színjátszás nagy alakjainak, Paál Isti rendezőnek és Gaál Erzi színész-rendezőnek távozta is sokunkat megrázott.

No, de legyünk pozitívak. Igen, persze voltak előrelépések, hiszen például létrejött a Sitkei Színkör kezdeményezte rendezői tábor, ahol a hazai képzés hiányosságain, gondjain kívántak enyhíteni. Az ott végzett munka bizonyára sokak számára marad emlékezetes, és ha minden igaz, idén újra indul a háromévesre tervezett képzési ciklus, mintegy előjátéknak, előtanulmánynak tekintve a tavalyi nyarat. Tovább folytatódott a Pest megyei keretben zajló rendezőképzés is, amely a zamárdi nyári táborban kapott „koronát”, és igen hasznos tevékenység folyt a második alkalommal megrendezett Műhelyfesztiválon is. (Az előzőekben emlegetett hiányosságok ellenére is.)

Ez utóbbi idejé termése, ha lehet még érdekesebb, mint az előző. Sikertől új mentorokat is bevonni a munkába, ami egyrészt azért szerencsés, mert tovább bővíti-színesíti az amatőrökkel foglalkozó szakemberek gárdáját, másrészt, mert presztízskérdés van annak, hogy egyre több csoportról hallani profiberkekben is. (Itt jegyzem meg, hogy a Szabad Színjátszásért Egyesület igen sokat tett – a Magyar Színjátékos Szövetséggel szorososan karöltve – azért, hogy elmosódjon az az ellentét, omoljék az a fal, ami elválasztja az amatőröket a profiktól.)

A Színfolt néhány alkalommal – csak időhiány ne volna mindig! – közölt, ajánlott darabokat, igaz, a beérkezett kéréseket csak nem túl jól fénymászolt formában lehetett kielégíteni. Sajnos, azt is le kellett írunk, hogy még ez is pénzbe kerül, hiszen időnként több szövegtanulmányt is kértek egyszerre. (Nagy baj az, hogy „látatlanban”, így aztán még az sem biztos, hogy megfelelő lett a csoportnak.)

Lezajlott a mosonmagyaróvári minősítő fesztivál is. Feszestempójú – és a jelenlévő szakemberek szerint – meglepően jó felhozatalú találkozó volt. Nagy kár, hogy nem követte ezt a fesztivált más régiók hasonló rendezvénye.

Mi nem történt meg? Nem sikerült semmiféle új szövegtanulmányt vagy kész bibliográfiát kiadni. Ellenben a Játékosban írtunk mindkét Falusi Színjátszó Találkozóról, s remélhetőleg a többi szám is tanulságos lehet azok számára, akik forgatják a lapot. (Ha valaki nem tudná, a MSzSZ és a SzSzE közös lapjáról van szó.) Nem tudtuk „kiverekedni” azt a bizonyos kitüntetést, bár – ez is valami – legalább Máté Lajos, akinek sokat köszönhet az amatőr színjátszás, megkapta a Népművelésért díjat. Bizom benne, hogy azért nem mondtunk le a közösségi színjátszás nagyjainak adható kitüntetés kivívásáról sem. Nem tudtunk előrelépni a képzés ügyében sem – bár sok, nem elsősorban a falusi színjátékosokat, de a pedagógusok képzését érintő lépést sikerrel megtettünk. (Itt elsősorban a MMI akkreditációra benyújtott tanfolyamai érdemelnek említést, és remény van rá, hogy az Országos Képzési Jegyzékbe is bekerül hamarosan egy hároméves képzés, amely lehetővé tenné képzett amatőr színjátékos-rendezők, csoportvezetők munkájának hivatalos elismertetését.)

Ezekből a beszámolókból, problémafelvetésekből állt össze az 1998. évi megbeszélésünk.

Milyen tanulságokat vontunk le az első találkozókból?

– Felmérhető lett, mit játszik általában a falusi csoport és miért.

Elsősorban azt, amihez hozzájut – ha az vidám, mulattató, előreláthatóan közönségcsalogató vagy legalább a csoport egy tagjának „jutalomjátékot” biztosít. Mik ezek? Jó esetben Móricz egyfelvonásosok, amelyeket legtöbbször viszonylag jó ízléssel, egyszerűen alkalmaznak színre, hiszen a nyelvezete, a környezet leírásai mind-mind igen egyértelműen törekednek a tisztaságra. Ezeket nehéz elrontani, ha a helyzeteket, viszonyokat tisztázzák a játékosok. A humorát meglelni már nem mindig sikerül, de kezdő csoportoknál mégis igen gyorsan hozhat sikert, hiszen a játékosoktól az őszinteségen túl ritkán követel meg színpadi rutint.

Másodsorban vígjátékokat, amelyek olykor valódi szalonvígjátékok, s akkor, rendezői jó ízlés, jó szereposztás esetén működőképes és főként sikeres előadások születhetnek. Máskor e vígjátékok – s ez látható nagy részben – fércművek. Ez utóbbiak humora igen sekélyes, cselekményük bár látszólag bonyolult, alig van, legtöbbször semmiféle valódi tartalmat nem hordoznak. S hogy mégis miért játsszák? Mint már említettem, mert valahogy hozzájutnak a szövegtanulmányhoz, s mert egy vagy több szereplő úgy véli, jó figurát alakíthat benne. Itt már – színházesztetikai szempontból – óriási tévedések kerülnek be a játékba, a rendező többnyire nem képes kitölteni a szerző által hiányosan hagyott pontokat, s a játékosok sem tudnak életet lehelni az élettelen figurákba. Mit tehetnek hát, a ripacséria ismert eszközeihez, harsánysághoz stb. nyúlnak, jobb esetben kedves-idétlen bohóckodáshoz. Valószínű, hogy a csoport életében és a közönség előtt ezek is sikeres vállalkozások, ám túlnyomórészt jobbra érdemesebb színjátékosokat kár erre a sorsra kárhoznatni.

A harmadik ismert választás az operett vagy a zenés játék. Itt is két variáció ismert általam. Az egyikben olyan csoportok vállalkoznak e feladatra, akiknek tisztességes múltjuk, kialakult színpadi rutinjuk van, bírnak némi színházismerettel. Itt többnyire fellelhetőek egyéni erények, színészi kvalitások, s legtöbbször elfogadható szinten jelenik meg ének- és táncudás (egyenletesnek ez sem mondható!). Ha a rendező ismeri a csoportját, akkor egészen jóízű dolgok kikerekedhetnek belőle. A másik esetben a valami nagyot alkotás vágya vonzza a rendezőt-színészt egyaránt. Ekkor van az – talán ez is a külső szem hiánya! –, hogy minimális ének- és táncudás, hiányos színpadismeret, kellő színészi eszközök birtoklása nélkül vágnak bele egy operettbe, s ilyenkor elkerülhetetlen a kudarccsal. Legalábbis a zsűri szemszögéből nézve.

Nagyon ritkán nyúlnak vásári komédiákhoz, vagy nagyobb lélegzetű, tiszta, jó népszínműhöz – erre egy remek példát látunk, a Sitkei Színkört. Az 1998-as találkozó felbukkant olyan összeállítás is, amely Rejtő Jenő humorán alapul – az ő szösszeneteiből, jeleneteiből állítottak össze nagy sikerű műsort a hajdúböszörményiek.

– Mit nem játszik a falusi csoport?

Nem játszanak társadalmi kérdéseket boncolgató darabokat – vagy csak a múltba vetíthető problémákról szólnak – bár itt az 1998-as találkozó hozott meglepetést, a határon túli kisoroszi csoport nagyon is élő társadalmi kérdést boncolgatott! –, nem játszanak a világirodalom klasszikusaitól (Molière-t sem!), nem játszanak tragédiákat. Nem játszanak mai tárgyú darabokat (az

említett kisoroszi Fatányér is csak aktuális, de a század elején íródott!). Egyáltalán – távol tartják magukat az aktualitásoktól, a valós problémák felmutatásától.

– Mi a legérdekesebb a különféle produkciókban, a csoport munkájában?

Számomra az, hogy igen nagy helyi értékkel bírnak. Ha egy falu közössége elismeri, szereti x.y.-t, a rendezőt, vagy az egyik szereplőt, szinte mindegy, hogy mit játszanak, a siker majdnem bizonyos. Minél nagyobb a falat, annál nagyobb az elismerés. Minél jobban hasonlít a szerepformálás a tévében látott mintákra, annál nagyobb színésznek tartják a játszókat. Itt és ekkor bizonytalanodik el az ítézés; van-e joga beleszólni a dolgokba, akármilyen jobbító szándékkal teszi is azt? Lehet-e a semmiből valami, érdemes-e nyesegetni a fejünkre nőtt fa árnyékát? Ragaszkodjunk-e valamiféle minimum-képességhez (már a szó sem igazán jó), vagy hadd menjen minden a maga útján? Igen ám, de ne feledkezzünk meg arról, hogy egy-egy lelkes dilettáns mekkora károkat tud okozni a nézők ízlésformálásában! (Ámbátor lehet-e még rontani a tévé által amúgy is megrontott nézői látásmódon?) Mennyi értéke, létjogosultsága van egy falusi csoport életében a színházesztétikának? Minőséget vagy közösséget kérünk számon? Feltehető-e így ez a kérdés egyáltalán?

Csupa dilemma.

Ráadásul a csoportok nagy része nem rendszeresen – mert nem tud rendszeresen – dolgozik, így műhelymunkáról sem igazán beszélhetünk. Még jó, ha a társulat állandó, tehát nem egy-egy előadásra állnak össze. Bár annak is megvan a maga utánozhatatlan bája és erre is akad példa, igaz, nem a találkozókön, hanem a közösségek életében, hogy maga a közösség áll össze és csinál meg egy darabot, amolyan régi műkedvelő módon. A boltos, az orvos, a postáskisasszony s a többiek – és majd mindig a művelődési ház vezetője vagy népművelője összefogásában – bemutatnak egy darabot, amire hónapokon át készülnek. Nagy élmény ez is. Az általunk ismert színjátszók egy kicsivel több igényrel, az állandó játésszám-megmutatkozás igényével dolgoznak. A fesztiválokon bemutatkozó csoportok nem egy, nem is két előadást tartanak, hanem megpróbálnak többet „eladni”, s ha lehetőségük van rá, akkor a lakóhelyük környékén is bemutatkoznak. Vagyis valóságos színházpótló, nem, inkább mondjuk azt, színházteremtő funkciót látnak el.

Ha visszautalhatok Heleszta Sándor 1997-es nyitó szavaira, társadalmi okai is vannak a választásnak. Ugyan ki az a falun élők nehéz helyzetében, aki komoly problémákat akar feszegetni, aki a hatvanas-hetvenes évek öntudatos világjobbító szándékával lépne fel. Még nagy színházaink, a „művészi színvonalat” képviselő fővárosban is, mást se tesznek, mint a közönség kegyeit keresve bugyuta vígjátékokkal próbálják becsalogtatni, az amúgy érdeklődését veszített, mert tévé-szappanoperákkal hűlyített nagydéműt. Miért kellene mást várni a falusi színjátszóktól?! Nem kell.

Játsszanak csak ők vidáman tovább, addig legalábbis, amíg a sok-sok küzdelmes munka mellett és után még van erejük más bőrébe bújni. Igen, legyen az blőd, kabarés, operett, mulatságos, akár rossz is. Csak a bennem bujkáló kisördög mondja, hogy akkor is legyen igényes darab, legyen jó szöveg, legyen jó szerep, legyen jó játék, legyen szépen hímzett az a falvédő, ha már odabiggyesztettük a falra: „Nekem olyan asszony kell, ha beteg is keljen fel...”

Az 1998-as fellépő csoportok és műsorok:

Adács, Zéta Kulturális Egyesület, Barabás Pál – Frenkó Zsolt: Egy szoknya – egy nadrág (zenés vígjáték)

Nagykátai Színjátszó Egyesület, Vörösmarty-Görgey: Handabasa, avagy a fátyol titka (zenés komédia) – BRONZ MINŐSÍTÉS

Tihanyi Felnőtt Színjátszók, Brandon–Aldobolyi–Szenes: Charley néje (zenés komédia)

Héregi Színjátszó Csoport: Móricz Zsigmond: Dupla pofon, A lélekvándorlás (jelenetek) EZÜST MINŐSÍTÉS

Galgahévíz, Citromszigeti Drom: Mezei László: Éjjeli zene (ballada)

Balotaszállási Színjátszók: Három jelenet (Tamási Áron, Magyar Tibor, Móricz Zsigmond)

Hajdúböszörmény, Kentaur Színpad: Rejtő Jenő: Villámtréfák – BRONZ MINŐSÍTÉS

Kisoroszi, Testvériség Egység Művelődési Egyesület (Vajdaság): Edmond Moritz: Fatányér (melodráma)

Az adácsi Országos Falusi Színjátszó Találkozók vonzata

Több más találkozót is életre hívott a siker, így került példának okáért megrendezésre a Tiszaszentimrei Falusi Színjátszó Találkozó – folytatva, megelőlegezve Adácsot. Vagyis hagyományteremtő szándékkal ők is létrehozta egy találkozónyi lehetőséget, ugyanakkor – ha az időzítés kicsit összehangoltabb lesz, módot is nyújtanak arra, hogy az adácsi találkozóra előszűrhető legyen itt néhány produkció.

Arról persze beszélhetnénk, hogy kell-e előszűrni, kell-e egyáltalán szűrni. Nagy András László, akinél 1998-ban Uray György stafétabotja volt, a Szabad Színjátszásért Egyesületben a nyitottabb fesztiválok, találkozók felé menne, hiszen – és ebben tökéletesen igaza van – a játék és a találkozás a lényeges. Jöjjön mindenki, legyünk együtt. Csakhogy, mint minden találkozó, ez is pénzbe kerül. S az, hogy néhány csoport aktív, megpróbál mindenütt ott lenni, mások viszont csendben meghúzódnak, s talán értékes, ám szem elé nem kerülő produkciójukkal háttérben maradnak – szintén problematikus. Mert miféle elosztás az, amelyik egy csoportnak évente több kimozdulási, megmutatkozási lehetőséget is ad, másoknak viszont egyet sem? Mondhatnók, hogy piaci szemléletre van szükség itt is, s ha egy-egy csoport el tudja adni magát, ám legyen. Én kicsit jobban szeretném, ha a dolog úgy működne, hogy közös erővel felkutatónánk az értékes munkát végző csoportokat, segíteni próbálnánk nekik, és megmutatni őket egymásnak, s aktivizálnánk őket saját maguk számára is.

A találkozókot vetésforgóként kéne elképzelni, úgy, hogy sor kerülhessen mindenkire. Az is lehet, hogy ez a lehetőség nem Adácsra kell, hogy megvalósulhasson, hanem – talán – a Műhelytalálkozón, amely szintén alkalom lehet arra, hogy onnan „delegáljanak” valamely csoportot Adácsra. Nagy András László javaslatára felmerült az is, amihez már többen csatlakoztak is; hogy minden második évben a SzSzE magáénak vallja az adácsi találkozót, mint az Egyesület kiemelt fesztiválját, a köztes években pedig – a területi egyenletes elosztás végett – Sümeg lenne a helyszín. Jőmagam az ötletet átgondolásra érdemesnek, azt azonban igen rossznak tartanám, ha elsorvasztódna ezáltal Adács.

A Műhelytalálkozót – amelyet a SzSzE hívott életre – remek dolognak tartom. Minden időnkénti nézeteltérés ellenére is hasznos, jóízű munkákat lehet itt végezni.

(Ha rajtam múlana több műhely-jellegű találkozót hoznék létre amatőr rendezők számára, ahol gyakorlati szempontú „tanácsadást” valósítanánk meg.) Mindenképpen szerencsés volna, ha ezekbe a műhelymunkákba be lehetne vonni határon túli rendezőket, csoportokat is. Csakhogy mindig a pénznél lyukadunk ki. Most, hogy a Nemzeti Kulturális Alap ölelő karjai is gyengülőknek látszanak, nem sok reményünk marad támogatások elnyerésére. Úgy tűnik, a helyi kultúra ügye csak azokat érdekli, akik csinálják. Illetve, odafigyelés még csak-csak van, valós segítség alig.

És akkor talán nem teszem fel a kérdést; csak hogy mi lesz egy szegény, elárvult színházzal, a közösséggel, az igazival? Hol marad itt a közösségben, közösségért létrejött műalkotás? Vagy annyira kifordult magából világunk, hogy elfelejtette valahai funkcióit a művészet is? Vagy csak a művészet fogalma alakul lassan át? Számos kérdés, amit feszegetésre érdemesnek vélek.

Gondoljuk át együtt, beszéljünk-írjunk dolgainkról, ne csupán a gyakorlati, de az elméleti – vagyis fölöttébb felesleges(?) részekről is.

Kérdések, amelyekre mindenképpen jó volna válaszokat nyerni, amelyekkel a további munkát, a fejlődést segíthetnénk:

Rendszerbe illeszthető-e a falusi színháztársulás?

Kell-e minősítés a falusiaknak? Milyen legyen?

Színházi minőséget vagy közösség-építést tűzzünk ki célként, tartunk elsődlegesnek?

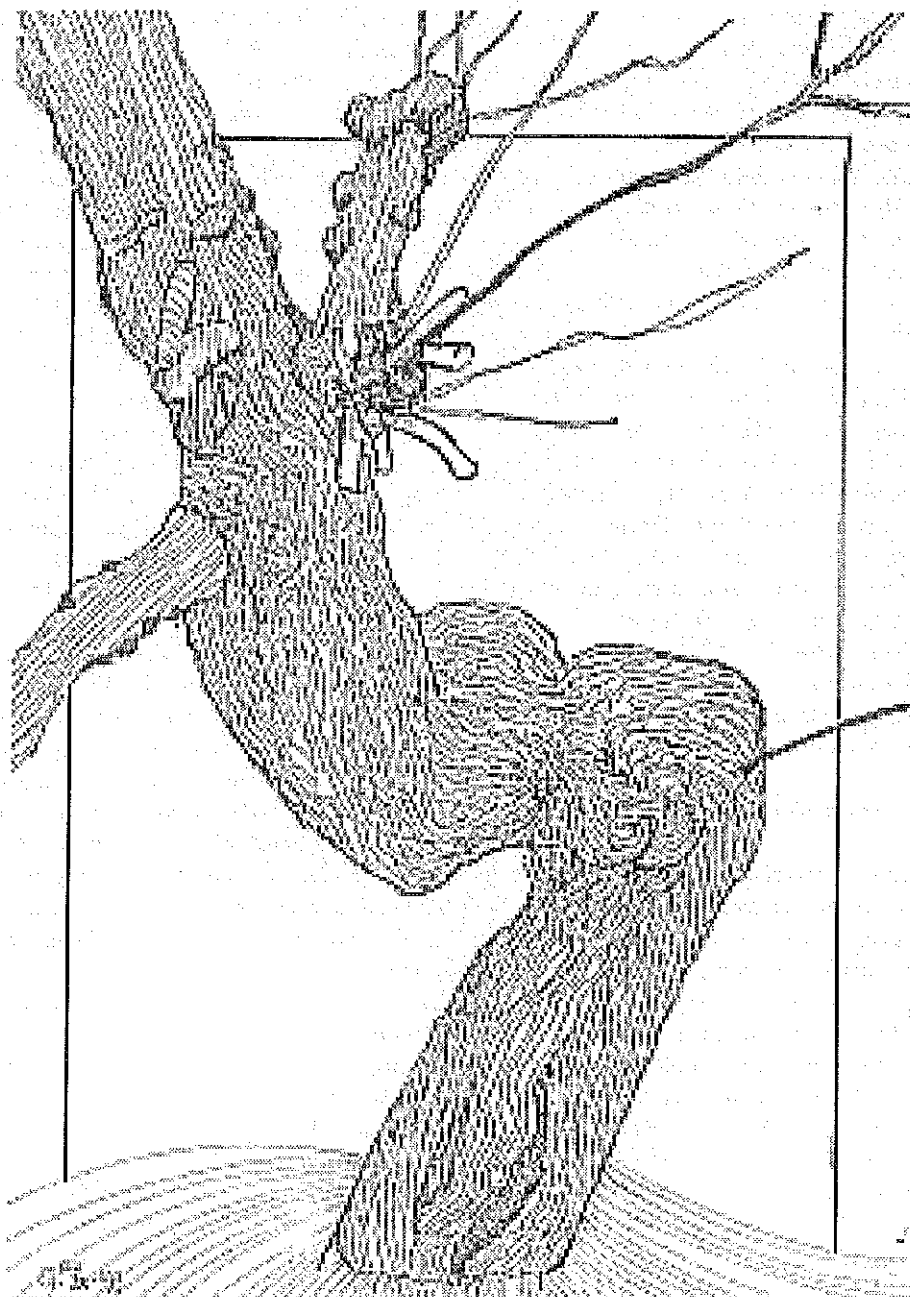
Tájékoztatók – baráti alapon már szerveződnek, támogatni kellene a találkozásokat, összejöveteleket.

Mit nézzen, hogyan segítsen a zsűri? Ízléskorrekciókat hajtsunk-e végre? (Az ízlés igen egyéni dolog!)

Mit tehetünk a képzés és a kiadványozás ügyében?

Milyen segítséget igényelnek a csoportok maguk?

... s mindaz, ami még felmerülhet.

ARCKÉPEK

Sas István

Kollégánk, 25 éve pályatársunk, 1993 óta a jászberényi Déryné Művelődési Központ igazgatója, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművelők Egyesületének több mint 10 éve a titkára, és még számos fontos civil tisztsége, megbízatása van. Kulturális-közművelődési szakberkekben neve ismerősen cseng megünkben és az országban is. Ez utóbbit bizonyítja – hogy csak a legrangosabbakat említettük – a Népművelésért című kormánykitüntetés és a Magyar Népművelők Egyesület Emlékplakettje.

Sas Istvánt természetesen a legtöbben és a legjobban szűkebb pátriájában, a Jászságban, s ezen belül is fővárosában, Jászberényben ismerik. Bizonyára elsősorban annak a két és fél évtizedes munkának szól a „Közszolgálati Nívódíj”, amelyet a Város Napján, április 3-án vehetett át. Ennek kapcsán kértem egy beszélgetést.

1. Mit tudhatunk magáról a díjról?

1995-ben alapította a díjat Jászberény város Önkormányzata. A nevelési-, oktatási-, kulturális-, közművelődési területről évente 1 személy részesülhet a kitüntetésben. Az eddigi 4 díjazott nem a kultúra területéről került ki.

2. Miért vagy büszke erre a kitüntetésre?

Két és fél évtizede vagyok a pályán, s most a jubileumon különösen jól esik, hogy az indoklás a szakmai munkám mellett kiemelte a sokoldalú közéleti tevékenységemet, amelyre munkába lépésem első napjától tudatosan törekedtem. A Déryné Emlékplakett után, tavaly augusztus 20-án megkaptam a Gróf Apponyi Albert emlékérmét, s viszonylag rövid idő elteltével ismét kitüntettek; ez sem szokványos dolog.

3. Milyen üzenete van ennek a díjnak közművelődési szakmánk és pályatársaink számára?

Az üzenet szerintem a díszes emléklakett előlapján olvasható: „AGE, QUOD AGIS” – Tedd, ami a kötelességed! Én egy kicsit mindig többet próbáltam tenni annál, mint amire a körülmények és az adott feltételrendszer lehetőséget teremtett. Meggyőződésem, hogy a megszállottságnak és a szakmai profizmusnak együtt kell jelen lenni személyiségünkben, s ezért tenni kell mindannyiunknak nap mint nap. Például Jászberényben sokat teszünk azért, hogy olyan kultúrabarát legyen környezetünk, önkormányzatunk, amely számít ránk közművelődési szakemberekre, intézményeinkre. Azt, hogy nélkülözhetetlenek vagyunk, nem csak gondoljuk, hanem naponta bizonyítjuk. A dolog nem kevés fáradtsággal jár – kevés jövedelemért, de mint a példa mutatja – megéri.

4. Mit, miket tekintesz eddigi pályafutásod legfontosabb eredményeinek?

A 25 év alatt dolgoztam az intézményi munka szinte minden területén, így eredményeim, sikerélményeim is széles skálát ölelnek át. Szívesen emlékszem a 70-es évek ifjúsági klubos rendezvényeire. Rengeteg ötletet kaptam a művelődési otthoni szakmai tevékenységet megújító országos munkacsoport bel- és külföldi tapasztalatszerző látogatásai során; az ún. mindennapi kultúra is kezdett teret nyerni, egyre nyitottabbá váltak az intézmények, s a civil szerveződések is működési terepet találtak a művelődési otthonokban. Egyidejűleg a Jászságra is sikerült a figyelmet ráirányítani, s ennek közvetlen eredményeként épülhetett fel Jászkiséren, majd Jászapátn a neves építésszel, Makovecz Imrével fémjelzett Művelődés Háza. Intézményünk is számos országos pályázatot nyert, több rangos szakmai fórumnak adott otthont.

1983 és 1991 között tagja voltam a Magyar Népművelők Egyesülete Országos Elnökségének. Az egyesületi keretekben végzett tevékenység – különösen a 80-as évek derekáig – sokkal több lehetőséget adott az újító kísérletezésre, mint a hagyományos gyakorlat. Számos országos és regionális konferencia szervezésében és lebonyolításában vállaltam feladatot. A közművelődésben dolgozók tarthatatlan élet- és munkakörülményeiről készített Szolnok megyei felmérés egyik készítőjeként hozzájárultam az első jelentős 43%-os országos bérrendezéshez. A jászberényi kábeltelevíziózás és a helyi adások beindításában rengeteg munkám van, nem kevesebb a sugárzó rádió megteremtésében. A helyi TV és rádió adásainak megszervezése jó példa; egy művelődési intézmény is lehet a helyi közélet és nyilvánosság alakításának nagyon fontos eszköze.

Jászberényben, az országban elsőként, 1994-ben művelődési intézményben TOURINFORM iroda kezdte meg működését. Ez az ötlettől a pályázati pénzeszközök megszerzésén, a beruházás irányításán át a folyamatos működés feltételeinek megteremtéséig sok, – de bőségesen megtérülő munkámba került. Az iroda működése mérhetően hozzájárul Jászberény város idegenforgalmi-, turisztikai jelentőségének növekedéséhez.

Az elmúlt 4 évben jelentős sikert aratott a Jászok Világtalálkozója ill. a VIGADALMI NAPOK. A jelentős hazai- és határainkon túli érdeklődést, nagy sajtóvisszhangot kiváltó komplex rendezvények egyik főszervezőjeként, koordinátorként dolgozom, úgy érzem eredménnyel.

Az országban tucatjával mentek tönkre az üdülőtáborok. Az intézmény 2 ilyen működtet. Az egyik Jászberénytől 10 km-re, a másik a Bükkben található. Örülök annak, hogy mindkettőt sikerült felújítani, komfortosítani, s jelentős kihasználtság mellett gazdaságosan üzemeltetjük.

Az eredmények sorában legfontosabbnak talán azt tartom, hogy a városban lévő civil szervezetekkel, oktatási-, és közművelődési társintézményekkel, pártokkal, gazdálkodó egységekkel széleskörű és korrekt kapcsolatokat tudtam kialakítani.

5. Ha visszagondolsz, mi volt a legnehezebb időszaka az eltelt 25 évnek?

1993-ban, amikor az intézmény igazgatója lettem, rövid időn belül napirendre került Jászberényben is az intézményi racionalizálás és létszámleépítés. Igazából a vezetői pályázatom benyújtásakor nem arra számítottam, hogy szinte azonnal el kell kezdenem a szakmai indokokkal kevésbé alátámasztható intézményi összevonásokat, tagintézmény épületek feladását, kollégák elküldését. Nem voltak kedvezőek az országos tendenciák sem. A kultúravész felgyorsuló időszakát éltük, a szakma petíciók sorát fogalmazta, rohamosan csökkent a lakosság kulturális vásárlóereje, az önkormányzatok terhei növekedtek. Dönteni kellett a hatalommal való hadakozás, vagy az integráció és racionalizálás elfogadása között. Utóbbit választottam, de sikerült a végrehajtást úgy alakítani, hogy a veszteségeink a minimálisra csökkentek. Néhány ilyenkor szokásos és elkerülhetetlen pengeváltásba én is belekényszerültem, amit azért sajnálok, mert a szakmai munkától vett el időt és energiát.

6. A jászberényi Déryné Művelődési Központ az önkormányzati törvény életbe lépése előtt megünkben példásan segítette a jászági települések közművelődési tevékenységét. Azóta e téren egy hiátus keletkezett. Mi lehetne a megoldás?

Valóban nyugtalanságot érzek akkor, amikor visszagondolok a 80-as évek végéig hasznos munkát végző jászsági művelődési házak igazgatóinak munkaközösségére. A szervezet formális megszűnése után maradtak még olyan máig meglévő emberi szálak, amelyek felvétele – azt hiszem – mindannyiunk szándékával egybeesik.

Az önkormányzatok együttműködése, szövetsége mellett annak is természetesnek kellene lennie, hogy kapjunk lehetőséget és mellérendelt feltételeket a rendszeres kapcsolattartásra. Ma csak a székhelyi munka a fontos az elszámoltatáskor is. A kistérségi együttműködést tudatosan kell kialakítani az önkormányzatok által legitimé tett formában.

Pályázati úton talán megteremthető a működési feltételek egy része. A kistérségi kulturális menedzser (szakember) fontos kapocs lehetne a jászsági művelődési házak és az MMISZ között is.

7. *Hogy lehet ma sikeres egy település népművelője?*

Azok a kollégáim sikeresek és elfogadottak, akik közvetlen környezetükben észreveszik, felfedezik azokat a területeket, amelyek megváltoztatása vagy továbbfejlesztése érdekében cselekedni szükséges, – függetlenül attól, hogy az kötődik-e direkt módon a kultúrához. **Ha a népművelő érezhetően jelen tud lenni a település életében, előbb-utóbb nyert ügye lesz.**

Fontosnak tartom azt, hogy odafigyeljünk a szakma egészére, részt vegyünk az országos rendezvényeken, s próbáljuk meg alkalmazni, érvényesíteni a rendelkezésünkre álló jogszabályi, törvényi felhatalmazásokat.

Biztos vagyok abban, hogy elmúlt az az idő, amikor a pénztelenségre hivatkozva hagyhatjuk elsorvadni a helyi értékeket. Nem tudom elfogadni azt a kollégát, aki kényelemes és nem pályázik, igénytelen a saját környezete iránt, aki nem tudja kihasználni a civil szerveződésekben lévő – mindenütt fellelhető aktivitást.

Munkatársaim önállóak, kezdeményezők, akik kellő tartással tartják szolgálatnak a népművelői munkát, akik naprakész információkkal rendelkeznek a város eseményeiről, napi munkájukkal erősítik az intézmény és kultúra image-ját.

8. *Hogyan látod szakmánk helyzetét, jövőjét? Lesz-e szükség arra a tudásra, amihez mi értünk, amire főkészítettek bennünket?*

3 évvel ezelőtt kevésbé voltam optimista szakmánk jövőjével kapcsolatban – mint ma.

Akkor az indokoltnál nagyobb mértékű állami és önkormányzati visszavonulás volt tapasztalható, s félt volt az, hogy művelődési intézményeink teljesen magukra maradnak.

Azóta kedvező, hogy megszületett a kulturális alaptörvény, amit nagyon várt a szakma, s sokat is tett megszületéséért. A törvény rögzítette az állam és az önkormányzatok közös felelősségét, s szól a pénzről is, s talán először nem az elvonásról, hanem a garanciákról, automatizmusokról. Aprópénzre váltható olyan eredményei vannak, amelyek azt jelentik, hogy szakember foglalkoztatható, a közösségeinknek tudunk fűthető terméket biztosítani, stb. Én tényként kezelem, hogy **művelődési közintézmény nélkül ugyanúgy elsorvad a települések életképessége, mint iskola, orvosi rendelő vagy egészséges környezet és ivóvíz nélkül.** Tehát tudásunkra, nyitottságunkra ma is szüksége van közvetlen környezetünknek.

Amiben feltétlenül javulnunk kell; az információhoz jutás módszereinek az elsajátítása. Ebben feladata lehet a szakképzésnek, de legalább ennyire fontos a megyei szolgáltató-, módszertani központ szerepe is. A művelődési otthon megítélése döntően függ az ott dolgozó munkatársaktól, így kiválasztásuk – eddig ezzel alig foglalkoztunk –, majd képzésük, s továbbképzésük fontos érdekünk. Úgy látom, hogy a szakképző intézmények új tudástartalmakat is nyújtanak, sokszínűvé vált a sokáig uniformizált képzési rendszerünk.

9. *Végül beszéljünk egy gyakorta hallott kérdésről; a kultúra finanszírozásáról! Kell-e pénz a kultúrához, vagy majd a kultúra "kitermeli"?*

A válasz nem is olyan egyszerű, a közművelődés úgy hordoz már önmagában is értéket, hogy gazdasági haszna sem vitatható. Így működőképességének megőrzése (finanszírozása) fontos és szükségszerű.

Támogatás nélkül a jövőben sem tudok elképzelni színvonalas tevékenységet, mert a kultúra másként viselkedik a piacon, mint egy másfajta termék.

A fenntartó, ha – támogatás nélkül – egyre nagyobb bevételekre sarkallja intézményét, akkor óhatatlanul az alacsonyabb színvonalú tevékenységre sarkallja. Ilyenkor jelennek meg az intézmények falai között a közművelődéstől távol eső tevékenységi körök, mint például az olcsó ruhavásár és ehhez hasonló kereskedelmi formák. Ez szerintem a kulturális intézmény falain kívül kell, hogy megvalósuljon.

Ha a fenntartó eleget kíván tenni a közművelődés területén az amúgy szűkszavúan megfogalmazott kötelező feladatainak, akkor a döntéseknél az adott tevékenység szakmai logikája az irányadó – a gazdaságosság messzemenő érvényesítésével –, de nem a pénzügy logikájával!

A különböző forrásokból az önkormányzathoz érkező pénzek újraelosztása, és így a közművelődés támogatása attól az értékrendtől függ, amit a képviselőink képviselnek, igazodva a jogszabályban meghatározott kötelezettségekhez. Ezért fontos, hogy a jövőben is kultúrabarát tisztségviselőink, döntéshozóink legyenek!

Fontos, hogy bővíljenek a kultúrára fordított pénzekhez kapcsolódó kedvezmények (pl. adózás) Nagyságrendjük miatt – a közhiedelemmel szemben – a pályázatokra, a különböző alapítványokra a jövőben is csak mint pótlólagos forrásokra lehet számítani! Tehát az állam-önkormányzat és a mecenatúra együttes jelenléte működtetheti a kulturális életet is. A finanszírozásnak évtizedekre, generációkra szóló kihatása lehet. Aki ma fiatal, az ma akar táncolni, zenélni stb., s ezt hiába akarjuk 20-30 év múlva biztosítani számára; "ha majd lesz rá pénz"! Ma Magyarországon a központi pénzek és a szerzett pénzek kavargódása nagyon vegyes képet mutat, s gyakorta bizonytalan helyzetet teremt. Az a jellemző, hogy csökken a lakosság kulturális vásárlóereje, s a lényeges, koncepcionális kérdés az, hogy az önkormányzat mit finanszírozzon abból, amit az egyének nem, vagy csak részben képesek finanszírozni saját erőből; tehát mi az, ami a helyi értéket jelenti.

10. *Vagyis azokat a tevékenységeket, intézményeket, amelyek átvezetnek a XXI. századba.*

Igen. A kultúra és/vagy a pénz tehát nem egymás alternatívái. Is-is. A gazdasági típusú kultúrát elemeiben humanizálni kell, a piacodásban is figyelni kell az etikai normákra, és el kell fogadnunk, hogy mindig létezni fog a nonprofit szféra. A kultúra területén is fontosak a menedzserek, akiknek úgy kell a kultúra pártján állniuk, hogy megismerve a piaci viszonyokat, próbálják menedzselni a kultúrát. Nem piaci jellegű megoldásokkal – csupán azoknak a figyelembevételével! – mert azok legalább annyi problémát vetnek fel, mint a régi kézi vezérlésű megoldások, s ugye ezt már nem akarjuk. A közművelődés, kultúra területén napjainkban is felbukkanó "divatos" megoldások (vállalkozás, KHT), jelenlegi megjelenési formájukban régi beidegződésekre és tév-utakra vinnék vissza a kultúrát. A közművelődési jellegű kulturális tevékenységnek a bevétel-növelésben hasznosítható, piacostható elemeit intézményeink, civil szervezeteink már régebb idő óta alkalmazzák, a többi meg nem piacostható.

Ennél tovább menni, a valódi kulturális értékek kiszolgáltatását és feladását jelentené!

Dr. Horváth Attila interjúja

IN MEMORIAM KICSINY MIKLÓS

1933-ban született a Nógrád megyei Etes Amália telepen. Gyermekkorát a bányakolónia zárt, de meghitt világában töltötte, mely egész életútjára nagy hatással volt. Szellemi és fizikai tehetségére felügyelve a Testnevelési Főiskolára került. Sajnálatos balesete miatt félbe kényszerült hagyni tanulmányait, és a nagybáttonyi szakmunkásképző Intézetbe került nevelőtanárnak, majd a Bányaiipari Technikum elvégzése után földmérőként dolgozott.

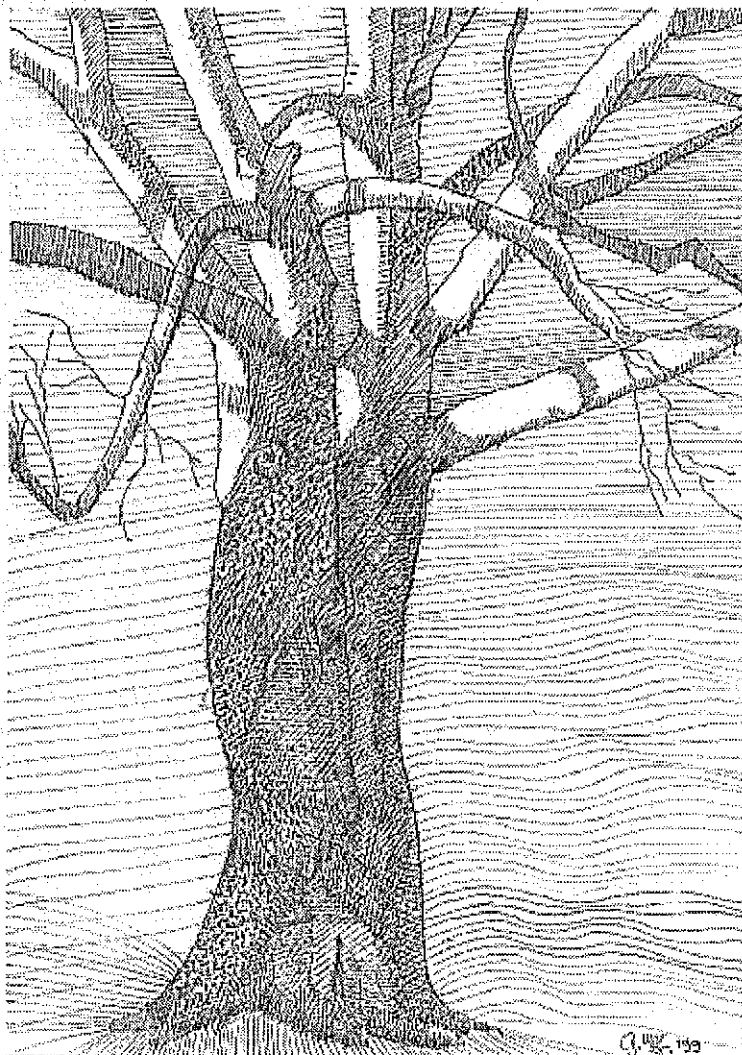
Széleskörű érdeklődése, a kultúra iránti vonzalma a népművelés felé terelte. A főiskola elvégzése után a nagybáttonyi Bányász Művelődési Ház vezetője lett. Felismerve az emberek közösségi-társasági élet iránti igényét, szakmai irányításával alakult meg az ifjúsági- és a nyugdíjas klub, a fotó- és képzőművészeti kör, az irodalmi színpad. Kezdeményezésére jött létre a nagybáttonyi Kamarazenekar, mely később tiszteletbeli tagjának választotta. Emellett a nagybáttonyi kézilabdacsapat edzőjeként is tevékenykedett. Szakmai eredményeire felügyelve a Nógrád Megyei Művelődési Központ igazgatójává nevezték ki, ahol kezdeményező részese volt számos közművelődési kísérletnek, szervezeti korszerűsítésnek.

Közel hét év után újra Nagybáttonyba került, ahol kiskalériát alapított Természet Társadalom Művészet címen. A helyi társadalom igényét felismerve megalakította Bátorterenyé Barátainak Körét.

A szénbányák felszámolása miatt 1990-ben bekövetkezett korengedményes nyugdíjazása után a Bányamúzeum vezetője lett, visszatérve gyermekkorra, a bányaszemlék világába. Megalapította a Bányamúzeum a Városért, a Bányász Társadalmért Alapítványt. Szívügyének tekintette a bányász hagyományok ápolását, melynek köszönhetően ma is működik a Bányász Fúvószeneke, a Bányász Férfikar. 1991 tavaszán a város vezetése és régi munkatársai visszahívták második otthonába, az Ady Endre Művelődési Központba. Intézményvezetőként és a Bátorterenyé Kultúrájáért Alapítvány titkáráként – erejét nem kímélve – fogott hozzá a művelődési élet újjászervezéséhez. Megalakította az Iványi Ödön Művészeti Kiskalériát és alapítója volt az Ady Endre Asztaltársaságnak.

Szervezete ezidőben adta le az első vészjelzéseket. Egészsége megroppant, és a munkaközpontú, folyton cselekvően létező embert legyűrte a könnyörtelen betegség.

Kialudt egy őrláng, adta hírül a Nógrád Megyei Hírlap március 5-én. Az Etes Amália-telepi temetőben a család és rokonok mellett barátai, egykori munkatársai és tisztelői közül sokan ott voltunk, hogy búcsút vegyünk Kicsiny Miklóstól, aki örökül hagyta ránk szakmai hitvallását: „Csak abból lesz valami, ami túlmutat a jelenen, meghaladja a pillanat lehetőségét. Csak hittel, meggyőződéssel lehet másokat is magunkkal vinni, a közösséget szolgálni. A népművelő őrláng, melynek soha nem szabad kialudnia.”

PEDAGÓGIAI SAJTÓ, MÉDIA ÉS A FELNŐTTOKTATÁS

Beszámoló egy régóta hiányzó szakmai találkozóról

Hosszú évek óta először történt kísérlet arra, hogy összehívják a pedagógiai lapok, valamint a televíziók és a rádiók oktatással foglalkozó műsorainak főszerkesztőit. Báli szezonban, február 17-én került sor erre az eseményre, gyönyörű helyen, a Bródy Sándor utca 16-ban, a volt Törley-palota tanácstermében. Lehet, hogy többen lettünk volna, ha egy valódi bállal is együtt jár ez a dicső kezdeményezés. A bálozásnál maradván azonban úgy látom, csupán egy jótékonysági, vagy egy „rongyos bálnak” lenne realitása. A hazai pedagógiai lapok, televíziós és rádiós produkciók ugyanis nem elegánsak; a külső szemlélt számára éppen annyira szépek és csábítóak, mint az új bálozási hullámban látható polgárok ruházata. Hogy mit hiányolok? Divatjamúlt borítólapokba csomagolunk XXI. századi terveket, átalakítottuk a tavalyi ruhát, dicsérjük is egymás találékonyságát, de mindenki látja, hogy ez azért a régi fazon. Első látásra minden a helyén van, de a részletek kidolgozatlanok, a nyakendő, a zokni és az öltöny színe nem illik össze. És főleg hiányoznak az ékszerek, a briliáns kis ötletek, a bohókás, vidám színek a címlapokról, a belső szerkesztésből.

A sors ironiája, hogy az utóbbi időben készült felnőttoktatási kiadványok közül csak egyről nem mondható el mindez: a SOCRATES magazin 1999 januári számáról. Ehhez a kiadványhoz képest még a DIE német felnőttképzési folyóirat – amelyről még lesz szó – is szegényes. Nos, a TEMPUS Közalapítvány SOCRATES Nemzeti Irodájának ez a színes, elegáns pályázati tájékoztatója olyan, mintha a bécsi operabálból hirtelen valaki áttévedt volna a határon. Kérem, tegyék egymás mellé a hazai pedagógiai sajtó termékeit és ezt a pályázati katalógust! Úgy fogják érezni magukat, mint amikor elmegey Önök mellett valaki a bálnak, akinek a sminkjét „profí” szakember készítette, s ruháját valamelyik Váci utcai szalonban varrták. A probléma csak az, hogy egyszerű pályázati ismertetőről van szó, amely – ha minden normálisan, tényleges értéke szerint jelenne meg – nem érdemelne jobb papírmínőséget és designt, mint például az *Új Pedagógiai Szemle*.

Nos, mi is történt ezen az első média találkozón? Heribert Hinzen a Német Népfőiskolai Szövetség Budapesti Projektirodájának vezetője, ennek a napnak a kitalálója, s egyik fő támogatója elmondta, hogy más országokban rendszeresen rendeznek hasonló összejöveteleket. A rangosabb felnőttoktatási kiadványok szerkesztői országokon belül, esetleg régióként tartják a kapcsolatot egymással, s ehhez hasonló szakmai, vagy protokolláris eseményeken kicserélik tapasztalataikat.

Meghallgathatuk Herbert Bohn úrnak, a DIE (Das Deutsche Institut für Erwachsenenbildung) német felnőttképzési intézet folyóirata felelős szerkesztőjének az előadását és kiadvány-bemutatóját. Elmondta, hogy a német belpolitikában az életen át tartó tanulás (*Lebenslanges Lernen*) jelentőségét felismerve, „mega-témaként” kívánják kezelni azt, s ezt a fontos bejelentést maga Horzog elnök úr tette meg. Érdekes gondolatmenetet mutatott be Bohn úr, amikor kifejtette, hogy az életen át tartó tanulás irányzata felszólító és kényszerítő erejű az egyén, a tanuló szempontjából, s félő, hogy ennek következtében elvesz a tanulás eredendően önkéntes jellege. Hasonló következtetésre jutott Maróti Andor professzor is – aki a találkozó egyik levezető elnöke volt – a tavalyi ősszel megrendezett

*Nyílt tér*¹ országos szemináriumon. Arról beszélt ugyanis, hogy a nyelvtanításban nagyon sok az úgynevezett kényszer-tanuló, s ezért sok a kudarc is. Az új szakértelmek, divatos szóval kompetenciák bemutatásakor Herbert Bohn a legtöbbet a legújabb-ról, s legfontosabb-ról a *média-kompetenciáról* (*Medienkompetenz*) beszélt. A német felnőttoktatás új céljai között kiemelt szerepe van a médiális alfabetizmus megteremtésének. (Ezt a nyakatekert mondatot a jegyzeteimből másoltam ide. Nos, a tolmács útján történő megértés és az ebből megszülető magyar nyelvű jegyzetek már csak ilyenek.) Az előadó feltette a kérdést, hogy a magyar társadalom rendelkezik-e elegendő ismerettel a médiákról?

Bemutatta Bohn úr az általa szerkesztett DIE folyóiratot is. Kívül színes, modern és elegáns, belül jól szerkesztett, tartalma magas színvonalú, a DIE „ki van találva”. Igazán fontos lenne egy ilyen folyóirat itthon is, és talán reménykedhetünk megszületésében, ugyanis a találkozón Csoma Gyula felnőttoktatási kutató elmondta, hogy egy szakmai csoport ismét megkísérelt egy felnőttképzési folyóirat elindítását. Ez már csak azért is fontos lenne, mert Sz. Tóth János, az MNT megbízott elnöke előadásából kiderült, hogy minden országnak van legalább egy felnőttképzési kiadványa, meg persze azért is, mert addig, amíg nincs egy valamire való hazai felnőttképzési folyóirat sem, addig miért szervezzük az ehhez hasonló összejöveteleket?

A délután már a hazai pedagógiai lapok képviselőié volt. A főszerkesztők sorra bemutatták kiadványaikat. Ennek sorrendje a helyszínen született meg, de valahogy mindenki tudta, érezte, hogy neki mikor illik szólni, azaz hányadik helyen áll lapja az eladott példányszámok alapján. Először a több mint tízezer példányban megjelenő *Köznevelés* főszerkesztője, Szunyogh Szabolcs mutatta be lapját, majd az *Új Pedagógiai Szemle*, a Magyar Pedagógiai Társaság és az Országos Köznevelési Intézet folyóirata következett, melyet Schüttler Tamás főszerkesztő képviselt. Bemutatta még lapját Dr. Rubovszky Kálmán (*Művelődéstudományi Tanulmányok – KLTE Debrecen*), Tibori Tímea (*Kultúra és Közösség KÉK*), Sz. Tóth János és Trencsényi Imre (*Művelődés – Népfőiskola – Társadalom*). Érdekes beszélgetésre került sor a *SZÍN* szerepéről is, s jómagam is bemutathattam a *Nyílt Tér* című egyesületi kiadványunkat. Trencsényi László az *Alfa*, Kraiciné dr. Szokoly Mária pedig a *Budapesti Tanítóképző Főiskola* kiadványairól beszélt. A Honvéd Vezérkar Humán Főcsoportfőnökségének *Humán Szemle* című, igényes kiállítású folyóiratával is megismerkedhettünk.

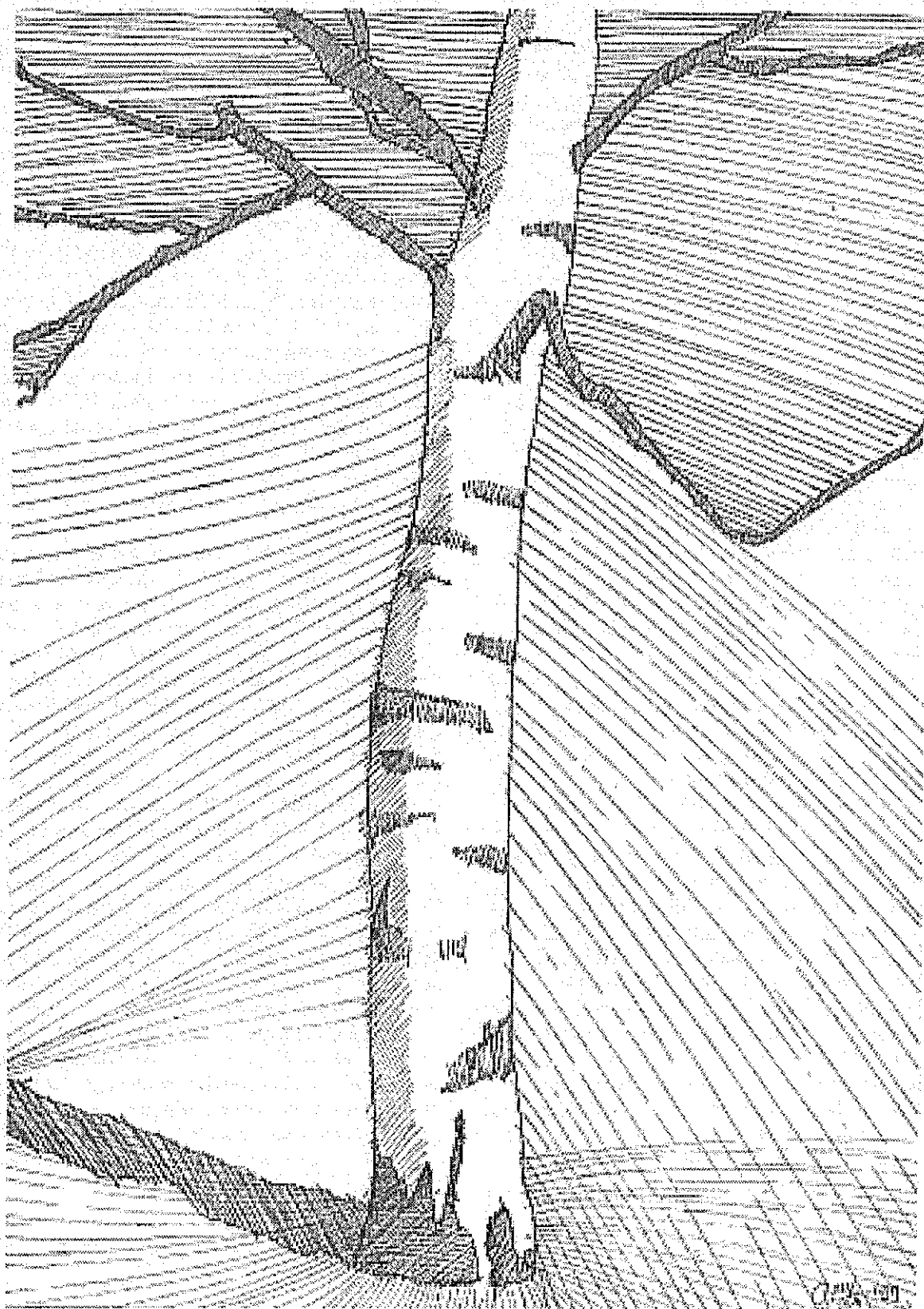
A jó hangulatú, oldott beszélgetés legnagyobb értéke az volt, hogy egy későbbi, jó szakmai kooperáció lehetőségeit vetítette elénk. A három rendező és támogató civil szervezet, a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya, a Magyar Népfőiskolai Társaság (MNT), valamint a Német Népfőiskolai Szövetség Budapesti Projektirodája ténylegesen elindított valamit. Az MNT képviselőjében Sz. Tóth János

¹ A TIT Stúdió Egyesület és a Nyitott Képzések Egyesület közös szemináriumsorozatáról *Nyílt tér* címmel kiadvány és videó film készült. A programról részletes információ olvasható az Interneten: http://www.tit.hu/~Nyílt_tér

kiadvány-bemutatóval összekapcsolt tájékoztató előadást tartott a nemzetközi, hasonló kiadványokról, s ígéretet tett arra, hogy saját újságukban közlik az egyes hazai folyóiratok bemutatkozását. Trencsényi László a Pedagógiai Társaság főtájkára és Harangi László szakosztályi elnök további segítségéről és együttműködési szándékáról biztosította a jelenlévő-

ket. Herbert Hinzen igazgató pedig kijelölte a naptárában a következő találkozó időpontját. Tehát 2000 február 17-én ismét találkozunk.

Még egy mondat kívánkozik ide: Köszönjük Gitta Kelner Gitta szervezőmunkája, „kapcsolati tőkéje” nélkül ez a fontos szakmai rendezvény sem valósulhatott volna meg.

A KULTÚRA PÉNZE, A PÉNZ KULTÚRÁJA

Hatodik alkalommal rendezte meg 1999. április 8–9-én a Kultúraközvetítők Társasága a fenti című konferenciát, hagyományosan – kissé hivalkodó helyszínen – a budapesti Átrium Hyatt szállodában. Ezúttal *Elvek és technikák a kultúra finanszírozásában* alcímmel került sor a tanácskozára.

Az első napon – szokás szerint – *előadások* hangzottak el, a második napon pedig *keresztal-beszélgetésre* került sor néhány meghívott magán-mecénás részvételével.

Pröhle Gergely a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának közigazgatási államtitkára kifejtette, hogy 1999-ben *forradalmi változás* történt a *kultúrafinanszírozásban*, a kultúra forrásai óriási mértékben növekedtek. A kormány – szerinte – ugyanis felismerte, hogy a kultúrafinanszírozás jó befektetés. Mondanivalója később *önellentmondásossá* vált. Azt fejtegette ugyanis, hogy, ha már egyszer az állam fenntart egy intézményt (infrastruktúra, bérek), akkor köteles ezen intézmény tevékenységeinek költségét is fedezni. A kérdésre, hogy akkor a rengeteg pénzből, ami a kultúrára jut, a kormány miért nem oldotta meg ezt a problémát: *nem válaszolt*. Később *Vitányi Iván* egy mondat erejéig visszatért a kormány kultúrafinanszírozására. Azt állította, hogy valójában összességében *most sincs több pénz a kultúrára*, mint korábban. Mindössze annyi történt, hogy más – a kultúrához közel álló – területek (pl.: vallás) támogatását is itt tüntették fel.

Marschall Miklós a Kelet-közép-európai Kulturális Observatórium Alapítvány elnöke a mindenkor *kulturális politikák feladatairól, funkciójáról és modelljeiről* fejtette ki véleményét. Több érdekes gondolatmenetet ismertetett a feladatokkal kapcsolatosan. Ezek röviden: a hosszú távú *piacépítés* a jövő időszak kulturális fogyasztóját "hozza létre"; a *nemzeti identitást* nemcsak a múltban kell keresni – minden nemzeteknek saját korában kell megtalálni azt; a nemzetközi versenyképesség megőrzése megoldható lenne úgy, hogy az ország egész *kulturális stratégiáját Bartókra* építjük stb. A modellek közül a szovjet, a német, az angolszász, a holland és az amerikai típust ismertette röviden. Érdekes különbség: az amerikai – többek között – abban különbözik a többiektől, hogy ez esetben *réségitő* magatartásról van szó, a közpénzek a bevételeknek csupán mintegy 5%-át teszik ki.

Arjo Klamer holland közgazdász ismert tétellel indított: mind a művészek mind a közgazdászok azt gondolják, hogy csak az a fontos, amit ők csinálnak. Mindkettő számára terhes a másik tábor. Oscar Wilde szerint a közgazdász mindennek tudja az árát, de semminek az értékét, míg a művész mindennek tudja az értékét, de semminek az árát. Ez az *ellentmondás* – szerinte – *kreativitással* hidalható át. Nincsenek fix módszerek. Előadásában több érdekes kérdést vetett fel, amiket azután nem válaszolt meg. Pl.: Hollandiában a színház, az opera, a könyvtár 90%-os állami támogatást élvez, míg a rockzene esetében ez a hányad 0%. Mivel lehet ezt *igazolni*? Sok kulturális szakember elkerüli ezt az egész szubvencionális cirkuszt. Mi legyen velük?

Enyedi György akadémikus a kultúra területi különbségeiről valamint a kultúra regionális fejlődés-béli szerepéről tartott előadást. Eltűntek a hagyományos iparágak, a gazdaság *tudásintenzív*vé vált. A modern világban *alkalmazkodó tudásra* van szükség. A nagyobb *tudáskészlettel* bíró helyi társadalmaknak van nagyobb esélyük. Mondanivalójának lényege: a kultúra elsőrendű *gazdaságserkentő* elem.

Hoffmann István egyetemi tanár rendkívül érdekes kérdést boncolgatott, a háztartások társadalmi szerepét. Szerinte a

családok szolgáltatásaiért a társadalom semmit sem ad, de ezek nélkül a *társadalom működésképtelenné* válna. Ezen szolgáltatók (hajlék, főzés, mosás, takarítás, oktatás, tanítás stb.) a *nemzeti összterméknek* legalább 50%-át adják. Ha mindezt a szolgáltatóiparnak kellene ellátnia, az mintegy 2,3 millió embernek adna munkát. Gyakorlatilag a teljes keresőképes lakosság ezzel foglalkozna, nem lenne termelő kéz! A háztartások nagy értéket termelnek, de ennek nincs piaca.

Horváth Sándor egyetemi docens egy másik érdekes témát mutatott be, a sztár-jelenség haszon-elvű mérlegelését. A sztársághoz – szerinte – a következő ismérvek tartoznak: siker, piaci befolyás, magas jövedelem, megközelíthetetlenység. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a tehetség és a "sztárság foka" nincs összefüggésben. A tehetség szükséges, de nem elégséges feltétel. A szakmai rang és a fellépti díj között viszont van összefüggés. Itt 50-szeres különbségek is előfordulhatnak. Előadásának második felében néhány – nem kutatói körben – új fogalommal ismertette meg a hallgatóságot. Egy ilyen kultúráról szóló konferencia *közvetett kulturális felhalmozásnak* számít. *Posztív szkenvedély-jószágnak* nevezte a *fogyasztói kulturális tőkét*. A fogyasztó azért ragaszkodik az általa kiválasztott sztárhoz, mert egyébként *kulturális tőkét* veszít. Az új sztárra való átállás új befektetést igényel.

Varsányi Gyula újságíró a kulturális fogyasztási szokásokról közölte megfigyeléseit, ismertette töprengéseit.

Vitányi Iván szociológus a magyar kultúra állapotát, az ország helyzetét elemezte. Ott vagyunk a *startvonalon*, ez jó. De ez *fordított hendikep-helyzet*. A versenyzőtársak jobban fel vannak készülve (van vitaminjuk; tudják, mik a szabályok, mekkora a táv; milyen szabálmódosítások várhatók a verseny közben stb.) – mégis ők indulnak jobb pozícióból. Az *esélyegyenlőséghez* háromszorosára kellene emelni a nemzeti jövedelmet! Magyarország a *magas kultúrát* illetően nem marad le a fejlett nyugattól. A *köz-kultúra* birtokosai viszont nagyon kevesen vannak (nyugaton a lakosság 2/3-a). Nálunk túl nagy a *leszakadók* aránya is. A gazdasági fejlődés fenntartásához *több kultúra* kell. Magyarország *kulturális állapota ellentmondásos*. Vannak *pillérek*, amikre építhetünk. De a dolgok *megmerevedtek*. Alig van fejlődés. Valójában a kulturális politikában Kádár óta nincs változás. Az ország vezetésében újra és újra *ugyanaz a gazdasági koncepció* érvényesül. Ez nem baj, sőt ez jó is lehet az országnak. Ám, ha a kultúra terén *előbbre akarunk jutni*, akkor valakinek lépnie kell: vagy a kormánynak, vagy a pénzügyi irányításnak vagy a társadalomnak!

A konferencia második napján a kultúra magán-mecénásai val és a közönséggel folytatott beszélgetést Mélykúti Ilona. Az eszmecserén hamar kiderült: a meghívott vendégek valójában „*botcsinálta mecénások*”, afféle muszáj-Herkulesek. Lényegében az történt, hogy mindegyikük *belekezdett* egy szíve szerint való munkába, amely akkor finanszírozhatónak látszott. Később azonban kiderült, hogy a feltételek megváltoztak. Emberünk azonban már nem tudott szabadulni a saját maga által létrehozott műtől, így egyre több *magánjövedelmét* volt kénytelen beletenni, hogy az továbbműködjék. Így támogatja ő a kultúrát. Rendkívüli erőfeszítéssel, maga-szabta kényszerből egy kicsiny szegmenst. Itt tartunk ma! Mecénások vannak, igazi mecénások nincsenek!

Talán jövőre.

KÖNYVAJÁNLÁS

Dr. Durkó Mátyás: Társadalmi kihívások és a felnőttnevelés funkciói

A *tanulmány I. fejezete* a problémakezelés elméleti-módszertani alapjait tisztázza. Kritikailag elemzi a társadalom strukturalódására, alrendszerének belső összefüggéseire vonatkozó marxista és marxizmust meghaladó általános szociológiai és politológiai társadalomelméletek tanulságait. Kiemelte, hogy nélkülözhetetlen a művelődés, nevelés alrendszerének az integrálódása a más társadalmi alrendszerek (politika, gazdaság, szociális élet, művészet, tudomány, erkölcs és vallás stb.) bonyolult összműködésével. E folyamatok középpontjában a – biogén, pszichogén és spiritogén tényezők dialektikus egységként értelmezett – ember és közösségei állnak. Csak így értelmezhetők, magyarázhatók a felnőttnevelés szocializációs és individualizációs funkciói. Szükségszerű összefüggéssor vezet a permanensen újuló társadalmi kihívások új emberminőség-követelményei, s az ezek kialakítását segítő ember- és felnőttnevelési szolgáltatás állandó korszerűsödése és az új kihívásoknak megfelelő emberi alkalmazkodási teljesítmény között. Ezt az elméleti és gyakorlati utat végigjárni csak integrált társadalmi és andragógiai szemlélet alapján lehet. A *monográfia közvetlen célja annak a bonyolult kölcsönhatásrendszernek a feltárása, ahogy ez a monolitikus államszerkezetből pluralista, demokratikus, piacgazdaságra épülő társadalmi szerkezet a rendszerváltás folyamatában, itt és most Magyarországon megvalósul(hat).*

A *II. fejezet a politikai alrendszer és felnőttnevelés kölcsönhatásait vizsgálja.* Elemzi a politikai demokrácia értelmi-, képzettségi és nevelési feltételeit az állampolitika síkján, a politikai tevékenység különböző szintjein, a közvetlen és közvetett érdeképviseletben az alulról fölfelé és főlülről lefelé terjedő információ-áramlás terén és az ezekből következő politikai felnőttnevelési feladatokat.

A *III. fejezet a gazdasági élet új kihívásait mutatja be* – a piaczgazdasági versenyképesség viszonyai között – a termelésben különböző szinteken bekapcsolódó dolgozó ember differenciált műveltségével, neveltségével, szakmai kultúrájával szemben. Külön fejezetek szólnak a munkastruktúra és műveltségstruktúra, a termelési korszerűsítés és társadalmi átrendeződés (a munkanélküliség aktív művelődési kezelése), a tulajdonváltásból következő műveltségi kihívások, a világgazdasági versenyképességnövelés, az új közép- és felsőszintű menedzser- és vezető munka műveltség-szükségletének problémáiról, illetve az ezekből következő, rétegezett szakmai felnőttnevelési feladatokról.

A *IV. fejezet a társadalmi, életszínvonalbeli rétegződés, a szociálpolitika, a szociális munka és a felnőttnevelés/közművelődés kölcsönhatásait vizsgálja.* Szól a GDP szintje és a szociálpolitika összefüggéséről, a szociális munka alapelveiről. A szociálandragógiai közvetlen feladatokon belül részletesen szól az egészséges életre nevelésről, az emberi élet egész folyamatában a krízis- és konfliktushelyzet megoldását segítő andragógiai funkcióiról, a környezet és szervezet egyensúlyát biztosító felnőttnevelési tennivalókról, valamint a személyiség belső harmóniáját szolgáló szabadidős stresszt-oldó, pszichohigiéniai funkcióiról.

Az *V. fejezet képet fest a mai művelődés* – mint középszintű, integrális alrendszer – átfogó ellentmondásairól. A következő ellentmondások művelődési tükröződéséről beszél: a választható társadalmi fejlődési típusok művelődési megnyilvánulásai, az általános modernizációs tudás és nemzeti tudás az egyesülő Európa színterein, az egyéni műveltség szintje és a társadalmi

fejlődés követelménye, a köznevelés belső ellentmondásai, a tömegközlelési kultúra és művelődés ellentmondásai, a művelődési kínálat és értékvédelem, a köznapi élet művelődési ellentmondásai, a szórakoztató beállítottság és művelődés.

A *VI. fejezet témája a permanens nevelés második, felnőttnevelési útjának a kiépítése az iskolázás teljes rendszerében az egyenértékűség, megszakíthatóság, folytathatóság és az esélyegyenlőség oldása szellemében.* Elemzi az értelmi képzés, tehetség-gondozás, egyéniségfejlesztés feladatát a felnőttnevelésben.

A *szabad, iskolán kívüli közművelődés funkcióit* alapelveit, módszertanát a rendszerváltás után a *VII. fejezet* tárgyalja. Külön nyomatékkal foglalkozik a szükségletekre építés, az igénykielégítés és fejlesztés, a recepció-segítés, a fokozatosság, a művelődési folyamat tipográfiájának korszerűsítési problémáival, a helyi válságok megoldása és a közművelődés kapcsolódásával. Ezen sajátosságok példaszerű gyakorlati megjelenését a hazai népfőiskolai mozgalomban mutatja be.

A *VIII. fejezet a tudomány belső fejlődését és társadalmi funkcióit* világítja meg, majd részleteiben elemzi a felnőttneveléssel foglalkozó tudomány: az andragológia aktuális problémáit.

Szerves egységben vizsgálja a *IX. fejezet az értékrend, erkölcs, vallás, mint társadalmi tudat és alrendszer összefüggéseit,* emberi szükségleteket kielégítő szerepét és a felnőttnevelés velük kapcsolatos feladatait. Kiemelt szerepet kap az értékrend történelmi változása és modern kihívásai felnőttnevelési konzekvenciáinak taglalása.

Az egyes társadalmi alrendszerekben megnyilvánuló, állandóan változó kihívások részletes tárgyalása után a munka második része zárókonzekvenciákat von le az elmondottakból a felnőttnevelésre. Az integrált társadalomszemlélet (*X. fejezet*) alapján bemutatja a *rendszerváltás utáni magyar felnőttnevelés változásainak pozitív és negatív sajátosságait* (*XI. fejezet*) és e helyzet új kihívásait az andragológiával szemben (*XII. fejezet*). Ezek legfontosabbikaként részletesen elemzi a (*XIII. fejezet*) a korszerű felnőttnevelés *mai funkciórendszerét,* külön nyomatékot téve a rendszerváltás utáni új hangsúlyokra és főleg az új funkciókra (*XIV. fejezet*), mint a munkaerőpiac szolgálatára, a sokrétű identitástudat fejlesztésére, a családi nevelés színvonalának növelésére, a tömegközlekedési gondokra, az öregedés problémáinak kezelésében a felnőttnevelésre váró feladatokra és a modern humanista értékrend-kialakítás és fejlesztés gondjaira. A munka *XV. fejezete* összegzi a rendszerváltás utáni változásoknak a felnőttnevelés folyamatára, módszertanára vonatkozó zárókonzekvenciáit. Ezzel a gondolatmenettel bizonyítja a felnőttnevelés növekvő szerepét a rendszerváltás szolgálatában.

Kiadó: JPTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet 1998. (7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/B), ára 2000,- Ft.

Dr. Durkó Mátyás: Társadalom, felnőttnevelés, önnevelés

I. Sajátos a két könyv viszonya. A szerző fő célja az egységes, korszerű embernevelési koncepciójának kifejtése volt az itt és most világában, a mai Magyarországon.

1. Ehhez azonban először szinte „empirikus” teljességgel, részletesen ki kellett dolgozni és tudományosan általánosítani a

felőttnevelés feladatrendszerét a rendszerváltozás utáni Magyarországon, a plurális társadalom minden szektorára, alrendszerére vonatkozóan. Ezt a feladatot teljes részletességgel az előbb ismertetett szakkönyvben végezte el a szerző.

Ezekből a tudományos, kutatási eredményekből csak az összefoglaló, integráló, a társadalom-szerkezetre és a felőttnevelés rendszerére és funkcióira vonatkozó tudományos általánosításokat tömörítve vette át a szerző a második, most ismertetésre kerülő tankönyvbe.

2. A korábban bemutatott ismereteket itt kiteljesítette a korszerű embernevelésemélet (antropológia) teljes rendszerévé, mely integrálja a gyermeknevelés (pedagógia), a felőttnevelés (andragógia) és az önnnevelés (szabad művelődés) tudományos, általánosítható sajátosságait. Elsősorban ezek funkcionális kapcsolódása, dialektikája, az egymásra épülés, egymást kiegészítés aspektusából.

A gondolatmenet tudományosan leginkább új eleme az önnnevelés (csoportnevelés), önművelés, önkibontakozás, önnemesítés integratív elméletének a kidolgozása és beillesztése a pedagógia, andragógia, antropológia rendszerébe.

Ezzel lesz sajátosan gazdagabb, teljesebb ez a második könyv az elsőnél. És ezzel lesz alkalmassá a KLTE-n folyó pedagógiai, felőttnevelési, művelődésmenedzseri egyetemi szakember és a PhD doktori képzés egyik emberneveléseméleti tankönyvi megalapozására.

II. A gondolkodás logikai menetének címszavakba sűrített áttekintését szolgálja az I. kötet 1–6. oldalán lévő és a 197. oldal után következő II. kötet (önnneveléseméleti) hat oldalas tartalomjegyzéke.

1. Az első kötet a „Korszerű társadalomelmélet – korszerű művelődés és nevelésemélet” címet viseli. Ennek első része a „Társadalom és művelődés” elméleti és gyakorlati összefüggésének a kölcsönösségét mutatja be a mai társadalomelméleti tudományosság szintjén. Ezen belül kísérletet tesz a pluralista, demokratikus társadalom mai művelődési ellentmondásai szemléleti alapjainak a bemutatására.

Az I. kötet második része a „Gyermeknevelés és felőttnevelés” kölcsönhatásrendszerét világítja meg és integrálja. Tisztázza az ezzel kapcsolatos alapfogalmakat, a társadalmi nevelés útját a felőttnevelésig, a mai magyar felőttnevelés osztályozását, rendszerét, a felőttnevelés mai korszerű szocializációs és individualizációs (személyiségfejlesztő és -ővő) funkcióit a pluralista, demokratikus társadalom kihívásait a nemzethez és világhoz való alkalmazkodás aspektusából. Végül kritikai értékelést ad a rendszerváltozás utáni magyar felőttnevelés mai helyzetéről, pozitív-negatív sajátosságairól.

2. A könyv 197. oldalán kezdődik (új számozással) a II. kötet, mely az „Embernevelés – önnnevelés” címet viseli. Az alcím közelebből jelzi a benne kidolgozott problematikát: „A korszerű embernevelés útja az önalakító, önnnevelő ember koncepciójáig”. Az önnnevelést nem individuálpaszichológiai, és -nevelési, hanem csoportpszichológiai, és -nevelési, valamint szociológiai folyamatként értelmezi. Az első rész az önnnevelés pszichológiai (szociológiai) megalapozását adja a tanulásemleletek fényében, különös tekintettel a művelődési (tanulási) öntevékenység motivációs kiváltódásának problémáira. A második rész azt a problémát elemzi, hogy milyen rendhagyó módosulásokat von magával a nevelési szemléletben az emberi önalakításra, öntevékenységre való hangsúlyátváltódás.

Ebből magyarázható az önnnevelés kettős értelmezése a permanens (élet-hosszig tartó) tanulás-nevelés, önalakulás, önala-

kítás rendszerében. Azaz a szerző mindvégig a nevelés és önnnevelés dialektikus egységében gondolkodik. Ezt rejti magában az önnnevelés első értelmezése, melyben az önnnevelésről, mint a nevelési (nevelődési) folyamat részeleméről beszél. Megvilágítja a nevelési folyamat logikája szerint a nevelés fő szakaszaiban, etapjaiban (a személyi fejlettségi szintek szerint változó arányban) a nevelési és önnnevelési mozzanatok szerepét, egymást kiegészítő összekapcsolódását.

E folyamat végeredményeként jut el az önnnevelés második értelmezéséig, amely szerint már a fejlődő és kifejlett önnnevelésről, mint az autonóm személyiség és a társadalom képességéről, sajátosságáról beszél. Önálló fejezetben szól összefoglalásként az önnnevelési képesség ontogeneziséről, fő szintjeiről a személyiségi és társadalmi fejlődésben, valamint sajátos funkcióiról (a nevelés funkcióit kiegészítve). Ezzel húzza alá az önnnevelés személyiségi és társadalmi jelentőségét, de esetleges veszélyeit, hiányosságait is.

A kötet harmadik része foglalkozik a felőttnevelés és önnnevelés tudományelméleti, rendszertani és módszertani kérdéseivel és mai kutatási helyzetével.

A negyedik rész a felvetett problémák összefoglalásaként a felőttnevelési – önnnevelési folyamat stratégiájának és módszertanának elvi megalapozásáig jut el.

Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen 1998. Egységes művet szerkesztve az I. kötet 196 oldal, a II. kötet 236. oldal. Ára: 1772,- Ft.

A két könyv társadalmi alkalmazhatósága

Mindkét könyv alkalmas átfogó, integráló szemléletmód kialakítására a rendszerváltozás utáni felőttnevelésről és közművelődésről. Alkalmas funkció betöltésére a felőttnevelők nappali és levelező képzésében, a felőttnevelés minden (iskolarendszerű, szakképzési, politikai-közéleti, vallási, szociálpolitikai stb.) szakágában a továbbképzés egész területén, a közművelődés és önnnevelés területein az andragógiai szakműveltség megalapozására és emelésére.

Feltehető a kérdés: a tudományos felfogások szükségszerű pluralizmusa időszakában lehet-e létjogosultsága ilyen átfogó, integráló gondolatrendszert kidolgozó antropológiai tudományos műveknek? E munkák a szerző azt a meggyőződését sugallják, hogy igen. Mert a pluralizmus nem nélkülözheti a személyes tudományos meggyőződéseket, mint a személyes tudományos nézetrendszer egyikét a csalhatatlanság hitének illúziója nélkül. A többi már az elmélet-gyakorlat közötti párbeszéd, a tudományos vita, és az értékelő kritika dolga.

A fenti könyvek megvásárolhatóságának technikai tudnivalói

A „Társadalmi kihívások...” (DM/1998 jelű) könyv megrendelhető, megvásárolható Pécsen, a JPTE-en az ismertetés könyvcíménél szereplő Intézetben és postacímén, a megjelölt áron. Fax: 72 251 100. E-mail: Koltai human.jppe.hu (A Pécsi Tanszék írásos utasítása alapján a debrecenieknak raktárából a szerző személyesen kiadhatja a könyvet. Számlaadásra azonban csak Pécs jogosult.)

2. A „Társadalom, felőttnevelés, önnnevelés” tankönyv (DM 1998/a jelű) közvetlenül megrendelhető, megvásárolható a KLTE Szigeti Könyvesboltjában (4010 Debrecen, Egyetem tér 1. Pf. 76) a földszinten, a megjelölt áron, számlaadással. (E-mail: sziget tigris. kltpe.hu)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

MIT TUDUNK MAGUNKRÓL?

A Magyar Művelődési Társaság és a Magyar Művelődési Intézet millenniumi pályázata

Részvételre hívjuk mindazokat, akik valamilyen öntevékeny művelődési közösséghez tartoznak Magyarországon, és a határon túli magyarság körében.

A magyarság ezer esztendővel ezelőtt szuverén államot teremtett a Kárpát-medencében, eközben függetlensége és keleti eredetű nyelve, műveltsége birtokában sajátos arculatát is megőrizte az európai népek közösségében. Úgy lett részese a középkori Európa egyetemes kultúrájának, hogy az általa való gazdagodás nyomán is képes maradt az önálló művelődésre, az azóta is – immár egy évezrede tartó – autonóm szellemi fejlődésre. Ebben a helyi, közösségi kultúráknak, kezdeményezéseknek mindig nagy szerepe volt, így újabb időkben az olvasóköroknak, népfőiskoláknak, dalárdáknak, színjátszó köröknek, a különböző kulturális egyleteknek és mozgalmaknak.

A millenniumi pályázat szervezői – Alapítólevelükben megfogalmazott vállalkozásukhoz híven – annak érdekében teszik közzé ezt a felhívást, hogy közösségi értékeink tudatosítása és tapasztalatainak összegyűjtése lendületet adjon a közösségi tevékenységnek, hozzájáruljon a művelődés erősödéséhez.

A pályázat célja: egy-egy közösség életének, működésének, szellemiségének olyan módon történő bemutatása, hogy tapasztalataik, módszereik közkinccsé váljanak és másokat is segítsenek abban, hogy legjobb hagyományaik folytatójává, a környezetük gondozójává, egészségük megőrzőjévé, a művelődés motorjává és a helyi élet fejlesztő erejévé váljanak.

A bemutatásnak vagy a bemutatkozásnak többféle módja választható:

– A közösség múltjának krónikaszerű bemutatása; írásos dokumentumok, egyéni emlékezések, fényképek, magnó- és videofelvételek, tárgyi emlékek alapján.

– A közös múlt emlékezetes emberi momentumainak felidézése; másokat maguk köré vonzó személyiségek, űket és a tagságot fűtő eszmék, hitek, célok, remények, sikerek öröme, kudarcok fájdalma, belső válságok, ellentétek és az ellentétek feloldásának, vagy a bomlásnak, újakezdsnek, megújulásnak a története.

– Az évek során gyűjtött tapasztalatok összefoglalása; a működéshez szükséges helyszín, berendezés és pénz megszerzésének módja, az ezért vállalt áldozatok mellett a szemfülesség és a "diplomácia" szerepe; szakmai-pedagógiai módszerek és bevált fogások, melyek a lendület fenntartását, a lélektelen rutin elkerülését, a közösségi érzés és az összetartás erősítését, a hírverést és a hatékony közönségszervezést szolgálják.

– Személyes hangú élménybeszámoló: lírai vagy elbeszélő jellegű, szólhat akár a közösség körében töltött hosszabb időszakról, akár egy-egy különleges esemény maradandó hatásáról.

Minden esetben kérjük kidomborítani, hogy milyen eszközökkel, módszerekkel érték el vagy akarják elérni, hogy közösségük, egyesületük, vállalkozásuk a működési területükön a művelődés fejlődésének segítőjévé, szívós csapatává, lendítő erejévé váljon.

Öt és ötven gépelt oldal közötti terjedelmű pályázatokat várunk. A pályamunkák értékét növeli, ha azt az érintett közösség előzetesen megvitatta, az elkészült írást átgondolta és véleménye a pályázatban vagy annak mellékletében megmutatkozik.

A pályázók segítő konzultánsokat, tanácsadókat kérhetnek pályázatuk elkészítése során az alábbi címen:

Magyar Művelődési Társaság, Magyar Művelődési Intézet, 1011 Budapest Corvin tér 8.

(Telefon: 201-3766, fax: 201-5764, E-mail: foldiaka@mml.hu)

Beküldési határidő: 1999. november 30.

Eredményhirdetés: 2000. március 15-én.

Pályázati díjak:	első helyezett	120.000 Ft
	második helyezett	90.000 Ft
	harmadik helyezett	60.000 Ft

Az arra legérdemesebb további pályázók 10.000 Ft. pénzjutalomban részesülnek vagy könyvajándékot kapnak.

Az írások legjavát kötetbe gyűjtve megjelentetjük a millenniumi ünnepi időszakban, legkésőbb 2001. augusztus 20-ig.

Jankovics Marcell

elnök

Magyar Művelődési Társaság

Földiák András

igazgató

Magyar Művelődési Intézet

HÍREK

HATÁROZAT a Nyíregyházi Közművelődési Tanács alapításáról. Nyíregyháza jegyzőjének felszólítására ezúton bejelentjük, hogy 1998. november 9.-én 6 alapító taggal egyhangúlag megalakítottuk a Nyíregyházi Közművelődési Tanácsot. Az alapító tagok jelenlévő képviselői egyhangúlag elfogadták a Közművelődési Tanács Szervezeti és Működési Szabályzatát. Az alapító tagok egy éves időtartamra választják meg a Közművelődési Tanács ügyvivőjét. A Közművelődési Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata értelmében kérjük, hogy az ügyvivő legyen állandó meghívottja a Közgyűlés Kulturális Bizottsága üléseinek, mert csak így tudunk megfelelni a törvényben biztosított feltételeknek, hisz a Tanács véleményt nyilvánít, javaslatot tesz Nyíregyháza közművelődését érintő minden kérdésben. Nyíregyháza, 1998. november 9. Az alábbi szervezetek aláírásával. FANAT-X Táncsoport Egyesület Vékony Sándor; Felső-Tisza-vidéki Népfőiskolai Társaság Illés Balázs; Magyar Könyvtárosok Egyesülete Sz.-Sz.-B. megyei Szervezete Magyar Béláné; Magyar Népművelők Egyesülete Sz.-SZ.B. megyei Szervezete, Berta Erzsébet; Nyírség Táncegyüttes, Demarcsek György; Nyírségi Tírpák Kulturális Egyesület Bánszki János. – A Nyíregyházi Közművelődési Tanács Szervezeti és Működési szabályzata. A Közművelődési Tanács jogforrásai: – Az 1997. évi CXL törvény (kulturális) 82,83 §-a – Az egyesülési jogról szóló törvény 2.§ (1) és (4) pontja – a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról” szóló 1992. évi törvény 19. és 20.§-a. A felsorolt fenti jogforrások biztosítják, hogy magán- és jogi személyek közös tevékenységek, célok, csoportszándékok megvalósítására társadalmi szervezetet hozzanak létre. Az 1997.évi CXL törvény által biztosított lehetőséget hat Nyíregyházán bejegyzett kulturális egyesület használta ki, és a megadott határidőn belül jelezte Nyíregyháza Megyei Jogú Város jegyzőjének, hogy létre kívánja hozni a Közművelődési Tanácsot. Az alapító egyesületek – NYÍRSÉGI TÁNCEGYESÜLET, Nyíregyháza, Honvéd u. 41. ügyvezető igazgató: Demarcsek György, NYÍRSÉGI TÍRPÁK KULTURÁLIS EGYESÜLET, Nyíregyháza, Őz-köz 23. Elnök: Bánszki János – FELSŐ-TISZA-VIDÉKI NÉPFŐISKOLAI TÁRSASÁG Nyíregyháza, Prága u.7. Elnök: Illés Balázs -MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE SZ.-SZ.-B. MEGYEI SZERVEZETE Nyíregyháza, Szabadság tér 2. Elnök: Magyar Béláné – FANAT-X TÁNCSCSOPORT EGYESÜLET Nyíregyháza, Borbányai Művelődési Ház Titkárok: Vékony Sándor és Marján Klára – Sz.-SZ.-B. MEGYEI NÉPMŰVELŐK EGYESÜLETE Nyíregyháza, Dózsa Gy.u. 25. Titkár: Berta Erzsébet. A nyíregyházi Közművelődési Tanács tagja lehet, (1977. évi CXL törv. 88.§.(6) minden jogi személyiséggel rendelkező társadalmi szervezet, valamint a helyi közművelődést támogató gazdasági vállalkozás képviselője. – A KÖZMŰVELŐDÉSI TANÁCS SZERVEZETI KERETEI: A Tanács tanácskozási, véleményformáló, lakossági kulturális érdekképviselő fórum, a delegált tagok összességének testülete. A tanács képviselőjét a választott ügyvivő látja el. A Tanács ügyvivői tisztsége, a tagok által elfogadott éves rotációs rendszerben kerül betöltésre. Az ülések közötti időszakban az ügyvivő képviseli a Tanácsot. Az ügyvivő csak a közösen kialakított véleményeket jogosult képviselni. A megjelölt időszakban az ő feladata a szervezés és az adminisztráció. A KÖZMŰVELŐDÉSI TANÁCS MŰKÖDÉSI KERETEI: A Tanács rendszeresen, illetve szükség szerint ülésezik. A Tanács üléseit az ügyvivő hívhatja össze, illetve ugyancsak összehívható a Tanács ülése, amennyiben a tagszervezetek 2/3-a azt írásban kéri. A Tanács által kialakított és képviselt véleményt egyszerű szavazati többséggel hozza meg. A Tanács akkor határozatképes, ha a tagszervezetek delegáltjainak 50 %-a jelen van. A Tanács ülései nyilvánosak, ezért annak időpontját az ülést megelőző egy héttel, és a közösen elfogadott véleményt, tervezett feladatokat az ülést követő egy héten belül közzé kell tenni. A Tanács üléseiről emlékeztetőt kell készíteni. A KÖZMŰVELŐDÉSI TANÁCS FUNKCIÓJA ÉS HATÁSKÖRE: A Tanács a kulturális igények, érdekek gyűjtője és önkéntes megvalósítójaként, az önszerveződés, a társadalmi kontroll gyakorló fóruma, a szabad és felelős polgárok társasága. A Tanács véleményt nyilvánít, illetve javaslatot tesz Nyíregyháza közművelődését érintő minden kérdésben. (Pl. Az önkormányzat közművelődési feladatellátó tevékenységének hatékonysága, a Kulturális Konceptió végrehajtásának helyzete, a közművelődési költségvetési keretek, (fejkvóta) a rendelkezésre álló eszközök, feltételek hasznosítása, a közművelődési szervezetek együttműködésének lehetősége, civil szervezetek helyzete.) A Tanács a közösségi művelődés érdekeinek képviselőjeként érdekérvényesítő szerepéből adódóan az elfogadott, érvekkel alátámasztott véleményéről a helyi döntéshozókat tájékoztatja. A Tanács tagjai vállalják és önmagukra nézve kötelező érvényűnek tekintik, hogy a közművelődés lakossági érdekképviselőjében sem politikai, sem csoportos, sem személyes érdekeket nem érvényesítenek. A Tanács soros ügyvivője állandó meghívottja a Nyíregyházi Közgyűlés Kulturális Bizottsága üléseinek. Az 1998-99-es évben ILLÉS BALÁZS tölti be ezt a megbízást. A törvény alapján a Tanács működési feltételeit az abban résztvevő szervezetek saját forrásból biztosítják. A Tanács ugyancsak működésképtelenné válik, ha tagjainak száma kétfő szervezetenél kevesebbre csökken. A Tanács a törvényben meghatározott, legfeljebb három éves időtartam után feloszlik. Nyíregyháza, 1998. november 9.

A Culturelink Hírlevél 26. (1998 novemberi) számából: Mario d'Angelo, Paul Vespérini: Európai kultúrpolitika: Összehasonlító szemlélet. Az Európa Tanács kiadványa, Strassbourg, 1998. 235 oldal ISBN 92-871-3391-3. Az Európa Tanács nemrégiben adta ki az Európai kultúrpolitika: összehasonlító szemlélet c. kézikönyvét, amely az európai kulturális közigazgatás fejlődésének főbb tendenciáit vázolja fel. Mik a célkitűzései a különböző országok kultúrpolitikájának? Hogyan szervezik, finanszírozzák ezeket? Milyen szektorokat fednek le? Hogyan menedzselik a közönséget és a művészeket? A kézikönyv ilyen kérdésekkel foglalkozik Ausztria, Észtország, Finnország, Franciaország, Olaszország, Hollandia, FÁK-országok és Svédország kulturális politikájáról szóló nyolc értékelő jelentés keretében. A szerzők történelmi áttekintést adnak az országokról és a nemzeti identitásokról és a kulturális ágazatok, a média és a gazdaság fejlődéséről. A tanulmányok azt tárgyalják, hogyan hatnak az irányelvek a kulturális gyakorlatra és az amatőr tevékenységekre, illetve a művészi alkotás törvényi és oktatási támogatását vizsgálják. A Függelék kivonatban tartalmaz tanulmányokat és az Európa Tanács által készített jelentéseket. A kiadvány egy olyan új oktatási és képzési sorozat első része, amely kulturális menedzsmentet tanuló/oktatók és az európai kulturális együttműködésben részt vevő döntéshozók részére készül. A második kötet a kulturális politika értékelésével fog foglalkozni, a harmadik pedig regionális kérdésekkel és a decentralizációval. A szerzők az IDEE-Europe, egy francia egyesület keretében dolgoznak, melynek a tevékenységi területe a kulturális és audiovizuális tanulmányok, kutatás és oktatás. A könyv az alábbi címen rendelhető meg: Council of Europe Publishing, Council of Europe 67075 Strasbourg Cedex France Tel: 33(0)3 88 41 25 81; Fax: 33 (0)3 88 41 27 80; Drótposta: publishing@coe.fr; Honlap: <http://book.coe.fr>.